

MAKÜ

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

KİBYRA'DAN TAPINAK TİPLİ ANIT MEZAR

SEMAGÜL YALÇIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ.DR. ŞÜKRÜ ÖZÜDOĞRU

BURDUR-2023

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

KİBYRA'DAN TAPINAK TİPLİ ANIT MEZAR

SEMAGÜL YALÇIN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

JÜRİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU (Danışman)

Doç. Dr. Feyzullah Eray DÖKÜ

Dr. Öğretim Üyesi Şevket AKTAŞ

BURDUR-2023

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYANI

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“Kıbyra’dan Tapınak Tipli Anıt Mezar”** adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik etik ilkeleri ihlal etmediğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Semagül YALÇIN

TEŞEKKÜR

‘‘Kibyra’dan Tapınak Tipli Anıt Mezar’’ adlı tez çalışmamı tamamlanın sevinci içerisindeyim. Çalışmanın konusunu oluşturan anıtsal mezar yapısını bana tez çalışması olarak öneren, bana bu konuda güvenen ve çalışmam boyuncaengin bilgilerini benden esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Şükrü Özudoğru’ya teşekkürü borç bilirim. Çalışmam boyunca bana vakitlerini ayırıp,engin bilgileri ile yolumu aydınlatan sayın hocalarım Doç. Dr. Murat Taşkiran, Dr. Öğr. Gör. Mustafa Şimşek ve Öğr. Gör. Hatice Korkmaz’a ayrıca teşekkürlerimi ve minnettarlığımı belirtmek isterim. Arkeoloji bilimini bana öğreten ve bu alanda ilk adımlarımı kendisiyle attığım değerli hocam sayın Prof. Dr. Elif Özer’e minnetlerimi ve teşekkürlerimi sunarım. Çalışma sürecinde benden düşüncelerini ve desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşım Gamze Nur Tali’ye, her şartta yanımda olan beni yetiştiren aileme ve sevgili nişanlım Fatih Yılmaz’a teşekkürü borç bilirim.

Semagül Yalçın

BURDUR-2023

ÖZET

(YALÇIN, Semagül, “Kibyra’dan Tapınak Tipli Anıt Mezar”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2023)

Kibyra’dan Tapınak Tipli Anıt Mezar adlı tez çalışması kapsamında, Kibyra üçüncü derece sit alanı dışarısında yer alan ve tapınak cepheli olarak tasarlanmış anıtsal mezar ele alınmıştır. Öncelikle yapının bulunduğu kent hakkında bilgiler verilmiş kentin nekropoller, mezar tipleri ve ölü gömme gelenekleri incelenerek mezar yapısının kent içerisindeki durumu netleştirilmiştir. Sonrasında, tapınak mezar kavramı, kökeni ve gelişimi irdelenerek tapınak cepheli olarak tasarlanmış Anadolu örnekleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Ana konuyu oluşturan Kibyra Tapınak Mezarının rölöve ve rekonstrüksiyon çizimleri yapılarak olması gereken mimari kurgusu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda yapının, Anadolu örnekleri ile benzer ve farklı mimari özellikleri karşılaştırılmış ve mimari örgeleri üzerinde bulunan bezemeleri ile stil kritik çalışması gerçekleştirilerek tarihleme önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kibyra, Nekropol, Ölü Gömme Gelenekleri, Tapınak Mezar*

ABSTRACT

Within the scope of the thesis titled "Temple Type Monumental Tomb from Kibyra", the monumental tomb located outside the third degree protected area of Kibyra and designed as a temple facade was analysed. Firstly, information about the city where the structure is located was given and the necropolises, grave types and burial traditions of the city were analysed and the status of the tomb structure within the city was clarified. Afterwards, the concept of temple tomb, its origin and development are analysed and detailed information is given about the Anatolian examples designed with temple facades. The survey and reconstruction drawings of the Kibyra Temple Tomb, which constitutes the main subject, were made and its architectural fiction was revealed. In this context, the similar and different architectural features of the building were compared with the Anatolian examples, and a style critical study was carried out with the decorations on the architectural patterns and a dating proposal was presented.

Keywords: *Cibyra, Necropolis, Burial Traditions, Temple Tomb*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
LEVHALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİBYRA

1.1. Coğrafi Konum.....	3
1.2. Tarihi.....	3

2.BÖLÜM

KİBYRA NEKROPOLİSLERİ VE MEZAR TİPLERİ

2.1. Kibyra Nekropolisleri ve Dağılımı	6
2.2. Mezar Tipleri	12
2.2.1. Anıt Mezarlar.....	12
2.2.2. Lahitler.....	12
2.2.3. Yeraltı Oda Mezarlar	13

3. BÖLÜM

TAPINAK TİPLİ ANIT MEZARLAR

3.1. Köken ve Öncül Örnekler.....	15
3.2. Gelişim ve Yayılım.....	29

4. BÖLÜM KİBYRA TAPINAK TIPLI ANIT MEZAR

4.1. Lokasyon.....	52
4.2. Rölöve.....	52
4.2.1. Mimari Bulgular	54
4.2.1.1. Korinth Ante Başlığı ve Pilaster Başlığı.....	55
4.2.1.2. Ante Friz Blokları	56
4.2.1.3. Arşitrav- Friz Blokları	57
4.2.1.4. Korniş Blokları	58
4.2.1.5. Alınlık Blokları.....	58

5. BÖLÜM

REKONSTRÜKSİYON

5.1. Pronaos	61
5.2. Naos-Cella	62
5.3. Entablatur ve Sima.....	64

6. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

6.1. Mimari Tipoloji	66
6.2. Plastik Bezemeler/Ornamentler.....	70
6.3. Tarihleme.....	75

KAYNAKÇA.....	82
----------------------	-----------

EKLER	98
--------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	145
-----------------------	------------

KISALTMALAR

GHHIL :Götter Heroen Herrscher In Lykien

IstMitt: :Istanbuler Mitteilungen

TÜBA-AR: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi

AA :Archaeologischer Anzeiger

AnaSt: Anatolian Studies

JESHO: Journal of the Economic and Social History of the Orient

ActaArch: Acta Archaeologica

İstMitt: Istanbuler Mitteilungen

IGSKA: Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien

Lev. : Levha

Res.: Resim

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

Bkz.: Bakınız

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 1, Harita 1: Kibyra'nın Coğrafi Konumu (Richard J.A. Talbert, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Edt: Richard J.A Talbert, Princeton University Press, s.65)

Levha 1, Harita 2: Kibyra Nekropolisleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 2, Resim 1: Nekropolis Yolu (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 2, Resim 2: Hellenistik Dönem'e Tarihli Stadion 2'Nolu Anıt Mezar (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 3, Resim 3: Hellenistik Döneme Tarihli Stadion 2 No'lu Anıt Mezara ait Bazı Mezar Hediyeleri ve Kremasyon Kapları (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 3, Resim 4: Stadion 2 No'lu Anıt Mezarın Rekonstrüksiyonu (Kibyra Kazı Arşivi)

Levha 4, Resim 5: Doğu Nekropolis Anıt Mezar (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 4, Resim 6: Kibyra Lahit Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 4, Resim 7: Kibyra Ostothek Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 5, Resim 8: Kibyra Yer Altı Oda Mezar Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Levha 5, Resim 9: İran Pasagard Kyros Anıt Mezarı

(https://stringfixer.com/tr/Tomb_of_Cyrus_the_Great#wiki-1 (Son Erişim Tarihi: 17.05.2022))

Levha 6, Resim 10: Sardes Piramit Mezar

(<http://ids.lib.harvard.edu/ids/view/400955144?height=2000&width=2000> (Son Erişim Tarihi: 22.02.2022))

Levha 6, Resim 11: Foça Taş Kule/ Taş Ev (Halil İbrahim Alpaslan, *Anadolu'da Podyumlu Mezar Mimarisi MÖ 6.- MÖ 4. Yüzyıl*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.68, Şekil 17.)

Levha 7, Resim 12: İsinda Dikme Mezarı Rekonstrüksiyonu ve Plan Çizimi (Mehmet Özhanlı, "İsinda Dikme Anıtı", *Adalya*, V, Antalya, 2001-2002, s.98, Res.1-2.)

Levha 7, Resim 13: İsinda Dikme Mezarı Kabartmaları (Şükrü Özudoğru, *Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008, Lev.12, Kat.7 a-c.)

Levha 8, Resim 14: Harpy Anıtı Gravürü (John Henry Wright, *A History of All Nations from the Universal Historical Library Central and Eastern Asia in Antiquity*, Vol. 2, Lea Brothers & Company, Philadelphia and New York,1905, s.120, Fig. 25)

Levha 8, Resim 15:Harpy Anıtı Kabartmaları

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-1 Museum Number: 1848,1020.1(Son Erişim Tarihi: 17.05.2022))

Levha 9, Resim 16: Ksanthos Yazıtlı Dikmesi Rekonstrüksiyonu (J. Des Courtils, *Dünya kültür mirası kentlerinden: Ksanthos ve Letoon rehberi*, 2003, s.52'den aktaran, Fahri Işık, "Beylikler Dönemi Ksanthos'u (Arnna) Özelinde Likya Uygarlığı'nın Anadolu-İon Özü Üzerine", Edt: Havva İşkan-Erkan Dünder, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, 2019, s.213, Fig.1, Çizim: P. Coupel).

Levha 9, Resim 17: Ksanthos Yazıtlı Dikmesi Kabartmaları (Pierre Demargne, *Fouilles De Xanthos: Les Piliers Funeraures*, Tome 1, Edt: Pierre Coupel ve Pierre Prunet, C.Klincsieck, Paris,1958, Planche XXXI, Planche XXXII, Planche XXXIII)

Levha 10, Resim 18: G Yapısı Çizimi (Henri Metzger, *Fouilles De Xanthos:L'acropole Lycienne*, Tome 2, Ed. Pierre Coupel, C.Klincsieck, Paris,1963, Fig.16).

Levha 10, Resim 19: G Yapısına Ait Kabartmaları (Havva Karademir, *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografisi*, Akdeniz Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2016, Lev. XXXVI, Res.62-63; Lev. XXXVII, Res. 64-65; Lev. XL, Res. 71; Lev XLIII, Res. 75; Lev. XLIV, Res. 76; Lev. XLV, Res. 78; Lev. XLVIII, Res.81:)

Levha 11, Resim 20: H Yapısı Çizimi (Henri Metzger, *Fouilles De Xanthos:L'acropole Lycienne*, Tome 2, Ed. Pierre Coupel, C.Klincsieck, Paris,1963, Fig.24)

Levha 11, Resim 21: H Yapısının Üçgen Çatı Kabartması (https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-24 Museum Number: 1848,1020.24 (Son Erişim Tarihi: 02.02.2022))

Levha 12, Resim 22: F Yapısı Çizimi (Henri Metzger, *Fouilles De Xanthos:L'acropole Lycienne*, Tome 2, Ed. Pierre Coupel, C.Klincsieck, Paris,1963, Fig.27)

Levha 12, Resim 23: F Yapısı Kabartmaları (Havva Karademir, *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografisi*, Akdeniz Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2016, Lev. XXXIII, Res.56; Lev. XXXV, Res. 60.)

Levha 13, Resim 24: Nereidler Anıtı (https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-70-74 Museum Number: 1848,1020.70-74 (Son Erişim Tarihi: 29.03.2022))

Levha 13, Resim 25: Nereidler Anıtı Alınlık Betimlemesi (https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-70-74 Museum Number: 1848,1020.70-74 (Son Erişim Tarihi: 29.03.2022))

Levha 14, Resim 26: Limyra Perikle Anıt Rekonstrüksiyonu (Martin Seyer, “Kral Perikle’nin Şehri: Limyra”, Edt: Havva İşkan- Erkan Dünder, Lukka’dan Likya’ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos’un Ülkesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.262, Fig.4a)

Levha 14, Resim 27: Limyra Perikle Anıtı Friz Kabartmaları (Kişisel Arşiv).

Levha 14, Resim 28: Limyra Perikle Anıtı Friz Kabartmalarının Rekonstrüksiyonu (Jürgen Borchhardt, “Likya Beyleri ve Tapınak Mezarları”, Edt: Havva İşkan- Erkan Dünder, *Lukka’dan Likya’ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos’un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 182, Fig.3)

Levha 15, Resim 29: Limyra Perikle Anıtı Karyatiti ve *Phiale* Detayı (Kişisel Arşiv).

Levha 15, Resim 30: Limyra Perikle Anıtı Kuzey Tepe Akroteri (Kişisel Arşiv).

Levha 16, Resim 31: Trysa Gölbaşı Heroonu (Wolfgang Oberleitner, *Das Heroon von Trysa: Ein Lykisches Fürstengrab des 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 1994, s.21, Fig.27)

Levha 16, Resim 32: Trysa Gölbaşı Heroonu Friz Kabartmaları (George Niemann - Otto Benndorf, *Das Heroon Gjölbaschi-Trysa*, 1889, Lev. XXVI).

Levha 17, Resim 33: Halikarnassos Mausoleum'u Restitüsyon Çizimi (<https://www.livius.org/pictures/turkey/bodrum-halicarnassus/halicarnassus-mausoleum/mausoleum-of-halicarnassus-model/> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2022))

Levha 17, Resim 34: Halikarnassos Mausoleum'u Çatısında Yer Alan Atlı Arabaya Ait At Heykeli

Levha 17, Resim 35: Halikarnassos Mausoleum'una ait (Amazonomachia) Kabartmaları (https://kulturenvanteri.com/arastir/d/?_ara=mousoleion (Son Erişim Tarihi:19.05.2022))

Levha 18, Resim 36: Belevi Mezar Anıtı Rekonstrüksiyon Çizimi (Camillo Praschniker- Max Theuer, *Forschungen in Ephesos VI: Das Mausoleum von Belevi*, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, 1979, Abb.51,72)

Levha 18, Resim 37: Belevi Mezar Anıtı Lahdi ve Hizmetli Heykeli (Peter Ruggendorfer, “Das Mausoleum von Belevi Archäologische Untersuchungen zu Chronologie Ausstattung und Stiftung”, Edt: Ernst Kanitz, *Forschungen in Ephesos*, Band VI/2, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien, 2014, Tafel 18, Taf.18,1; Tafel 19, Taf 19,3)

Levha 18, Resim 38: Kentaourmachia Kabartma Parçaları (Peter Ruggendorfer, “Das Mausoleum von Belevi Archäologische Untersuchungen zu Chronologie Ausstattung und Stiftung”, Edt: Ernst Kanitz, *Forschungen in Ephesos*, Band VI/2, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien, 2014, Tafel 77, Taf 77,1)

Levha 19, Resim 39: Ta Marmara Mezar Anıtı (John Fedak, *Monumental Tombs of The Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, University of Toronto, Canada, 1990, s. 334, Fig.110).

Levha 19, Resim 40: Ta Marmara Planı (John Fedak, *Monumental Tombs of The Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, University of Toronto, Canada, 1990, s. 334, Fig.110).

Levha 20, Resim 41: Assos Tapınak Mezarı (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 189, Fig. 50).

Levha 20, Resim 42: Assos Tapınak Mezarı İç Düzenlemesi (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 189, Fig. 50).

Levha 21, Resim 43: Adada Kuzey Tapınak Mezarı (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s.165, Fig.16-18, Çizim: Mustafa Büyükkolancı).

Levha 21, Resim 44: Aizanoi Heroonu (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 167, Fig.20-21, Çizim: Rudolf Naumann)

Levha 21, Resim 45: Ariassos N8 Tapınak Mezarı (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 177, Fig.27-29).

Levha 22, Resim 46: Demircili 1'nolu Tapınak Mezar (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 205, Fig. 72-74).

Levha 22, Resim 47: İasos Tapınak Mezar ve Temenosu (Fotoğraf: Kişisel Arşiv, Çizim: Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 229, Fig.103).

Levha 23, Resim 48: Felahiye Tapınak Mezarı (Serdar Hakan Öztaner, "Kappadokia Bölgesi'nden Tapınak Planlı Bir Anıt Mezar: Kayseri- Felahiye Mezar Anıtı", *Belleten*, C. LXXVI, S. 24, s.388-400, Çiz.11, Çiz.13, Res.4.)

Levha 23, Resim 49: Kitanaura Trokondas Tapınak Mezarı ve Cella Duvarında Yer Alan Kabartmalar (Mezarın Planı: Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6,

Phoibos Verlag, Wien, 2004, s. 281, Fig. 167a.; Fotoğraflar: <http://www.kumluca.org.tr/kitanaura-antik-kenti/> (Son Erişim Adresi 23.04.2023))

Levha 24, Resim 50: Miletos Tapınak Mezarı (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archäologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s.244, Fig. 118-119).

Levha 24, Resim 51: Gümüşkesen Anıtı Genel Görünüş ve Plan Çizimi (<http://www.milas.gov.tr/gumuskesen-mezar-aniti> (Son Erişim Tarihi: 16.07.2022)); Plan Çizimi: A. Richard Pococke, *A Description of the East, and some other Countries: Observations on the Islands of the Archipelago, Asia Minor, Thrace, Greece, and some other Parts of Europe, C.2, Bölüm 2, W. Bowyer Printed, London, 1745, s. 62, LVI: <https://tr.travelogues.gr/item.php?view=50559> (Son Erişim Tarihi: 16.07.2022)).*

Levha 24, Resim 52: Myra Tapınak Mezarı Planı ve Cella Görünüşü (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.54a-c; Çizim: Charles Texier, *Description de L'Asie Mineure: faite par ordre du Gouvernement Français de 1833- 1833, C. 3, Firmin Didot, Paris, 1839-1849, pl. 213).*

Levha 25, Resim 53: Oinoanda MK-2 Tapınak Mezarı Plan ve Görünüş (John James Coulton, “Oinoanda: The Doric Building (MK2)”, *Anatolian Studies*, Vol.32, British Institute, Ankara, 1982, s.48, Fig.3; 54, Fig.7)

Levha 25, Resim 54: Akdam Tapınak Mezarı Görünüş (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.42a).

Levha 25, Resim 55: Akdam Tapınak Mezarı Cellası (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.42e).

Levha 25, Resim 56: Akdam Tapınak Mezarı Cella Üst Örtüsü (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.42f).

Levha 25, Resim 57: Akdam Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu (Fahri Işık, “Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln”, *Lykia: Anadolu Akdeniz*

Kültürleri II, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi, Bonn, 1995, s.179, Abb.3c).

Levha 26, Resim 58: Pseudodipteros Tapınak Mezar Plan ve Görünüş (Fahri Işık, “Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln”, *Lykia: Anadolu Akdeniz Kültürleri II*, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi, Bonn, 1995, s. 177, Abb.1a-c).

Levha 26, Resim 59: Kurşunlutepe Tapınak Mezarı Planı ve Genel Görünüşü (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.50-a; Plan Çizim: Fahri Işık, “Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln”, *Lykia: Anadolu Akdeniz Kültürleri II*, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi, Bonn, 1995, s.180, Abb.4).

Levha 26, Resim 60: Markia Tapınak Mezarı Restitüsyonu ve Genel Görünüşü (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.36a; Lev.8d).

Levha 26, Resim 61: Markia Tapınak Mezarı Hyposorion Girişi (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.12-b)

Levha 26, Resim 62: Markia Tapınak Mezarı Hyposorion Görünüş (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.12-c)

Levha 27, Resim 63: Günlük Tapınak Mezarı Görünüş ve Plan (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.49a; Plan: Fahri Işık, “Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln”, *Lykia: Anadolu Akdeniz Kültürleri II*, Akdeniz Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi, Bonn, 1995, s. 180, Abb. 5a-b)

Levha 27, Resim 64: Niyazitepe Tapınak Mezarı Plan ve Görünüş (Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Edt: J. Borchhardt- F. Krizinger, Wiener

Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s.268-269, Fig.156-157).

Levha 27, Resim 65: Perge M-58 Tapınak Mezarı (Hilal Kılıçay, *Perge M58 Mezarı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022, s. 213, Lev.15, Res.18)

Levha 27, Resim 66: Perge M-58 Tapınak Mezarı Hyposorionları (Hilal Kılıçay, *Perge M58 Mezarı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022, s. 224, Lev.26, Res.32; s.226, Lev.28, Res.37).

Levha 28, Resim 67: Perge M-59 Tapınak Mezarı Genel Görünüş (Hilal Kılıçay, *Perge M58 Mezarı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022, s. 253, Lev.55, Res.70)

Levha 28, Resim 68: Rhodiapolis Tapınak Mezarı Genel Görünüş (Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, Lev.55a).

Levha 28, Resim 69: Selge Tapınak Mezarı Plan ve Görünüş (Alois Machatschek ve Mario Schwarz, *Bauforschungen in Selge*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna,1981, Pl.XXI).

Levha 28, Resim 70: Side Mausoleum’u Planı ve Görüşü (Arif Müfid Mansel, “Side’de İki Mezar Anıtı”, *Belleten*, C.24, S.95, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1960, s.440, Res.42; s. 427, Res.17; s. 429, Res.22).

Levha 28, Resim 71: Termessos Tapınak Mezar Plan ve Görünüş (Rudolf Heberdey-Wilhelm Wilberg, “Grabbauten von Termessos in Pisidien”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes (ÖJH)*, Band 3, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1900, Fig.52,55)

Levha 29, Resim 72: Kibyra Tapınak Mezarı Konumu.

Levha 29, Resim 73: Kibyra Tapınak Mezarı Plan Rölövesi.

Levha 30, Resim 74: Euthynteria ve İlk Podyum Katı.

Levha 30, Resim 75: Güney Cephe İlk Podyum Katı Örgü Sistemi.

Levha 30, Resim 76: İkinci Podyum Katı (Batı Cephe).

Levha 31, Resim 77: İkinci Podyum Katının Yerleşimi (Batı Cephe).

Levha 31, Resim 78: İkinci Podyum Katının Profilli Üst ve Alt Kısımları.

Levha 31, Resim 79: Güney Cephe Merdiven Alanı ve Güney Cephe Rölöve Çizimi, b-b kesiti.

Levha 32, Resim 80: Hyposorion Girişi.

Levha 32, Resim 81: Hyposorion Koridoru.

Levha 32, Resim 82: Hyposorion ve Hyposorion Koridoru Rölöve Çizimi.

Levha 32, Resim 83: Hyposorionda Yer Alan İki Adet Lahit Altlığı.

Levha 33, Resim 84: Hyposorion Güney Duvar Köşesinde Çıkıntı Yapan Bloklar.

Levha 33, Resim 85: Hyposorionun Tonoza Üst Örtüsü.

Levha 33, Resim 86: Cella ve Pronaos Zemini Hava Fotoğrafı.

Levha 33, Resim 87: Pronaos Ait Korunmuş İki Zemin Bloğu.

Levha 34, Resim 88: Bloklar Üzerinde Yer Alan Döbel Delikleri ve Akıtma Kanalları.

Levha 34, Resim 89: Cellanın Batı Kısımında Yer Alan Harçlı Zemin.

Levha 35, Resim 90: Yapı Rölövesi A-A Kesit Görünüşü

Levha 35, Resim 91: Yapı Rölövesi B-B Kesit Görünüşü.

Levha 36, Resim 92: Güney Batı Köşeye Gelecek Olan Korinth Ante Başlığı ve Bezeme Detayı.

Levha 36, Resim 93: Ante Friz Bloğu ve Bezeme Detayı.

Levha 37, Resim 94: Korinth Pilaster Başlığı.

Levha 37, Resim 95: Arşitrav- Friz Bloğu ve Bezeme Detayları

Levha 38, Resim 96: Korniş Bloğu.

Levha 38, Resim 97: Alınlık Bloğu.

Levha 38, Resim 98: Hyposorion Girişini Kapanan Merdiven Bloğu.

Levha 38, Resim 99: Hyposorion Rekonstrüksiyon Planı.

Levha 39, Resim 100: Hyposorionda Yer Alan Lahitlere Ait Figürlü Parçalar.

Levha 39, Resim 101: Kibyra Tapınak Mezar Rekonstrüksiyon Planı.

Levha 40, Resim 102: Kibyra Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu Kesit 1.

Levha 40, Resim 103: Kibyra Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu Kesit 2.

Levha 41, Resim 104: Kibyra Tapınak Mezarı Güney Cephe Rekonstrüksiyonu.

Levha 42, Resim 105: Korinth Ante Başlığı Bezeme Detayı.

Levha 42, Resim 106: Kibyra Yukarı Agora 1'nolu Teras Doğu Stoa Korinth Başlığı (Mesut Can Kaya, *Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011, s.64, Kat.No.6).

Levha 42, Resim 107: Stratonikeia'da Kuzey Caddeye Ait Korinth Ante Başlığı (Murat Taşkiran, *Stratonikeia Korinth Başlıkları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2011, s.126, Kat.No.38).

Levha 42, Resim 108: Smyrna Agora Bazilikası Korinth Başlığı (Burak Yolaçan, *Smyrna Agora Bazilikası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013, Ek s.44, Lev.44-b).

Levha 42, Resim 109: Demircili 1 No'lu Tapınak Mezara Ait Korinth Ante Başlığı (Deniz Kaplan, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin, 2013, s.282, Kat.No.117, Lev.31e-d)

Levha 43, Resim 110: Anabazos Takı Plaster Başlığı (Deniz Kaplan, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin, 2013, s.228, Kat.No.4, Lev.1c-d)

Levha 43, Resim 111: Pergamon Asklepios Tapınağı Pilaster Başlığı (Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", *Anatolia*, S.20, 1984, s.45, Lev.11, Fig.3).

Levha 43, Resim 112: Rhodiapolis Tiyatrosu Batı Paradosta Tespit Edilen Korinth Başlığı (Hülya Kökmen- Seyirci, *Rhodiapolis Antik Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2016, s. 395, Lev.19, Kat No.51).

Levha 43, Resim 113: Soli/Pompeiopolis Korinth Başlığı (Fatih Hakan Kaya, *Soli/Pompeiopolis Korinth Başlıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016, Ek s.103, Kat No.62).

Levha 44, Resim 114: Ante Frizi Bezeme Detayı.

Levha 44, Resim 115: Aspendos Tiyatrosu Alt Kat Saçaklık Siması (Birol Can, *Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1999, Lev.13a)

Levha 44, Resim 116: Friz Tacı Bezeme Detayı.

Levha 44, Resim 117: Friz Süslemesi Detayı.

Levha 44, Resim 118: Arşitrav Fasciası Detayı.

Levha 45, Resim 119: Arşitrav Tacı İnci-Boncuk, İon Kymationu ve Açık-Kapalı Palmet Detayı.

Levha 45, Resim 120: Fasciayı sınırlayan Lesbos Kymationu Detayı.

Levha 45, Resim 121: Kibyra Agora 1'nolu Terasın Batı Stoasına Ait Arşitrav-Friz Bloğu (Mesut Can Kaya, *Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011, Lev.19, Kat.No.24)

Levha 45, Resim 122: Laodikeia Tapınak A Batı Portik Arşitrav-Friz Bloğu (Barış Yener, *Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bezemeleri*, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2019, s.335, Kat.No. TA-AF 1, Lev.76).

Levha 46, Resim 123: Korniş Blokları Süsleme Detayı.

Levha 46, Resim 124: Sima Süsleme Detayı.

Levha 46, Resim 125: Kibyra Yukarı Agora 1'nolu Terasta Bulunan Korniş Blokları (Mesut Can Kaya, *Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011, Kat.No.81).

Levha 46, Resim 126: Hierapolis Agorası Konsollu Geison-Sima Bloğu (Tunç Sezgin, *Hierapolis Roma Dönemi Mimari Bezemeleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2004, s. 52, Kat.No.13, Res.22).

GİRİŞ

Amaç

Kibyra içerisinde oldukça farklı mezar tipleri barındıran ve dört bir tarafında nekropoller yer alan bir kenttir. Kentteki nekropolis alanları sadece kent merkezinin çevresi ile sınırlı kalmamış günümüzde iskan edilerek kullanılan modern yerleşmeye kadar uzanmıştır.

Bu çalışmada Kibyra Tapınak Tipli Anıt Mezarı'nın mevcutta koruna gelmiş mimarisinden ve kaliteli işçilik gösteren mimari bezemelerinden yola çıkarak bir rekonstrüksiyon önerisinde bulunmak ve diğer Anadolu ketlerinde yer alan tapınak biçimli mezarlarla hem analogik hem de stil kritik yöntemiyle tarihleme önerisini sunmak aynı zamanda mezar yapısının kent içerisindeki ölü gömme gelenekleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Konu ve Kapsam

Çalışmanın konusunu Kibyra III. Derece sit alanı dışında yer alan Çeşme Mahallesi, Belen II sokak, 20 ada 6 parsel ve 20 ada 25 parsel 42'nolu pafta ve parsel sınırını ayıran ara yol üzerinde yer alan Tapınak Tipli Anıt Mezar oluşturmaktadır. Kent dışında meskenler arasında bulunan mezarın mevcutta korunan planı ve kazı çalışmaları sırasında tespiti yapılan mimari parçaları ile detaylı bir şekilde incelemesi yapılmıştır. Tapınak tipli mezarların köken araştırması, etkilendiği mezar tipleri ve Anadolu özelinde bu tipte inşa edilmiş olan benzerleri tespit edilmiştir.

Çalışma altı ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde Kibyra'nın coğrafi konumuna ve kısa tarihine değinilmiştir. İkinci bölümde ise kentin Nekropol alanlarına yer verilerek içerisinde barındırdığı mezar tiplerinden söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde tapınak tipli anıt mezarların köken ve öncül örnekleri irdelenmiştir. Bu kısımda tapınak tipli mezarların kökeni ve oluşumundan önce kullanım gören anıtsal mezar tiplerine örnekler sıralanmıştır. Yine aynı bölüm içerisinde bir alt başlıkta gelişim ve yayılımından söz edilmiştir. Gelişim ve yayılım kısmında Klasik Dönem'den başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi ortalarına kadar Anadolu'da yer alan tapınak tipte düzenlenmiş anıt mezarlardan kısaca söz edilmiş ve mimari tipoloji kısmında bu bölümde bahsi geçen yapılar Kibyra Tapınak Tipli Anıt Mezar'ı ile

karşılaştırılmıştır. Dördüncü bölümde Kibyra Tapınak Mezarı'nın lokasyon ve rölövesine değinilmiştir.

Beşinci bölümde eldeki veriler toparlanarak bir rekonstrüksiyon önerisi sunulmuştur. Son olarak altıncı bölümde mezarın mimari tipolojisi ve plastik bezemeleri/ornamentleri değerlendirilerek Kibyra Tapınak Tipli Anıt Mezarı'nın tarihleme önerisi sunulmuştur.

Yöntem

Çalışma da öncelikle mezar yapısının kazı raporları incelenmiş mezar yapısında ölçümler yapılarak, yapının 1/50 ölçekte plan, kesit olacak şekilde rölöve çizimleri yapılmıştır. Ardından mezara ait bezemeli mimari blokların ölçümleri alınarak, fotoğraflama işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Tapınak tipli olarak düzenlenen mezar yapısının, kütüphane çalışması ile Anadolu'da bulunan benzer örnekleri incelenmiş, bu araştırmadan elde edilen örnekler ve eldeki mimari bulgular doğrultusuyla bir rekonstrüksiyon önerisi oluşturulmuştur. Yapılan rekonstrüksiyon çizimi, mimari bezemelerin stil kritik çalışmaları ve mimari tipolojik karşılaştırma ile mezarın tarihleme önerisi sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİBYRA

1.1. Coğrafi Konum

Kibyra antik kenti günümüzde Burdur ili Göllhisar ilçesi sınırları içerisinde konumlanmaktadır. Konglomera yapılı üç alçak tepenin teraslanmasıyla oluşturulan kent ovaya ve göle hâkim, doğusunda Göllhisar Ovası, batısında ise Akdağ ile sınırlanmaktadır¹. Kibyra kenti, Likya, Milyas, Frigya, Pisidia ve Karia gibi komşusu olduğu bölgelerin kültürlerinin kesiştiği bir merkezde yer almaktadır². Kentin bulunduğu bölge Demir Çağdan Hellenistik dönem ortalarına kadar “*Kabalia/Kabalis*” olarak bilinmektedir ve bu isim bölgede yerleşik halk olan “*Kabalar*” dan gelmektedir³. Roma İmparatorluk Dönemi’ne gelindiğinde ise Kibyra kentinin güç kazanması ile birlikte bölge “*Kibyratıs*” olarak tanınmıştır⁴ (Lev.1, Har.1).

1.2. Tarihi

Kibyra da kent karakterinin ilk çıktığı dönem için antik coğrafyacı Strabon’un verdiği bilgilere ve ipuçlarına dayanarak Hellenistik Dönem öngörülmektedir⁵. Kibyra isminin kelime kökü ve anlamı kesin olarak bilinmese de ismin Luvice, Pisidce veya Solym dilinden türetildiği düşünülmektedir⁶. Kentin erken dönemlerde öncül yerleşimi olarak görülen ve “Erken Kibyra/Kabalis” olarak isimlendirilen, Göllhisar Ovası’nda yer alan Uylupınar/Göl Adası yerleşimi kabul edilmektedir⁷. Bu alanda yapılan yüzey

¹ Hacı Ali Ekinci et all., “Kibyra Kazı Çalışmaları 2006”, *ANMED*, S. 5, 2007, s. 22- 28; Şükrü Özudoğru, “Kibyra’dan Hellenistik Dönem’e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler”, *CEDRUS: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, S. II, 2014-b, s. 173.

² Özudoğru, 2014-b: 173.

³ Şükrü Özudoğru, *Kibyra Kazı ve Araştırmaları Monografi Serisi I, KİBYRA: Kibyra Maior / Caesarea Cibyra*, İstanbul, 2020, s.25.; Hall, A.S ve Milner, N.P., *An Epigraphical Survey In Kibyra- Olbasa Region, The British Institute Of Archaeology At Ankara Monograph*, Oxford, 1998, s.13.; Herodotos, *Tarih*, (Çev. Müntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul, 2016, III.90, VII.77.

⁴ Özudoğru, 2020, s. 25 vd.; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, XII-XIV, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012 XIII, 4, 14.

⁵ Düzgün Tarkan, *Kibyra Odeionu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2021, s. 1.

⁶ Özudoğru, 2020: 32; İsim kökeni hakkında farklı görüşler için ayrıca bkz: Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar: Türkiye’nin Tarihsel Coğrafyası ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme*, İstanbul, 1993, s. 437-438.

⁷ Özudoğru, 2020: 61; F. Eray Dökü & İsmail Baytak, “Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2012 Yüzey Araştırmaları”, Edt: B. Hürmüzlü- M. Fırat- A. Gerçek, *Psidia Araştırmaları-I Sempozyum Bildiri Kitabı*

araştırmaları ve kurtarma kazıları ile tespit edilmiş seramik buluntularının bir arada değerlendirilmesiyle yerleşimin yaklaşık olarak MÖ VII ve VI. yüzyılda yoğun olarak kullanım gördüğü saptanmıştır⁸. Kentin şu an ki konumuna ve kuruluşuna dair bilgiler Strabon tarafından şu şekilde bahsedilmektedir; “...*Bunlar Kabalis çevresindeki Pisidialılar ele geçirdiler, oraya yerleştikten sonra kenti, çok iyi tahkim edilmiş ve çevresi yaklaşık yüz stadion olan başka bir yere taşıldılar...*”⁹. Yine Strabon’dan edindiğimiz bilgiye göre Kibyra’lıların Lidya soyundan geldiği ve kentte Solym, Hellen, Pisidia ve Lydia dillerini konuştukları bilinmektedir¹⁰. Strabon dışında Kibyra hakkında bilgi aldığımız bir diğer antik yazar Herodotos’ta Kibyra halkından “*Maionia’da oturan ve Lasonialı diye çağrılan Kabalar...*”¹¹ şeklinde bahsetmektedir. Maionia’nın da Homeros destanlarından Lidya bölgesiyle özdeşleştirilmesi ile Kabal halkının Lidya soylu olma düşüncesi güç kazanmaktadır¹².

Hellenistik Dönem ile birlikte Kibyra ve kentin kırsal alanı “*Kibyratıs*” ismiyle ön plana çıkmış ve Kibyra’ya komşu olan Boubon (Göhlhisar/İbecik), Balboura (Antinyayla/Dirmil), Oioanda (Seki/İncealiler) isimli kent devletleri kurulmaya başlanmıştır¹³. Bu kent devletlerinin MÖ II. yüzyıl ortalarından sonra kesin olmayan bir tarihte bir araya gelerek *Kibyra Tetrapolis*’i adlı bir birlik oluşturdıkları antik kaynaklardan ve kentte bulunan yazıtlardan anlaşılmaktadır¹⁴. Bu birlik içerisinde her kentin bir oy hakkı varken, Kibyra iki oy hakkına sahiptir, bunun sebebi ise, kentin Tetrapolis ordusu için ayırdığı 30 bin piyade ve 2 bin atlı süvari ile askeri gücüdür¹⁵. Birliğin başını çeken Kibyra’nın bu dönemde tiranlar tarafınca yönetildiği Strabon’un verdiği bilgiler ve kentte bulunan yazıtlardan anlaşılmaktadır¹⁶. Bu dörtlü birlik MÖ 82

(05-06.11.2012), Ayır Basım, Isparta, 2013; F. Eray Dökü, “Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları 2018”, *Phaselis*, VI, 2020, 217-235; F. Eray Dökü & İsmail Baytak, “2015 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması”, 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 23-27 Mayıs 2016, Edirne, C.2, 641-669; F. Eray Dökü & İsmail Baytak, “Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2013-2014 Yılları Yüzey Araştırmaları”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, C.1, 217-249.

⁸ Özdoğan, 2020: 61.

⁹ Str. *Geog.*, XIII, 4: 17.

¹⁰ Str. *Geog.*, XIII, 4: 16, 17.

¹¹ Hdt. *Hist.*, VII: 77.

¹² Özdoğan, 2020: 28.

¹³ Özdoğan, 2020: 32.

¹⁴ Str. *Geog.*, XIII, 4: 17; Polybius, *The Histories*, (Çev. W. R. Paton), Harvard University Press, Cambridge, 2019, XXI, 34, XXX, 9, 12-19; Özdoğan, 2017: 175, Fig.4; Özdoğan, 2020: 127.

¹⁵ Str. *Geog.*, XIII, 4: 17; Özdoğan, 2014-b: 176.

¹⁶ Özdoğan, 2020: 111.

yılında Romalı General Murena tarafından dağıtılana kadar varlığını sürdürmüştür. General Murena tarafından dağıtılan birlik üyelerinden Balboursa, Boubon ve Oioanda kentleri Likya Birliği'ne, Kibyra ise Asya Eyaletine dahil edilmiştir¹⁷. Kibyra, MS 23 yılında büyük bir deprem yaşamıştır ve bu tarih takvim başlangıcı (era) olarak kabul görmüştür¹⁸. Bu büyük deprem sonucu oldukça kötü durumda olan Kibyra'ya dönemin Roma İmparatoru Tiberius tarafından maddi destek sağlanmış ve kentte inşaa faaliyetlerine başlanmıştır¹⁹. İmparatorun bu cömertliği karşısında Kibyra ismini, *Caesarea Kibyra* "İmparatorun Kibyra'sı" olarak değiştirmiştir²⁰. Hellenistik Dönem'de sistematik bir şekilde kurulan kentin kullanım dışı kalan yapılarına ait parçalar, günümüzde kentte görünen Roma İmparatorluk Dönemi yapılarının altında dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Kibyra için dönüm noktası olan bir diğer büyük deprem MS 417 yılında yaşanmıştır ve bu depremle Roma Dönemi yapıları zarar görmüş, Doğu Roma Dönemi özelliklerini yansıtan tamiratlar yapılmıştır²¹. Bu son deprem ile birlikte kentte inşaa faaliyetleri durmuş ve mevcut kamusal yapılarda ya kullanılmamış ya da yaptırım güçleri kalmamıştır ve işlevleri dışında kullanım görmeye başlamışlardır. MS III- IV. yüzyılın siyasi olayları ve dönemin veba salgılarından etkilenen kent geç dönemde agoraya doğru küçülmeye başlamıştır²². Hristiyanlık dininin yayılması ile birlikte kentte bulunan tapınaklar küçük düzeltmelerle kiliseye çevrilmiştir ve bazilikal planlı yeni bir kilise inşaa edilmiştir. Diğer Anadolu kentlerin de olduğu gibi MS VI. yüzyılda Kibyra kenti büyük ölçüde terkedilmiştir²³.

¹⁷ Str. *Geog.*, XIII, 4: 17.

¹⁸ William Mitchell Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, Royal Geography Society, Supplementary Papers, Volume IV, London, 1890, s. 442-443.

¹⁹ Batı Anadolu kentlerine ağır hasar veren MS 17 ve 23 yılı depremleri için bkz: Cornelius Tacitus, *The Annals of Imperial Rome*, IV,13,1: II, 47; Plinius, *Doğa Tarihi*, (Çev. İnanç Pastırmacı), Say Yayınları, Ankara,2017, II, 20.

²⁰ Ayrıca, İtalya Napoli yakınlarındaki Pozzuoli'de 17. yüzyıl sonlarında bulunan MS 30-31 yıllarına tarihlenen mermer altlıkta MS 17 yılındaki depremden etkilenen on dört Asia eyaletinin personifikasyonları ve isimleri yer almaktadır. Bu mermer altlık İmparator Tiberius'a kentlerine yaptığı yardımlar için bir teşekkür olarak hazırlanmıştır. Kibyra Kenti de bu altlıkta ayakta elinde mızrak ve kalkan tutan giyimli bir savaşçı kadın olarak kişiselleştirilmiştir; Antonia Bulfon, "Ragionamento intorno ad un'antico marmo scoperto nella citia di Pozzuoli", Napoli, 1694, 9, VII: <http://arachne.uni-koeln.de/item/buchseite/425131> (Son Erişim Tarihi: 12.11.2021); Özudoğlu, 2020: 129.

²¹ Özudoğlu, 2020: 126.

²² Özudoğlu, 2020: 126.

²³ Cevdet Bayburtoğlu, *Likya*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2004, s.187.

2.BÖLÜM

KİBYRA NEKROPOLİSLERİ VE MEZAR TİPLERİ

2.1. Kibyra Nekropolisleri ve Dağılımı

Ölüm, biyolojik bir varlığın yaşamsal faaliyetlerinin tamamen ve geri dönüşümsüz bir şekilde sona ermesi olayıdır. Bazı inançlara göre ölüm, yeni sonsuz bir hayatın başlangıcıdır. İnsanoğlu ilk çağlardan beri ölüm korkusu ve ölümün zamansızlığı ile yaşamış, her zaman ölüm sonrası için açıklamalar yapmaya çalışmıştır. Dönemler değiştikçe toplumsal yapıya, coğrafyaya ve inanç sistemine göre değişiklikler gösteren ölüm olgusu ve ölümden sonraki yaşam için farklı düşünceler oluşmuştur. Ölüm, sadece biyolojik bir açıklamanın yetersiz kaldığı sosyo-kültürel bir olaydır²⁴. Kellehear kültürel ve biyolojik ölümü şu şekilde açıklamaktadır; *örneğin günümüzde ölmek, genel anlamda, yaklaşan ölümün farkına vardığımız an ve biyolojik ölümün gerçekleştiği an arasındaki süreç olarak algılanır. Fakat ölme durumu her zaman biyolojik bir süreç olarak değil, daha çok kişinin kimliğinin öldüğü anla biten bir süreçtir*²⁵. Biyolojik olarak bir insan ölse de kültürel olarak canlı olduğunun kabulü ile beraber mezarların yani, yeni evlerin inşası yapılmakta, ölüm ritüelleri de sanki yolculuğa çıkan bir kişinin uğurlanması gibi gerçekleşmektedir. Antik dönemin insanı da biyolojik ölümün gerçekleşmesi durumundan çok, kültürel anlamda yaşayan bir ölüm anlayışına sahiptir. Bu sebepten ki ölümlerini uğurladıkları mezarları büyük bir özenle yapılmaktadır. Ölüm olgusunun gerçekleşmesi ile birlikte ölen kişinin yakınlarının olaya verdikleri tepkiler ve yapılan eylemler bölgenin kültürel anlayışı çerçevesinde gelişerek bir geleneğe dönüşmüş ve *ölü kültü* anlayışını oluşturmuştur²⁶. Ölü kültü tanrılara olan bağlılığın ölüm olgusu ile ifade edilme şeklidir²⁷. Tüm bu ölünün uğurlanması ve ritüellerin gerçekleşmesi için bir mezara ihtiyaç vardır. Mezarlar toprak altı ya da toprak üstü olacak şekilde iki bölümden oluşmaktadır. Toprak altı ölünün,

²⁴ Sibel Özbudun, “‘Var Git Ölüm’: Ölüm Ritüellerine Antropolojik Bir Bakış”, Edt: Ali Metin Büyükkarakaya ve Elif Başak Aksoy, *Memento Mori Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2019, s. 43-57.

²⁵ Allan Kellehear, *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Phoenix Yayınları, 2012, s. 31.

²⁶ Tuna Akçay, *Olba’da Ölü Kültü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.14- 15.

²⁷ Akçay, 2016: 15.

toprak üstü ise daha çok ölenin yakınlarını ilgilendiren kısımdır²⁸. Mezarlar ölen kişinin maddi gücüne inanç sistemine ve statüsüne bağlı olarak seçilmektedir. Mezarlar, basit toprak gömü, lahit, anıt mezar, ev tipi mezar, kaya mezar, piramit mezar, dikme mezar, tapınak mezar vb. gibi birçok farklı mimari form ile daha önceden belirlenen alanlara inşa edilmektedir. Bütün bu mezarları içerisinde barındıran alanlara ise Nekropolis ismi verilmektedir. Nekropolisler tıpkı yaşamsal faaliyetlerin sürdüğü şehirler gibi, ölülerin diğer hayatlarını yaşadığı şehirlerdir. Nekropolis kelimesi, “nekro” (ölü) ve “polis” (şehir) kelimelerinin birleşimi ile oluşmaktadır ve “Ölüler Şehri/Ölülerin Şehri” anlamına gelmektedir²⁹. Nekropolisler, kent içinde ayrıca bir alana sahip olmuş veya coğrafyanın el verdiğince en uygun alanlara yerleştirilmiştir. Aynı zamanda Nekropolislerin dağılımı kentin *teritoryumu*(yaşam alanı) hakkında bilgilerde vermektedir.

Kibyra Nekropolisleri kent merkezinin bulunduğu ana tepenin dört bir yanına yerleştirilmiş şekildedir. Bu sebeple nekropolisler; Doğu Nekropolis, Batı Nekropolis, Kuzey Nekropolis ve Güney Nekropolis olarak adlandırılmıştır³⁰.(Lev.1, Har.2) Aynı zamanda kentin anıtsal giriş kapısının bulunduğu kısımdan başlayarak doğuya doğru uzanan ve ana caddenin her iki yanında bulunan defin alanı Nekropolis Yolu olarak isimlendirilmiştir³¹ (Lev.2 Res.1). Kent içerisindeki nekropolis alanları kentin coğrafi şekli dikkate alınarak oluşturulmuştur. Doğu, kuzey ve güney nekropolis alanlarında bulunan dik yamaçlara oda mezarlar inşa edilirken mevcut tepenin nispeten daha düz kısımlarına diğer mezar yapıları (anıt ve podyumlu mezarlar) inşa edilmiştir³². Kentte yapılan nekropolis çalışmaları kapsamında kent içerisinde MÖ II. yüzyıl ve MS VII. yüzyıla kadar süren gömü örnekleri bulunmaktadır.

Kentin Hellenistik Dönem mezarları, Stadionun doğu oturma sıralarının yer aldığı sırt ve Nekropolis Yolu olarak adlandırılmış alanın çevresinde yoğunluktadır³³.

²⁸ Özden Ürkmez, “Kline’den Hades’e Antikçağ’da Öteki Dünya Yolculuğu”, Edt: Ali Metin Büyükkarakaya ve Elif Başak Aksoy, *Memento Mori Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, Ege Yayınları, İstanbul, 2019, s.375-389.

²⁹ Secda Saltuk, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 125.

³⁰ Özudoğru, 2020: 255; Mustafa Şimşek, *Kibyra Yeraltı Oda Mezarları: Mimari ve Tipoloji*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2013, s.8.

³¹ Şükrü Özudoğru, “Kibyra 2014-2016 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları”, *Phaselis*, S.IV, 2018-a, s. 109-146; Özudoğru, 2020: 256; Şimşek, 2013: 8; Şükrü Özudoğru, “2013 Yılı Kibyra Çalışmaları”, *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, 2014-a, s.685-694.

³² Özudoğru, 2018-a: 112-116, 116-117; Özudoğru, 2020: 255; Özudoğru, 2014-a: 689-691.

³³ Özudoğru, 2018: 180.

Helen dünyasında ölüm ve ölümden sonraki yaşama büyük önem verilmektedir. Ölünün kurallara göre defnedilmesi ve yakınlarının son görevlerini yerine getirmesi son derece önemlidir. Yunan’da ruh ölümsüz olandır ve diğer hayata geçerek yaşamını sürdürmeye devam edecektir. Ruhun huzura kavuşması ve diğer dünyaya ulaşması için bir mezarının olması şarttır³⁴. Helen inancına göre ölüm sonrasında ölümü yaşayan kişi üçe bölünür. Bunlardan biri fiziki olan kline üzerinde yatan ölü bedenidir. Metafiziksel olan diğer varlıklardan biri, ölen kişi mezara yerleştirilene kadar etrafında dolaşan, yapılan cenaze ritüellerini ve yakınlarının acılarını seyreden hayalet diyebileceğimiz “*eidolonu*”dur. Eğer ritüeller doğru bir şekilde yerine getirilmezse dünyada kalacağı ve yaşayanlara musallat olacağı düşünülmektedir. Bir diğer metafiziksel varlık ise “*psykh*” yani ölen kişinin son nefesiyle birlikte ağzından çıkan kanatlı olduğu düşünülen ruhtur³⁵. Andronikos, İlyada destanını referans alarak yaptığı incelemeler sonucunda ölümün duyulmasından defin işlemi sonrasına kadar yapılan ritüelleri on dört aşamaya ayırmıştır bunlar; *Acının dışa vurulması, Yıkama ve merhemleme, tahnit etme, gözlerin ve ağzın kapatılması, prothesis, ölü için yakılan ağıt, ölünün etrafında yapılan son işlemler, ölü yemeği, ekphora, saçların yolunması, kremasyon- mezar armağanları- kurban, mezar tepesinin oluşturulması, stelin dikilmesi, mezar anıtı ve cenaze oyunları* şeklindedir³⁶. Genel anlamda ana başlıklar *cenazenin hazırlanması*³⁷, *prothesis* (sergileme), *ekphora*, *cenazenin gömülmesi ve cenaze sonrası yapılan ritüellerdir*³⁸. İlk ritüel olan *prothesis*, ölünün sergilenme safhasıdır. Ölü en güzel kıyafetleri ile kline üzerine sırt üstü yatırılır ve dost akrabaları tarafından ziyareti ve ağıtların yakılması (*kopotes*) şeklinde gerçekleşmektedir. *Prothesis* süresi ailenin sosyal statüsüne göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, İlyada destanında Akhilleus için *prothesis* süresi on yedi gün, Patroklos için ise iki gün sürmektedir³⁹. *Prothesis* aşaması Helen

³⁴ Akçay, 2016: 88 vd.

³⁵ Ürkmez, 2019: 377; Franz Cumont, “Resherches Sur Le Symbolisme Funeraire des Romains”, C.4, Edt. Janine Balty ve Jean C. Balty, Belgisch Historisch Instituut, Roma, 2015, s.110.

³⁶ Manolis Andronikos, *Totenkult*, Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1968 s, 23.

³⁷ Ölünün yıkanması, merhemlenmesi, çene ve gözlerin kapatılması ve endymaya / pharos(kefen) ile sarılarak yatağına yatırılma işlemleri gerçekleştiği kısımdır.; Akçay, 2016: 91. Ayrıca bkz: Homeros, *İlyada*, (Çev. A. Erhat ve A. Kadir), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul, 2014, XVIII: 343-355; Ksenophon, *Hellenika*, (Çev. Okan Demir), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2021, V: 3.

³⁸ Gömü işlemi gerçekleştikten sonra ölünün yakınları tarafından yapılan mezar başında ölü yemeği yenmesi, anma ritüellerinin yapılması, sosyal statüye bağlı olarak cenaze oyunlarının sergilenmesi: Akçay, 2016: 91.

³⁹ Hom. Il., XXIV: 785; Hom. Il., XXIII: 491.

dünyasında oldukça önemli bir aşamadır. Yaşadığı yerin dışında ölenlerin kemikleri bile sergilenmek için yaşadığı yere getirilmiş ve defin işlemi sergilenme aşamasından sonra gerçekleştirilmiştir⁴⁰. İkinci ritüel olan *ekphora*, *prothesis* safhasının ertesi sabahı henüz gün doğmadan ölünün kortej ile birlikte mezara taşınması aşamasıdır. Günümüzde olduğu gibi ölen kişi omuzlarda ya da bir at arabası içerisinde mezar alanına taşınmaktadır. Ayrıca ölü, bir tabut içerisinde değil, *prothesis*'te giydirilen kıyafetleri ile birlikte üzerine ince bir tül örtülerek nekropolis alanına taşınmaktadır⁴¹. Nekropolis alanına gelindiğinde ölüye kremasyon gömü geleneği uygulanacaksa kişi yakılır ve kişinin külleri ve kemikleri kişisel eşyaları ile birlikte mezara bırakılmaktadır ya da bir kaba (*urne*) yerleştirilmektedir⁴². Ölü ile birlikte mezara bırakılan eşyalarında anlamları bulunmaktadır ve hepsi bir inanç sistemi içerisinde şekillenmektedir. Ölen kişinin mezarına bırakılan yiyecekler ölüme eklenen yaşamsal inanışlardan dolayı gerçekleşmektedir. Sunular arasındaki “*melitoutta*” adında ballı bir hamurun mezara bırakılmasının sebebi, öteki dünyanın kapısını bekleyen Kerberos’a verilmek içindir⁴³.

Her mezara bırakılan ve ortak diyebileceğimiz hediyeler vardır. Ölünün ağzına yerleştirilen sikke onu diğer yaşama götürecek olan kayıkçı Kharon’a vereceği paradır⁴⁴. Mezara bırakılan kandil karanlık olarak düşünülen diğer yaşamda yolunu bulması ve aydınlatması anlamına gelmektedir. Bardak ise, Hades’in dünyasında bulunan ve ölen kişiye dünyada yaşadıklarını unutmamasını sağlayan *Lethe* ırmağından⁴⁵ su içebilmesi için bırakılmaktadır. İçerisinde güzel kokuların bulunduğu *unguentariumlar* (koku şişeleri) ise ölünün diğer yaşamında kullanması için ve aynı zamanda bekleyen ölünün kokusunu azaltmak için kullanılmaktadır. Yiyecek dışında mezara bırakılan kişisel eşyalar kişinin diğer yaşamında kullanacağı değerli eşyalarından oluşur. Bu mezar hediyeleri cinsiyete, statüye, kişinin yaptığı mesleğe göre değişiklikler göstermektedir.

⁴⁰ Ürkmez, 2019: 377; John Boardman ve Donna C. Kurtz, *Greek Curial Customs*, Thames and Hudson, London, 1971, s.171; Bilge Hürmüzlü, *Eski Yunan’da Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Eskiçağ Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.43-46.

⁴¹ Ürkmez, 2019: 378; Boardman ve Kurtz, 1971: 62; Hürmüzlü, 2008: 46-49.

⁴² Hamza Ekmen, “Yeni Veriler Işığında Başlangıcından MÖ II. Binin Sonuna Kadar Anadolu’da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 23-47.

⁴³ Ürkmez, 2019: 377.

⁴⁴ Boardman ve Kurtz, 1971: 211. Elif Özer, “Aizanoi’dan Horozlu Mezar”, *Art-Sanat*, 5, 2016, s.4: “Kharon’a verilen para Aristophones’in “Kurbağalar” isimli komedisinde 2 obol olarak geçmektedir”.

⁴⁵ Plato, *Devlet*, (Çev. Selahattin Eyüpoğlu), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul, 2016, X, 621-a.

Mezarların mimarisi ve ölü gömme şekilleri her dönemin dini inancına ve coğrafyasına göre değişiklikler göstermektedir. Kibyra’da da Hellenistik Dönem’e ait mezarlarda ağırlıklı olarak kremasyon defin işlemi tercih edilmiştir⁴⁶. Kentte Hellenistik Dönem’de ağırlıklı olarak yeraltı oda mezarlar, kiremit örtülü mezarlar, taş ostothekekler ve anıt mezar tercih edilmiştir. Hellenistik Dönem’e tarihlenen mezar yapılarından en önemlisi Stadionun doğu oturma sıraları ve istinat duvarı içerisinde bulunan Stadion 2 No’lu Anıt Mezardır⁴⁷. Hellenistik Dönem’in ölü gömme anlayışını gösteren mezarda, kireç taşından yapılmış aslan ayaklı bir seki üzerine yerleştirilmiş olan küçük eserlerden; pişmiş toprak bardak, unguentarium, boncuk, kandil, hayvan biçimli sunu kapları gibi ritüellerde kullanılan kaplar ve bir adet sikke yer almaktadır⁴⁸. Aynı zamanda kremasyon işlemi sonrasında küllerin yerleştirildiği üç adet amphora bulunmaktadır⁴⁹. Geç Hellenistik Dönem’e tarihli diğer örnekler Nekropolis Yolu üzerinde yer alan kiremit mezarlardır. Mezar içerisinde yapılan yakma işlemi sonunda mezar üzerine kapatılan pişmiş toprak kiremitlerden oluşturulmuştur. Mezar içerisinde tespit edilen seramiklerden anlaşıldığı üzere mezarlar Geç Hellenistik Dönem’e tarihlendirilmiştir⁵⁰.

Roma İmparatorluk Dönemi’ne gelindiğinde artan nüfusa bağlı olarak daha geniş bir alana yayılan nekropolislerde, farklı ölü gömme şekilleri ve mezar tipleri ortaya çıkmıştır. Roma mezarlıklarında değişen mezar tipleri aynı zamanda sosyal statü farklılıklarının net bir şekilde görülmesini sağlamıştır. Kibyra’da Roma İmparatorluk Dönemi’nde ağırlıklı olarak *inhumasyon* gömü biçimi tercih edilmiş ve bu geleneğe uyacak şekilde lahit, anıt mezar, kiremit çatma, basit toprak gömü, tuğla örgü ve tapınak tipli anıt mezarlar gibi yeni mezar tipleri kullanılmaya başlanmıştır⁵¹. Roma dini ve ölüm anlayışı Helen kültürü ile şekillenmiş, Roma dünyasında da Helen’de olduğu gibi mezar alanlarına önem verilmiştir. Roma’da “*funus*” terimi ölüm anından, gömü sonrasına kadar yapılacak olan ritüelleri kapsamaktadır. Bu ritüellerde statüye göre

⁴⁶ Özudoğru, 2020: 256-259.

⁴⁷ F. Eray Dökü ve M. Can Kaya, 2013, “The Architecture and Function of the Stadium of Kibyra”, *Adalya*, XVI, s. 177-201

⁴⁸ Özudoğru, 2014-b: 180-181

⁴⁹ Özudoğru, 2014-b: 181; Özudoğru vd. 2011: 38-39.

⁵⁰ Özudoğru 2018-a: 118-119, Fig. 15-16.

⁵¹ Özudoğru, 2020: 259-262.

farklı uygulamalar gerçekleştirilmektedir⁵². Roma’da ölü ritüelleri kişi henüz yaşarken başlamaktadır. Öleceği anlaşılan kişinin yakınları toplanır ve kişi ile vedalaşırlar. Ölüm olayının gerçekleşmesi ardından gözlerin kapatılması (oculus premere), ölüye ismi ile seslenilmesi (conclamatio), cenazenin hazırlanması, cenazenin sergilenmesi, ağıt ve yasların tutulması, cenazenin gömülmesi şeklinde süreç devam etmektedir⁵³. Roma’nın erken dönemlerinde ölünün hazırlığı ailenin kadınları tarafından yapılmaktadır⁵⁴. Roma da cenaze işlerinin daha gösterişli ve düzenli bir şekilde yapılması için devlet tarafından cenaze dernekleri kurulmuştur⁵⁵. Ritüeller tamamlandıktan sonra gömü işlemi şehir dışına *kremasyon* ya da *inhumasyon* olarak gerçekleştirilir. Diğer dünya inancı sebebiyle ölünün yanına defin işlemi sırasında kişisel eşyaları bırakılır ölü yemeği yenir. Bırakılan eşyalar yine ölen kişinin cinsiyetine, yaşına ve mesleğine göre değişiklik gösterebilmektedir⁵⁶.

Kibyra’da yapılan bilimsel kazılar, Doğu Nekropolis alanında bulunan Roma İmparatorluk Dönemi’ne tarihlenen mezarlarda defin işlemi öncesi ve sonrasında ölü yemeği ve ziyaretçiler için uygun alanların bulunduğu anlaşılmıştır. Aynı alanda temenos duvarlı yeraltı oda mezarlar, anıt mezarlar ve lahitlerle oluşturulan kentin varsıl ailelerinden Claudii’lar ve Flavii’lara ait aile mezarlığı bulunmaktadır⁵⁷. Nekropolis yolunda düzensiz olarak bulunan birkaç basamaklı stylobat üzerinde yükselen ya da doğrudan zemine yerleştirilen lahitler Roma İmparatorluk Dönemi örneklerindendir⁵⁸.

⁵² Jocelyn Mary Catherine Toynbee, *Death and Burial in The Roman World*, Thames & Hudson, London, 1971, s. 43: “Orta halli ve yoksul kişiler için “*funus translativum*”, askerler için “*funus militare*”, devlete hizmet etmiş görevlilere “*funus publicum*” ve imparator/ imparator ailelerine “*funus imperatorium*” şeklinde isimlendirilmektedir”.

⁵³ Akçay, 2016: 110.

⁵⁴ Toynbee, 1971: 43; Hung Lindsay, “Death- pollution and funerals in the city of Rome”, Edt: Valerie M. Hope ve Eirann Marshall, *Death and disease in the ancient city*, London & New York, Routledge, 2000, s. 52-73.

⁵⁵ Cenaze dernekleri için bkz: Traugott Schiess, *Die Romischen Collegia Funeraticia: Nach Den Inschriften (1888)*, Kessinger Publishing, German, 2010; Eva Ebel, *Die Attaktivität früher christlicher Gemeinden: Die Gemeinde von Korinth im Spiegel griechisch- römischer Vereine*, Mohr Siebeck, German, 2019.

⁵⁶ Toynbee, 1971: 54.

⁵⁷ Özüdoğru, 2020: 260; Ayrıca bkz: M. Şimşek, *Kibyra Doğu Nekropolisi Claudii ve Flavii Aileleri Mezarlığı*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2022

⁵⁸ Şimşek, 2022: 27.

2.2. Mezar Tipleri

2.2.1. Anıt Mezarlar

Anıt mezarlar refahın ve zenginliğin göstergesidir. Yöneticiler ya da ileri gelen seçkin insanlar tarafından ölümden sonraki yaşam için hazırlanmış gösterişli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kibyra da 9 adet örneği bulunan anıt mezarların çoğu tahrip olmuş durumdadır. Örnekler arasında Stadion yapısının doğu oturma sıralarını sınırlayan istinat duvarı içerisinde tespit edilen Stadion 2 No’lu Anıt Mezar (Lev.2, Res.2) Hellenistik Dönem olmasıyla tek örnektir⁵⁹. Roma İmparatorluk Dönemi kent inşası sırasında yapılan çalışmalarda, mezar bozulmadan dolgu malzemesi olarak yerinde bırakılmıştır. Mezar yapısı iki katlı olarak inşa edilmiştir ve asıl mezar odası zemin kotunun altında kalmaktadır, dikdörtgene yakın bir plana sahip olan mezar odasının üzeri tonoz örtülüdür. Mezar odası içerisinde kremasyon kaplarının konulacağı üç adet Dorik düzende düzenlenmiş nişler bulunmaktadır, aynı zamanda odanın batı duvarında aslan ayaklı bir seki yer almaktadır ve bu seki olasılıkla mezar hediyeleri için yerleştirilmiştir⁶⁰(Lev.3, Res.3). Mezar yapısının üst katı kare plana sahip olup dış cephesi podyum üzerinden yükselen plaster sütunlarla çevrilidir⁶¹(Lev.3, Res.4).

Doğu Nekropolis alanında yer alan diğer anıt mezar ise iki farklı geleneğin bir arada kullanılması bakımından önemlidir. Mezar yüksek cepheli tasarlanıp üzeri tonoz ile kapatılmıştır. Bu alanda bir ön oda ve tonozun cephe duvarında bulunan kapı açıklığı ile girişin sağlandığı ana kayaya oyulmuş oygu mezarların yer aldığı iki odadan oluşmaktadır⁶² (Lev.4 Res.5).

2.2.2. Lahitler

Lahit, Helence “*sarkophagos*” (taze et yiyici) anlamına gelmektedir⁶³. Lahitler, kireç taşı, mermer, kurşun bronzla kuşaklanmış, alçı ile sıvanmış tahtadan veya pişmiş toprak gibi malzemelerden yapılmış, çoğu zaman dikdörtgen formlu, seyrek olarak banyo küveti şeklinde ve bulunduğu bölgenin anlayışına bağlı farklı şekillerde sanduka

⁵⁹ Özudoğlu, 2020: 256.

⁶⁰ Özudoğlu, 2020: 257; Şükrü Özudoğlu ve F. Eray Dökü ve Gülşen Dikbaş ve Hannelore Vanhavarbeke, “Kibyra 2010”, *ANMED*, 2011-9, s.36-43.

⁶¹ Özudoğlu, 2020: 257.

⁶² Şimşek, 2013: 9.

⁶³ Plin. *Nat.*, XXXVI, 27; Guntram Koch, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Zühre İlkelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s.16.

ve bunun üzerini kapatan bir kapaktan oluşmaktadır⁶⁴. Lahitler, mezar odalarına, doğrudan toprak üzerine veya yükseltilmiş bir podyum üzerine yerleştirilmektedir⁶⁵. Lahitlerde genellikle inhumasyon gömü türü tercih edilmektedir⁶⁶. Ağırlıklı olarak mermerin tercih edildiği lahitler için Anadolu’da Dokimeion (Afyonkarahisar-İncehisar) mermeri oldukça kaliteli ve tercih edilen bir mermerdir. Lahit üretiminin temeli olan bu mermer “*Marmor Phrygium*” veya “*Marmor Docimium*” olarakta isimlendirilmektedir⁶⁷. MÖ V. yüzyıldan itibaren çok yoğun olmamakla birlikte kullanılan lahitler, Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte oldukça yaygın ve tercih edilen bir mezar tipi haline gelmiştir⁶⁸. Kibyra’da fazlaca tercih edilen lahit mezarlar, yoğunlukla Doğu Nekropolis ve Nekropolis Yolu’nda bulunmaktadır ve girlandlı, yivli, yivsiz ve bezemesiz olmak üzere dört farklı tipte lahit teknesinin örneğini barındırmaktadır⁶⁹ (Lev.4, Res.6). Kentte bulunan kireç taşından yapılmış girlandlı ve yarı girlandlı lahitler Aphrodisias Atölyesi üslup özelliklerini barındıran yerel özellikler bulunduran örneklerdir⁷⁰. Kentte biçim olarak lahitlerin küçük boyutluları olan ve kremasyon gömü biçimi için kullanılan taş ostothekler, kremasyon işlemi sonrasında ölünün küllerini, kemiklerini muhafaza eden bir sandıktır⁷¹. Kibyra’da silindirik gövdeli ve dikdörtgen formlu olmak üzere toplamda 11 adet ostothek örneği bulunmaktadır⁷² (Lev.4 Res.7).

2.2.3. Yeraltı Oda Mezarlar

Yer altı oda mezarlar ya da yer altı oygu mezarlar, coğrafi yapının imkân sağladığı her bölgede kullanılmıştır. Ana kayanın oyulması ile oluşturulan oda mezarlar, planları ve farklı mimari değişimleri ile; tek odalı, çok odalı, loculuslu, sekili ve arcasoliumlu, geçişli iki odalı, arcasoliumlu, sekili ve colimbariumlu olarak sekiz başlık

⁶⁴ Özüdoğru, 2020: 262; Koch, 2001: 16, 25; Elif Uğurlu, *Olympos Nekropolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

⁶⁵ Uğurlu, 2006: 37; Ahmet Vedat Çelgin, Termessos Kenti Nekropoller, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990, s.181.

⁶⁶ Çelgin, 1990: 183.

⁶⁷ Koch, 2001: 17.

⁶⁸ Özüdoğru, 2020: 262; Boardman ve Kurtz, 1971: 27; Guntram Koch ve Hellmut Sichtermann, *Römische Sarkophage*, C. H. Beck, 1982, s. 568-571.

⁶⁹ Özüdoğru, 2020: 262.

⁷⁰ Özüdoğru, 2020: 262, Koch ve Sichtermann, 1982: 527.

⁷¹ Koch, 2001: 38.

⁷² Özüdoğru, 2020: 259.

altında incelenmektedir⁷³ (Lev.5, Res.8). Konglomera kayaç yapısının bulunduğu Kibyra’da lahitler kadar yoğun kullanılan oda mezarlar kayaçların sağlam olduğu ve kolayca mezar odası açılacak yamaçlara yerleştirilmişlerdir. Yamaç eğiminin az olduğu kısımlara açılan oda mezarlar için dromos daha uzun tutulmuş ve ana mezar odası olabildiğince derinde açılmıştır⁷⁴. Oda mezarlarda herhangi bir yön olgusu aranmamış, coğrafyanın el verdiği şekilde gömü işlemleri gerçekleştirilmiştir. Kibyra oda mezarları tek odalı ya da geçişli odalar şeklinde yapılmış ve inhumasyon gömü tercih edilerek uzun süreçler boyunca birden fazla defin işlemi için kullanılmıştır⁷⁵. Çoğunlukla sade tıraşlanmış şekilde yapılan oda mezarların cepheleri, bazı örneklerinde oldukça gösterişli şekilde tonozlu- alınlıklı cephelere sahiptir. Kibyra oda mezarları epigrafik ve arkeolojik verilerin doğrultusunda MS I. ve II. yüzyıllara tarihlenmektedir. En geç tarihli mezar verisi ise MS erken VI. yüzyıldandır⁷⁶.

Kibyra’da görülen mezar tipleri ve ölü gömme gelenekleri dönemin inanç ve ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler kentin nekropollerinde zengin bir mezar mimarisi görmemizi sağlamıştır. Aynı zamanda Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte daha gösterişli bir hal alan mezar geleneği kent içerisindeki sosyal statü farklılıklarını da gün yüzüne çıkarmıştır. Kent coğrafyasının el verdiğince yerleştirilen mezarlık alanları, kentin dört bir yanını çevrelemiş ve kent sakinleri son yolculuklarına bazen sade bir toprak mezarla bazen ise süslü bir anıtsal mezar ile uğurlanmıştır. Kibyra, üçüncü derece sit alanı dışında modern yerleşim içerisinde kalmış ve tezin konusunu oluşturan tapınak tipli anıt mezarı ve yine modern yerleşim içerisinde yer alan sunaklarından⁷⁷ anlaşılacağı üzere oldukça geniş alana yayılan nekropollere sahiptir.

⁷³ Rifat Ergeç, *Kommagene Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1995, s. 116-179.

⁷⁴ Şimşek, 2013: 24.

⁷⁵ Şimşek, 2013: 26.

⁷⁶ Şimşek, 2013: 25.

⁷⁷ Ayrıca Bkz: Düzgün Tarkan, *Kibyra Kabartmalı Sunaları Tip, Biçem ve Atölye*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011; Özudoğru, 2020: 263: “Sunaklar konutlarda, mezarlarda olmak üzere farklı alanlarda kullanım görmüşlerdir. Sunaklar üzerinde bulunan yazıtların birçoğu, sunaklarının Nekropol alanlarında kullanıldığını göstermektedir. Silindirik ve dikdörtgen olmak üzere iki gövde formu; figürlü, girlandlı, girlandsız ve bezemesiz olmak üzere üç dekor grubuna ayrılmaktadır”.

3. BÖLÜM

TAPINAK TIPLİ ANIT MEZARLAR

3.1. Köken ve Öncül Örnekler

Tapınak tipli anıt mezarlar isminden de anlaşılacağı üzere bir podyum üzerinde yükselen, *cella* (kutsal oda)ya sahip ve bir veya birden fazla cephesi sütunlu olarak tıpkı bir tapınak gibi tasarlanmış gösterişli mezar yapılarıdır. Erken dönemlerde basit toprak altı gömüler ve lahitler gibi mezarların, asıl amacı ölü bedeninin uygun bir şekilde yok olmasını sağlamak iken; anıtsallık ve kutsallık anlayışı ile birlikte bu düşünce ikinci plana atılmıştır. Mezarlar, gücün ve ekonomik zenginliğin getirisiyle, yüksek podyumlar üzerinde görkemli bir şekilde yükselmeye başlamış ve bu yükseliş, içerisinde yatan kişinin statüsünü ve zenginliğini ifade etme biçimine dönüşmüştür. Bu mezar yapıları, görkemli mimarileri, plastik eserleri ile “*Heroon*” olarak isimlendirilmiştir. *Heroon* terimi, genellikle bir yönetici ya da rütbeli bir savaşçının yaşamı süresince yaptığı başarılar nedeniyle “kahramanlaştırılması” sonucunda yapılan mezar yapısına verilen isimdir. Tapınak mezar ya da *heroon* mezar mimari anlamda benzerdir fakat içerdiği ve kabul edildiği anlam bakımında farklı terimlerdir. Tanrıların tapınakları ve kahramanların mezarları zamanla hükümdarların ve yöneticilerin mezarları olmaya başlamıştır. Roma Dönemi’nde ise durum tamamen değişmiş, varlıklı ve ekonomik gücü olan her vatandaş tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Tapınak tipli anıt mezarlar, bir kişiye ait olabileceği gibi bir aileye de ait olabilmektedir. Mezar, bulunduğu yer ile iç içe olacak şekilde veya temenos ismi verilen çevre duvarları ile sınırlandırılarak da inşa edilebilmektedir⁷⁸. Aynı zamanda bu temenoslar, cenaze törenlerinin anlatıldığı kitabelerde “*peribolos*” ifadesi ile de benzerdir⁷⁹. Roma Dönemi’ne tarihlenen tapınak mezarların *peribolos*larında, mezar sahibinin kim olduğundan, ailesinin soyundan, yaptığı işlerden ve bağışlarından bahseden yazıtlar da yer alabilmektedir. Bu yazıtlar mezar sahibi kişilerin kendi soylarını ve zenginliklerini ölümlerinden sonra bile gösterme şekline dönüşmüştür. Dönemler içerisinde birçok değişiklik gösteren tapınak mezarlar bulunduğu bölgenin ölü gömme geleneği ve mimari anlayışı çevresinde farklı görünümlere sahip olmuştur. Tüm bu farklı tiplerin

⁷⁸ Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, s.96

⁷⁹ Gülşen, 2010: 97: “Peribolos etrafı çevirili dini alanlardır ve Latince’de tapınak anlamında kullanılır”.

ortak noktası, içerisinde bulunan kişiyi yüceltmek ve gösterişli bir şekilde diğer hayata uğurlama anlayışıdır. Ağırlıklı olarak inhumasyon gömü biçiminin tercih edildiği tapınak tipli anıt mezarlar da nadir olarak kremasyon örnekler de bulunmaktadır. Erken örneklerinde çok yüksek podyumlar tercih edilirken Roma İmparatorluk Dönemi'nde podyumların boyu erken örneklerle göre azalmış ve basamaklı girişleri ile tam anlamıyla tapınak formunu almaya başlamışlardır. Tapınak tipli anıt mezarların yapı malzemesi bulunduğu bölgeye göre farklılık göstermektedir. Yapıların çoğunda ağırlıklı olarak kireçtaşı ve mermer kullanımı görülmektedir. Mezar yapıları, kamusal yapılar (odeion, tiyatro, stadyum vb.) gibi belirli bir öncülle ortaya çıkıp zamanla tek tip haline gelmedikleri için, plan tipleri hem dönemler içerisinde hem de mezar sahibinin isteklerine göre değişiklik gösterir, bu durum ise tapınak tipli anıt mezarların oldukça çeşitli olmasına sebep olmaktadır⁸⁰. Bu yüzden tapınak tipli anıt mezarlar için tek bir tip üzerinden gitmek ve bunu ana tip olarak belirlemek oldukça güç ve yanlış olacaktır.

Tapınak tipli anıt mezarlar F. Işık'a göre; tasarıda Yunan, öz ve düşüncede Anadoluludur⁸¹. F. Işık ölü tapınağı düşüncesi ve tapınak mezarın gerekli olan kültürel döşeminin ve dinsel anlamının Phrygia dan Anadolu'ya yayıldığını belirtmektedir⁸². Erken dönemlerde hükümdar mezarlarının Hitit ve Phrygia'da dini alanlara yapıldığı veya dini simgelerle yapıldığı tespit edilmiştir⁸³. Aynı zamanda Hitit kültüründe ölen hükümdarın tanrı statüsüne çıkması “tanrı oldu” deyiminin kullanılması da halk tarafından gösterilen saygıyı ortaya koymaktadır⁸⁴. Anadolu'da yayılan bu düşünceyle birlikte ölen kişinin tanrılığını gösterecek doğru mimarının tanrının evi olan tapınaklar şeklinde yapılması gayet anlaşılır bir durumdur. Tanrılaşma olgusu doğrultusunda yapılan tapınak mezarlar ilk olarak Likya Bölgesi'nde ortaya çıkmaktadır ve ilk örneklerinin Anadolu'da yer aldığı kabul edilmektedir.

⁸⁰ Janos Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Seleucid Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, University of Toronto Press, London, 1990, s.18.

⁸¹ Fahri Işık, *Uygurluk Anadolu'dan Doğdu*, Akdeniz Ülkeleri Akademisi Vakfı Yayınları, İzmir, 2019-a, s.318.

⁸² Işık, 2019-a: 318.

⁸³ Fahri Işık, “Tempelgräber von Patara und ihre anadolischen Wurzeln”, *Lykia Anadolu Akdeniz Kültürleri*, II, 1995, s.160-186.

⁸⁴ Ahmet Ünal, “Hititlerde Ölülere Sunulan Kurbanlar Hakkında Bazı Düşünceler”, *Anadolu*, 19, 1980, s. 165-173; Sevim Buluç, “The Tomb Monument At Belevi Near Ephesos”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara - İzmir, C.3, 1978, s.1085.

İlk örneklerini Likya Bölgesi'nde gördüğümüz tapınak mezarlarının, en bilinen örneği yüksek podyumu, sütunlarla çevrili cellası ve içerisinde tanrılaştırılan mezar sahibiyle Nereidler Anıtı'dır. Devamında ise Limyra Perikle Heroon'u, Trysa- Gölbaşı Heroonu ve Halikarnassos Mausoleumu gibi yapılar tapınak mezarlar için örnek gösterilebilir⁸⁵.

“Tapınak mezar” tanımını tam olarak karşılayan ilk örneğinin ortaya çıkmasından önce oluşumuna katkı sağlayan farklı mezar mimarileri bulunmaktadır. Bu mezar mimarileri tapınak mezarların görünüş ve stil açısından örneklendiği yapılardır. MÖ VI. yüzyılın sonları ve V. yüzyıllara tarihlenen podyumlu anıt mezarlar (veya piramidal podyumlu), dikme mezarlar ve ev mezarlar, tapınak mezarların oluşumuna katkı sağlayan mezar tipleridir.

Anıtsal mezar mimarisi arayışı ile birlikte toprak altından, toprak üzerine taşınan mezarlar podyumlarla yerden yükseltilmeye başlanmıştır. Birkaç basamaktan oluşacak şekilde ya da tek parça olarak yapılan podyumlar üzerinde taşıdığı mezar odasını ve sahibini anıtlştırır. Örneklerini vereceğimiz podyumlu mezarlar daha çok piramidal şekilde dört yönden küçülerek üst üste gelen prizmalar şeklindedir. Bu basamaklı, piramidal podyumlar Mezopotamya *ziggurat*ları ve Mısır piramitleri ile benzer şekilde olup boyutsal ve kullanım farklılıkları göstermektedir. D. Stronach; podyumlu mezar mimarisinin Persler tarafından yaratıldığını düşünmektedir⁸⁶. Bu kısımda ilk olarak İran Pasargad'da bulunan Kral II. Kyros'un mezarı ardından Anadolu'da bulunan Sardes Piramit Mezar ve Foça Taş Kule Mezar detaylı bir şekilde tanımlanacaktır. Sonrasında tapınak mezar mimarisine katkıları incelenecektir.

İran Pasargad'da, Kral II. Kyros'a ait olan anıtsal bir mezar yapısı bulunmaktadır (Lev.5, Res.9). Bu anıtsal mimari bir podyum üzerinde yükselmektedir ve içerisinde bulunan mezar sahibinin statüsünü gösterir şekildedir. MÖ 530 yılına tarihlenen bu yapı, kesme taşlardan 6 basamaklı piramidal bir podyumun üzerinde yer alan, üçgen çatılı bir mezar odasından oluşmaktadır⁸⁷. Mezar ile ilgili ilk bilgileri antik

⁸⁵ “3.2. Gelişim ve Yayılım” adlı bölümde detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

⁸⁶ David Stronach, *Pasargadae: A Report on the Excavations Conducted by the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963*, Edition 1, Clarendon Press, Oxford, 1978, s.41.

⁸⁷ Fedak, 1990: 30-36; Eray Karatekir, “Pers İmparatorluğu'nun İlk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, S.2 (1), 2017, s.68-87.

yazar Arrianos vermektedir. Arrianos, mezarın bir koruluk içerisinde bulunduğunu aktarmaktadır. Bu alanda çeşitli ağaçlar ve bir de derenin olduğundan bahsetmektedir. Basamaklı piramidal podyum üzerinde yer alan mezarın dar bir kapıya sahip olduğunu, mezar odası içerisinde ise altından yapılmış bir tabut içinde yatan II. Kyros'un bulunduğunu aktarmaktadır. Aynı zamanda mezarın içinde bulunduğu temenos içerisinde Maglar için bir evin yer aldığını ve bu Magların kralın mezarını korumakla görevli olduklarından bahsetmektedir⁸⁸. Mezarın yapımında İyonya, Lidya, Med ve Babil'den gelen taş ustalarının çalıştığı bu sebeple üzerinde hem Pers, Med gibi yerel, hem de Anadolu, Mezopotamya gibi yabancı kültürlerin mimari izleri izlenebilmektedir⁸⁹. Mezar Morghab Ovası'nın güneyinde hâkim bir nokta üzerine yerleştirilmiş ve konumu bakımından her yerden görülebilir şekildedir. Mezar kaidesinin temeli 13,35 x 12,30 m ölçülerindedir. Mezar odasının temeli 6,40 x 5,35 m ölçülerinde olup mezar odası 3,17 x 2,11 m ölçülerinde 2,11 m yüksekliğe sahiptir⁹⁰. Bu mimari yapının nereden esinlendiğine dair J. Fedak, Kyros'un MÖ 539 yılında Babil'e yaptığı fetih sırasında, Mezopotamya *ziggurat*larına benzer yapıları gördüğünü ve bu yapıların benzerini inşa ettiğini dile getirmektedir⁹¹. Herodot'da II. Kyros'un Babil'e yaptığı fetih sırasında surlar içerisinde sekiz katlı ve üstünde türbe olan yapıların bulunduğundan bahsetmektedir⁹². Kyros mezarına benzer bir başka örnek, İran'ın Buşehr eyaletinde bulunan ve Gur-e Dokhtar olarak bilinen mezar yapısıdır. Bu yapı üç basamaklı bir podyum üzerinde yükselmektedir ve Kyros mezarına göre daha küçük boyutlarda yine bir mezar odası ve üçgen çatıdan oluşmaktadır⁹³. Piramit şeklinde giderek daralan podyumlar tıpkı Mısır'da bulunan piramitler gibi bir anıtsallık amacıyla bu mezar yapılarının altına eklenmiştir.

Anadolu'da ise bu yapılara benzer olarak Sardes piramit mezar bulunmaktadır (Lev.6, Res.10). Yapı II. Kyros'un mezarı ile büyük benzerlik göstermektedir. Bir tepenin dört tarafının tek sıra taşlar ile sarılması ile oluşturulan yapının günümüze kadar

⁸⁸ Flavius Arrianos, *İskender'in Seferi (Aleksandrou Anabasis)*, (Çev. Furkan Akderin), Alfa Yayınları, İstanbul, VI, 29,1-7.

⁸⁹ Fedak, 1990: 31; Karatekir, 2017: 72-75; Muhammad Dandemayev ve Vladimir G. Lukonin, *The Culture and Social Institutions of Ancient Iran*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 68; Stronach, 1978: 26; John Curtis, *Ancient Persia*, Bristish Museum Press, London, 2005, s.32-33.

⁹⁰ Karatekir, 2017: 75-77; Stronach, 1978: 26-27.

⁹¹ Fedak, 1990: 31.

⁹² Hdt. *Nat.*, I, 178-181.

⁹³ Fedak, 1990: 33.

en sağlam ulaşmış cephesi yamaca bakan güney kısmıdır. 7. basamağın üzerine yerleştirilmiş 1,30 x 2,50 m ölçülerine sahip dikdörtgen bir mezar odası bulunmaktadır⁹⁴. Mezar odasının üzeri 6 basamak ile çevrelenmiş ve bu da bir piramit görüntüsü oluşturmuştur. Mezarın arkeolojik verilerinin sınırlı olmasından dolayı kim için ve hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. M. A. Honfmann bu mezar yapısının Sardes Savaşı (MÖ 547) sırasında ölen bir Pers asilzadesine ait olduğunu düşünmektedir⁹⁵. Bu durum eğer doğru kabul edilirse, Sardes Piramit Mezarı II. Kyros'un mezarından daha önce inşa edilmiş olacaktır ve Kyros anıt mezarının öncülü konumuna gelecektir.

Piramit kullanımının görüldüğü bir diğer benzer örnek ise Phokaia yakınlarında, Foça- İzmir karayolunun kenarında bulunan ve tek parça tüf kaya kütlelerinin şekillendirilmesi ile inşa edilmiş Taş Kule / Taş Ev yapısıdır (Lev.6, Res.11). Yapının ilk temel katı 6,20 x 8,80 m ölçülerine ve 2,70 m yüksekliğe sahiptir. Bu katın üzerinde 2,90 x 2,90 m ölçülerine sahip ve 1,90 m yüksekliği olan kare yapı bulunur⁹⁶. Bu iki kat arasında bulunan basamaklar ile yapı genel görünümüne kavuşmaktadır. Dikdörtgen ilk kat tüf kayadan oyulmuş giriş ve mezar odasından oluşmaktadır. Bu mekanlara giriş kuzeybatı cephede yer alan 1,15 x 1,55 m ölçülerindeki kapı açıklığından sağlanmaktadır⁹⁷. Giriş mekânı 1,65 x 1,64 x 1,85 m ölçülerinde olup bu odadan mezar odasına geçiş 1,04 x 1,64 m ölçülerine sahip açıklıktan sağlanmaktadır. Mezar odası 3,00 x 3,40 x 2,05 m ölçülerine sahiptir⁹⁸. Mezar odasının batı tarafında zemin döşemine açılmış olan mezar çukuru yer almaktadır. Mezarın geneline bakıldığında yapıdaki tek bezeme doğu cephede yer alan sahte kapı betimlemesidir ve yaşamdan ölüme geçişi simgeledi düşünülür⁹⁹. Piramit basamakların kullanımı iki kat arasında tercih edilmiş ve alt katın doğu kısmına bitişik olarak dört basamak şeklinde işlenmiştir. Bu dört basamağın üzerine ikinci kat yerleştirilmiş ve ikinci katın üst kısmında günümüze üç basamağı ulaşabilmiş basamaklar yerleştirilmiştir. Anıtın arkasında

⁹⁴ Fedak, 1990: 33-34.

⁹⁵ Fedak, 1990: 33-34; George M. A. Hanfmann, *Letters From Sardis*, Cambridge Harvard University Press, Cambridge, 1972, s.260.

⁹⁶ Nicholas Cahill, "Taş Kule: A Persian- Period Tomb near Phokaia", *American Journal of Archaeology*, S. 92, 1988, s. 481-501; Fedak, 1990: 50-52; Suat Ateşlier, "Phokaia'daki Taş Kule Anıt Mezarının Üst Yapısına Ait Gözlemler", *Olba*, S. 9, 2004, s. 111-125.

⁹⁷ Cahill, 1988: 484; Ateşlier, 2004: 112.

⁹⁸ Cahill, 1998: 485.

⁹⁹ Ömer Özyiğit, "2000-2001 Phokaia Kazı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C.2, 2002, s.333-350.

podyuma bitişik olarak tasarlanmış sunağa ait izler bulunmaktadır¹⁰⁰. Ö. Özyiğit; mezarın II. Kyros ile birlikte Sardes Savaşına katılan Susa Kralı *Abradatas* ve eşi *Ponthea*'ya ait olabileceğini öne sürmüş ve yapıyı MÖ VI. yüzyıl ortalarına tarihlemiştir¹⁰¹. Görüşünü ise Ksenophon'un *Kyropaidia*'da anlattığı, Pers kralı Kyros'un Abradatas ve karısı için bir mezar yaptırdığını, mezarın önünde adakların yapıldığı bir sunağın bulunduğunu ayrıca mezar sahibi karı kocanın isimlerinin yazılı olduğu bir taşında anıtın üstünde yer aldığını söylediği anlatımına dayandırmaktadır¹⁰².

Yukarıda incelenen bu üç örnekte karşımıza çıkan genel sonuç mezar sahibinin varlıklı bir yönetici ya da soylu bir asker olduğudur. Anıtsallık çerçevesinde inşa edilmiş bu mezarlar, soylu kişinin unutulmaması ve sürekli hatırlanması için genellikle bir tepe ya da her yerden görülebilecek bir alana inşa edilmiştir. Piramidal basamaklı podyum, Mezopotamya *ziggurat*ları ve Mısır piramitlerinin özsel anlamı ile benzeştirilebilir. A. Badawy; Mezopotamya *ziggurat*larını ve Mısır piramitlerini *cennete giden merdiven* olarak açıklamakta aynı zamanda Babil'de *ziggurat*ların anlamının *yer ve gök arasında bağlantı evi* anlamına da geldiğini belirtmektedir¹⁰³. Bu değerlendirme ile piramidal podyumun ucunda yer alan mezar, göğe yükseltme ve diğer hayata uğurlama anlamında kullanılmış olabilir. Tapınak mezarlarda, piramidal podyum, Halikarnassos Mausoleum'u ve Belevi Mezar Anıtı'nın çatısında kullanılmış olarak karşımıza çıkacaktır. Halikarnassos Mausoleumu'nda piramit kullanımının sebebi için kesin bir şey söylenemese de piramit formunun sembolik anlamı dikkate alınarak kullanılmış olabileceği düşünülebilir. J. Fedak bu kullanım için Mausolos'un doğulu geçmişinin de bir etken olabileceğini belirtmektedir¹⁰⁴. Belevi Mezar Anıtı'ndaki kullanımda da bu anlamsal anlayış sebebiyle tercih edilmiş olabileceği söylenebilmektedir. Piramidal podyuma ek olarak, II. Kyros Mezarı'nda bahsi geçen geçen koruluk alan, tapınak mezar mimarisinde de kullanım görecektir, Halikarnassos Mausoleumu'nda, Trysa- Gölbaşı Heroon'unda ve Roma İmparatorluk Dönemi tapınak mezarlarında temenos veya *peribolos* olarak yapıların etrafını sınırlayan öge olarak karşımıza çıkacaktır.

¹⁰⁰ Özyiğit, 2002: 334.

¹⁰¹ Özyiğit, 2002: 334-335.

¹⁰² Ksenophon, *Kyros'un Eğitimi (Kyrou Paideia)*, (Çev. Furkan Akderin), Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, 7,1, 29-32; 7,3, 3.

¹⁰³ Fedak, 1990: 36.

¹⁰⁴ Fedak, 1990: 38.

Tapınak mezarları etkileyen bir diğer mezar mimarisi dikme/payeli mezarlardır. Dikme/payeli mezarlar Anadolu'da Likya Bölgesi'nde görülen özgün bir mezar mimarisidir. Genel tanımıyla payeli/dikme mezarlar kare ya da dikdörtgen bir kaideye sahip olan ve üzerinde tek parça dikdörtgen bir sütunun yükseldiği, sütun bitiminde mezar odası bulunan ve üzeri genellikle ters piramidal bir kapak ile kapatılan mezar tipidir. Genellikle merkezi kentlerde örneği bulunan bu mezar yapıları ikonografileri ve mimari görkemleri ile genel olarak kabul gördüğü üzere Likya beyleri ve yöneticiler için yapılmıştır¹⁰⁵. Aynı zamanda dikmeler, mezar odasının boyutları göz önüne alınırsa aileler için değil birey için hazırlanmış mezarlardır¹⁰⁶. F. Işık; Likya bey mezarlarının yüksek bir alt yapı üzerinde olmalarını, bey soyunun hep fark edilmesi ve tanrısallığa yüceldiği algısının halkın hafızasına yer etsin diye yapıldığını ifade etmektedir¹⁰⁷. Dikmeler üzerinde işlenen konular genellikle mezar sahibi beyin ailesi, yaptığı savaşlarda aldığı zaferler, av sahneleri ve şölen sahneleridir ve bulundukları konum bakımıyla kamusal alanların yakınında olan dikmeler beylerin siyasi güçlerinin ve otoritelerinin göstergesidir¹⁰⁸. Bu kısımda öncelikle dikme mezar mimarisinden üç örnek olarak, İsinda Dikme Mezarı, Harpya Anıtı ve Ksanthos Yazıtlı Dikmesi detaylı bir şekilde tanımlanacak sonrasında tapınak mezar mimarisine katkıları incelenecektir.

Belenli Mahallesi'nin güneyinde bulunan ve fazla yüksek olmayan bir tepe üzerinde yer alan İsinda Dikme Mezarı (Lev.7, Res.12) bulunduğu yerde kayanın basamaklar yaparak düzleştirilmesi ile oluşturulmuş bir platform üzerinde yer almaktadır¹⁰⁹. Platformun üzerinde tek parça kalkerden yapılmış olan 0,80 x 1,30 m ölçülerinde dikme bloğu bulunmaktadır. Dikme bloğun üzerine yerleştirildiği düşünülen bir altlık/platform, 1,12 x 1,20 m ölçülerinde olduğu düşünülen bir mezar odasını

¹⁰⁵ Şükrü Özudoğru, *Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2008, s. 50; Jan Zahle, *Arkaeologiske studiere i lykiske klippegrave og deres relieffer fra ca. 550-300 f.Kr. Sociale og religiøse aspeketer*, Museum Tusculanums Forlag, Copenhagen, 1983, s.29-30; Trevor Bryce, "Lycian Tomb Families and Their Social Implications", *JESHO*, S.22, 1979, s. 296-313; Oliver Hülken, "Likya Nekropoller ve Ölü Kültü", Edt: Havva Işkan Işık ve Erkan Dünder, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.155-179.

¹⁰⁶ Anthony G. Keen, *Dynastic Lycia. A Political History of the Lycians and their Relations with Foreign Powers C. 545-362 B.C.*, Brill, Leiden, 1998, s.183.

¹⁰⁷ Fahri Işık, "Beylikler Dönemi Ksanthos'u (Arinna) Özelinde Likya Uygarlığı'nın Anadolu-İon Özü Üzerine", Edt: Havva Işkan Işık ve Erkan Dünder, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019-b, s. 213-238.

¹⁰⁸ Özudoğru, 2008: 52; Keen, 1998: 36

¹⁰⁹ Özudoğru, 2008: 72

taşımaktadır¹¹⁰. Dikme anıtının çatısına dair bir veri bulunamasa da benzer örneklerinden biri olan Harpy Dikme Mezarı gibi ters piramidal bir biçimde olabileceği düşünülmektedir¹¹¹. Mezar odasını oluşturan levhalar üzerinde, yerel bir Likya beyinin hayatından sahneler yer alır ve güney yüzden başlayarak doğuya doğru devam eder şekildedir¹¹². Güney yüz, iki kısma bölünmüş şekildedir ve üst kısımda en solda iki avcı ve önlerinde geyik figürü bulunmaktadır. Sahnenin devamında ise yerde yatar şekilde betimlenmiş sekiz asker ve onların üzerinde askerlere ait olduğu düşünülen sekiz adet kalkan sıralanmıştır¹¹³. Kabartmanın en sağında ise zırhlı bir şekilde betimlenmiş mezar sahibi bey bulunmaktadır. Ölmüş askerlerin ve mezar sahibi beyin ayakları altında işlenmiş diğer bir sahnede ise toplu halde ağıt yakan ve ağlayan bir grup bulunmaktadır. Bu kişiler ise mezar sahibi beyin yendiği askerlerin aileleridir ve savaş ganimeti olarak esir alınmışlardır¹¹⁴. Doğu yüzde mezar sahibi beyin savaşı betimlenmiştir. Savaşı kazanan mezar sahibi zırhlı bir şekilde verilirken, yenilgiye uğrayan askerler yerde betimlenmiştir¹¹⁵. Batı yüzde bir at ve at ile beraber yürüyen bir köpek atın dizginlerini tutan bir seyis ve yanında iki avcı olduğu düşünülen figürler yer almaktadır¹¹⁶. Kuzey yüzde ise bir şölen sahnesi yer almaktadır. İki adet müzisyen ve güreş tutan sporcular işlenmiştir¹¹⁷ (Lev.7. Res.13). Bu şölen Likya beyinin savaş öncesi ve sonrasında düzenlediği gücün ve zaferin sembolü şeklindedir¹¹⁸. İsinda Dikme Mezarı için araştırmacılar farklı tarihler önermektedir. F. Işık levhalar üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde MÖ 600-550 yıllarını¹¹⁹; E. Akurgal MÖ 530 yılını¹²⁰; M. Özhanlı ise MÖ 550 yılını önermektedir.

Bir diğer dikme mezar anıtı Likya'dan, Ksanthos'ta bulunan Harpy Anıtı'dır. Dikme, mezar odasını oluşturan kabartmalı levhalardaki kanatlı yaratıkların “*harpy*”

¹¹⁰ Mehmet Özhanlı, “İsinda Dikme Anıtı”, *Adalya*, S.5, 2001-2002, s. 73-106.

¹¹¹ Özhanlı, 2001-2002: 74.

¹¹² Özhanlı, 2001-2002: 75 vd.

¹¹³ Işık, 2019-b: 217; Işık 2019-a: 539: “Kalkan alma” düşmanı yenme anlamında kullanılmaktadır ve bir Likya geleneğidir.

¹¹⁴ Özhanlı, 2001-2002: 75; Ekrem Akurgal, “Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien”, *Archäologisches Institut Des Deutschen Reiches*, 1941, Berlin, s. 53.

¹¹⁵ Akurgal, 1941: 56; Özüdoğru, 2008: 73.

¹¹⁶ Özhanlı, 2001-2002: 84; Akurgal, 1942: 78.

¹¹⁷ Özhanlı, 2001-2002: 88.

¹¹⁸ Özhanlı, 2001-2002: 88.

¹¹⁹ Fahri Işık, “Zur Entstehung der tönernen Verkleidungsplatten in Anatolien”, *AnatSt*, 41, 1991, s. 63 vd.

¹²⁰ Akurgal, 1941, s. 100.

olarak yorumlanması sonucunda Harpy Anıtı ismi ile literatüre geçmiştir¹²¹(Lev.8, Res.14). Çalışmalar sonucunda bu kanatlı yaratıkların “siren” olduğu kabul görmüş olsa da literatürdeki ismi Harpya Anıtı olarak kalmıştır. Mezar büyük olasılıkla Ksanthos yöneticisi Kprlli için yapılmıştır¹²². Ksanthos tiyatrosunun yanında yer alan dikme anıtı, ana kayadan işlenmiş 1,25 x 1,45 m ölçüleri arasında değişen bir podyum üzerinde yer almaktadır¹²³. Kireçtaşından işlenmiş dikme ise 5,43 m yüksekliğe sahiptir. Mezar odasını oluşturan alçak kabartmalı mermer levhalar 1,02 m yüksekliğindedir ve üzerinde mezar odasını örten 3,80 x 3,55 ebatlarında ve 0,44 cm yüksekliğinde kapak taşından oluşmaktadır¹²⁴. Anıtın toplam yüksekliği 8,87 m’yi bulmaktadır. Levhalar üzerinde işlenen sahneler şu şekildedir; doğu yüzdeki levhada, merkezde taht üzerine oturmuş ayakları altında bir tabure bulunan, elinde tuttuğu lotusu koklar şekilde betimlenmiş yaşlı bir erkek figürü bulunmaktadır. Tahta oturan figüre doğru bakan ve elinde horoz tutan bir erkek çocuk, onun arkasında ise köpeğiyle birlikte genç bir erkek figür yer almaktadır. Batı yüzdeki levhada, sağ ve sol köşede birbirlerine dönük şekilde tahtlarında oturan iki kadın figürü bulunmaktadır¹²⁵. Her iki kadının ayağının altında bir tabure bulunmaktadır. Sol köşedeki kadının önünde yer alan küçük bir panelde buzağısını emziren bir inek betimlenmiştir. Ortada sağ köşedeki kadına doğru yürüyen, üç kadın figürü yer almaktadır. Kuzey yüzdeki levhada, tabure üzerine oturmuş yaşlı bir erkek figürü ve karşısında kendisine miğfer uzatan silahlı bir erkek figürü yer almaktadır. Sahnenin iki kenarında çocukları taşıyan kanatlı sirenler yer almaktadır. Sağ kenardaki sirenin altında başını ellerinin arasında almış ağıt yakar gibi görünen diz çökmüş bir kadın figürü bulunmaktadır¹²⁶. Güney yüzdeki levhada, merkezde tahta oturan yaşlı ve şişman şekilde betimlenmiş bir kadın figürü ve karşısında sol elinde kanatlarından tuttuğu kuşu tahta oturan kadına uzatan başka bir kadın figürü yer

¹²¹ Charles Fellows, *An Account Of Discoveries In Lycia Being a Journal Kept During a Second Excursions In Asia Minor*, John Murray Albemarle Street, London, 1841.

¹²² Anıtın isimlendirilmesi ve sahibi hakkındaki görüşler için ayrıca bakınız: Şükrü Özudoğru, 2008, *Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.

¹²³ Pierre Demargne, *Fouilles de Xanthos: Les Piliers Funeraires, Tome 1*, Edt. Pierre Coupel ve Pierre Prunet, C. Klincksieck, Paris, 1958, s. 39-44; Havva Karademir ve Bilsen Özdemir, “Sirens As Soul Bearers On Lycian Grave Reliefs In The Classical Period”, *Cedrus*, S.1, 2013,s. 89-105.

¹²⁴ Özudoğru, 2008: 140-147.

¹²⁵ Detaylı bilgi için ayrıca bkz: Gürcan Polat, *Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1998, s. 98-113; Hava Karademir, *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2016,s. 17-51; Özudoğru, 2008: 140-147.

¹²⁶ Karademir, 2016: 22-44; Özudoğru, 2008: 140-143.

almaktadır. Yine sahnenin iki kenarında çocukları taşıyan sirenler işlenmiştir (Lev.8, Res.15). Levhalarda işlenen bu ikonografiler, her araştırmacı tarafından farklı yorumlanmış ve yapının tarihi hakkında farklı görüş ayrılıkları ortaya çıkarmıştır. P. Demargne yapıyı MÖ 480-470 yıllarına¹²⁷; E. Berger MÖ 480 yılına¹²⁸; A.S. Shahbazi¹²⁹ ve Ş. Özüdoğru¹³⁰ MÖ 479-475 yıllarına tarihlemektedir.

Ksanthos kentinde bulunan ve dikme mezar geleneği için oldukça önemli olan Ksanthos Yazıtlı Dikmesi, dört cephesi üç farklı dil (Likçe, Likçe B ve Helence) içeren toplamda 255 satırlık yazıtıyla Likya'nın tarihine ve kronolojisine önemli katkılar sağlayan bir anıttır¹³¹. Yazıtlar birbirinin tercümesi olmadığı için bazı kısımlar tam olarak çözümlenememiştir. Kuzey cephesinde bulunan Helence yazılmış şiirin okunması ile dikmenin kime ait olabileceği hakkında bilgiler ve bu bilgiler doğrultusunda ortaya çıkan farklı görüşler bulunmaktadır¹³². Helence yazıt; *...İşte Harpagos oğlu (..)r(.)is, bir zamanların genç Likyalılarına bilek gücüyle üstün geldi, Athena'nın yardımıyla birçok kaleyi devirdi; Beylik mülkünden pay dağıttı yakınlarına... O tek bir günde ağır pusatlı yedi savaşçı öldürmüştü; Arkadialı adamlardı onlar...*¹³³ şeklindedir. Dikme Ksanthos agorasının kuzeydoğu köşesinde bulunur ve tek parça yerel kireç taşından inşa edilmiştir¹³⁴. Basamaklı ana kayaya oturan dikme, 3,05 m genişliğe sahip kareye yakın bir alt kaide üzerinde yükselmektedir. Dikme yukarıya doğru daralır şekildedir ve 4,4 m yüksekliğe sahiptir. Dikme üzerinde mezar odası günümüze kadar gelememiştir¹³⁵. Mezar odasının 1,23 x 1,04 ölçülerinde ve 1,54 m yüksekliğe sahip olduğu düşünülmektedir. Mezar odasının etrafı kabartmalı frizler ile süslüdür. Güney yüzde bulunan frizde, konunun merkezinde

¹²⁷ Demargne, 1958: 45.

¹²⁸ Ernst Berger, *Das Baseler Arztreilief: Studien zum Griechischen Grab und Votivrelief um 500 v. Chr. Und zur Vorhippokratischen Medizin*, Basel Archäologischer Verlag, German, 1970, s.128.

¹²⁹ Shahbazi, 1975: 48-49.

¹³⁰ Özüdoğru, 2008: 144.

¹³¹ Özüdoğru, 2008: 25 vd; Recai Tekoğlu, "Likya Dili ve Yazısı", Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dünder *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.109-120.

¹³² Özüdoğru, 2008: 25-32; M. Domingo Gygax ve Werner Tietz, "He who of all mankind set up the most numerous trophies to Zeus The Inscribed Pillar of Xanthos reconsidered", *Anatolien Studies*, S.55, 2005, 89-98; Otto Markholm ve Jan Zahle, "The Coinages of The Lycian Dynasts Kheriga, Kherei and Erbbina, A Numismatic and Archaeological Study", *ActaArch*, S.47, 1976, s.47-90.

¹³³ Işık, 2019: 213.

¹³⁴ Işık, 2019: 213- 217; Demargne, 1958: 88; Shahbazi 1975: 51.

¹³⁵ Demargne, 1958: 89; Jacques Dea Courtills, *Xanthos ve Letoon Rehberi*, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, 96-165; Shahbazi, 1975: 55.

ve diğer figürlerden daha büyük işlenmiş, ayakları altında iki tane ölü hoplit bulunan bey betimlenmiştir. Beyin öldürdüğü *hoplit* sayısı kadar 6 adet kalkan, ölmek üzere olan hoplitin üzerinde sıralanmıştır. Helence yazıtta bahsedilen beyin kahramanlığı, güney yüzde canlandırılmıştır¹³⁶. Kuzey yüzünde ellerinde kalkanları ile yürüyen üç asker işlenmiştir. Batı yüze dair ele geçen parçalar oldukça azdır ve görülebilen pelerinli bir savaşçı figürüdür. Frizlerin her köşesinde belirli bir serbestliğe sahip boğa protomları bulunmaktadır¹³⁷ (Lev.9, Res.16-17). Mezar odasının üzeri üç basamaklı ters piramidal bir kapak ile örtülmüştür. Kapak taşı üzerinde aslanlı bir taht üzerine oturan mezar sahibi bey ya da kahramanı betimleyen bir heykelin yer aldığı, taş üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır¹³⁸. Heykelle birlikte anıtın toplam yüksekliği 10 m civarında olacaktır¹³⁹. Dikmenin üzerinde okunabilen yazıtlardan yola çıkarak, MÖ V. yüzyıl sonlarına ya da IV. yüzyıl başlarına tarihlendiği düşünülmektedir¹⁴⁰. A. G. Keen tarafından yapılan sikke basımları ve mezar anıtlarının bağdaştırılması çalışması sonucunda MÖ 440-410 yılları arasına tarihlendiği öne sürülmüştür¹⁴¹.

Üç örnek ile açıklanan dikme mezarlar, genellikle bey ve yönetici kişilerin mezarları olmuş ve anıtsallık anlamında yerden yüksek bir podyum ve yüksekçe dikmesi ile bey kişinin yüceliğini göstermiş aynı zamanda bir propaganda amacıyla kullanılmıştır. MÖ VI. ve V. yüzyılın ilk yarısında yöneticiler ve beyler tarafından kullanılan bu dikme mezarlar IV. yüzyıla doğru yerini daha anıtsal ve gösterişli olan tapınak mezarlara bırakmıştır¹⁴². Bey yaşamından sahneler içeren İsinde Dikme Anıt hem yazıtıyla hem de kabartmaları ile, yine bey yaşamından bahseden Ksanthos Yazıtlı Dikme'sindeki konular, Nereidler Anıtı'nda ve Limyra Perikle Heroon'unda karşımıza çıkacaktır. Dikme yükseltisi yerini yüksek podyuma bırakacak fakat algı yine aynı şekilde mezar sahibi kişinin hatırlanması ve onurlandırılması olacaktır. Aynı zamanda F. Işık'ın tanımıyla "ölünün tanrılaştırılması" algısı doğrultusunda, Harpya Anıtı

¹³⁶ Özüdoğru, 2008: 123; Erkan Recep Sağnak, *MÖ 4. Yüzyılda Güneybatı Anadolu Anıtsal Mezar Mimarisi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005, s. 33.

¹³⁷ Sağnak, 2005: 29-35.

¹³⁸ Courtils, 2003: 50.

¹³⁹ Courtils, 2003: 50.

¹⁴⁰ Trevor Bryce, *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources*, Museum Tusculanum Press, Copenhagen, 1986, s.46.

¹⁴¹ Anthony G. Keen, "The Dynastic Tomb in Xanthos- Who was Buried Where?", *AnatSt*, S.42, 1992, s. 53-63.

¹⁴² Özüdoğru, 2008: 51; Keen, 1998: 183.

levhalarındaki ikonografler ve aslanlı tahtında oturan bey heykeli ile Ksanthos Yazıtlı Dikmesi, tapınak mezarlardan Nereidler Anıtı'nın doğu alınlığında betimlenen mezar sahibi ve eşi ile benzer anlamda tanrısallığı vurgulayacaktır¹⁴³.

Tapınak mezarları etkileyen ve aynı zamanda öncü tipi olarak görülen mezar mimarisi bağımsız duran ev mezarlardır¹⁴⁴. Ev mezarlar ahşap Likya evlerinin dış görünümünü taklit eden ahşap mimarinin taşla yansımış halidir. Dar ön cephelerde girintili panellerle ayrılmış, çatısı düz damlı ya da üçgen olan ahşap mimari örgesi olarak dışa taşkın kiriş/hatıl uçlarının bulunduğu mezar tipidir. Tıpkı lahitler gibi bağımsız duran örnekleri arasında Ksanthos akropolisinde bulunan G, F ve H olarak isimlendirilmiş ev mezarlar ayrıca önemlidir.

Ksanthos akropolünün güneybatı kesiminde bulunan G yapısı, kesme taşlardan oluşturulmuştur. Tipik Likya ev mezar mimarisi biçiminde ahşap kirişli ve girintili panellere sahiptir. Birkaç basamakla çıkılan ve 6,40 x 4,26 m ölçülere sahip yüksek bir podyum üzerinde durmaktadır¹⁴⁵ (Lev.10, Res.18). Yapının yüksekliği yaklaşık olarak 5 m'dir ve düz damlı ahşap kirişleri belirgin bir çatı ile örtülmüştür¹⁴⁶. Podyum üzerinde üç adet *peplos* giymiş, serbest duran kadın heykeli olduğu düşünülmektedir¹⁴⁷. Güney frizlerinde atlıların ve arabalıların geçişi betimlenmiştir¹⁴⁸. At yanında yürüyen seyisin arkasında araba içerisinde *diphros* (dört ayaklı sırsız oturma kısmında minderi bulunan tabure)¹⁴⁹ üzerinde oturan yaşlı ve uzun sakallı bir erkek figürü ve arabacı figürü bulunmaktadır¹⁵⁰. Muhtemelen uzun sakallı ve yaşlı kişi mezar sahibinin betimidir. Kuzey uzun friz parçasında İon giysileri giymiş ellerinde asalarını tutan ve bir diyalog içerisinde oldukları görülen yedi soylu işlenmiştir¹⁵¹ (Lev.10, Res.19). F. Işık; kuzey

¹⁴³ Işık, 2019: 216.

¹⁴⁴ Özdoğan, 2008: 52; Keen, 1998: 183-192; Henrie Metzger, "Ekphora, Convoi funebre Cortege De Dignitaires En Grece Et A La Peripherie Du Monde Grec", *Revue Archeologique Nouvelle Serie*, S.2 1975, s.209-220.

¹⁴⁵ Fedak 1990: 43; Olga Palagia, "In the Shadow of Cimon: From the late Archaic Early Classical in Xanthos", *Veröffentlicht in From Hippias to Kallias: Greek Art in Athens and Beyond 527-449 BC, Proceedings of an International Conference held at the Acropolis Museum, Athens, 2017*, s.281-285; Karademir, 2016: 63.

¹⁴⁶ Fedak 1990: 41-45; Keen 1998: 187.

¹⁴⁷ Palagia, 2017: 283.

¹⁴⁸ Işık, 2019: 227; Helge Nieswandt, "Pers İmparatorluğu Dönemi'nde Likya ve Likya Sanatında Per-Yakındağı Unsurları", Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dünder, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.239-252.

¹⁴⁹ Diphros: <https://www.britannica.com/topic/diphros>: (Son Erişim Tarihi: 12.02.2022).

¹⁵⁰ Polat, 1998: 116.

¹⁵¹ Işık, 2019: 226.

uzun yüzde bulunan yedi soyluyu, güney yüzdeki atlı tören alayında bulunan Ksanthos Beyi Kuprilli'yi selamlamak için bekledikleri şeklinde yorumlamaktadır¹⁵². Bu yapı için de geniş tabanlı yüksek altlığı ve bey yaşamından sahneler barındırması ile Nereidler Anıtı'na öncü bir model oluşturduğunu dile getirmektedir¹⁵³. Aynı zamanda G yapısının *Sarpedoneion* olduğuna dair görüşler olsa da bununla ilgili yeterli bir kanıt bulunmamaktadır¹⁵⁴.

Yine Ksanthos akropolünün uç sınırında yer alan H yapısı düzensiz şekilli bloklardan oluşan 5,17 x 3,34 m ölçülerinde temel üzerinde yükselmektedir. 2,84 x 2,34 m ölçülere sahip dikdörtgen bir yapı olan H yapısı, podyumu dahil toplamda 6 metre yüksekliğe sahiptir¹⁵⁵ (Lev.11, Res.20). Yapı, G yapısında olduğu gibi ahşap görünümlü cephesi ve ahşap kiriş uçlara sahip tipik Likya ev mezarıdır¹⁵⁶. Yapılan rekonstrüksiyon çizimlerinde kısa yüzde sahte bir kapı ve lahit kapağı şeklinde olan üçgen çatısı ile sahte pencere sırası yer almaktadır. Bu alanda sfenksler ve birbirine bakan iki aslan kabartması işlenmiştir (Lev.11, Res.21). Uzun kenarlarında yer aldığı düşünülen frizler günümüze kadar ulaşamamıştır. Yapının mimari formu sebebiyle bir mezar olduğu düşünülmektedir lakin bilimsel kazı çalışmalarında bulunan zengin buluntuların iki yüzyıllık bir süreçle tarihlenmiş olması yapıya sunuda bulunulduğunu ve bu durumun devamlılığı olduğunu düşündürmüş bu sebeple yapının kültürel bir işlevinin de olabileceği düşünülmüştür¹⁵⁷. Bunların haricinde yapı için, Anthony G. Keen; H yapısının, G yapısı ile bağlantılı olarak hazine binası işlevinin olabileceğini öne sürmektedir.

H ve G yapısının doğusunda yer alan F yapısı en az korunmuş olan yapıdır. 3,6 x 2,9 metre ölçülerinde kesme taşlardan oluşturulmuş dikdörtgen temeli korunmuştur¹⁵⁸ (Lev.12, Res.22). Akropolün güney tarafında Bizans duvarı içinde bulunmuş olan birbirlerine bakar şekilde oturmuş biri sakallı diğeri sakalsız iki erkek figürü ve aralarında ion sütunu üzerine tünleyen bir kanatlarını açmış sirenin işlendiği kabartma

¹⁵² Işık, 2019: 227.

¹⁵³ Işık, 2019: 225.

¹⁵⁴ Metzger, 1975: 209-220; Keen, 1992: 54-56; Özudoğru 2008: 53.

¹⁵⁵ Ian Jenkins, *Greek Architecture and its Sculpture*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2006, s.172-174.

¹⁵⁶ Jenkins, 2006: 173.

¹⁵⁷ Karademir, 2016: 52; Henri Metzger, *Fouilles de Xanthos: L'Acropole Lycienne*, Edt: Pierre Coupel, C. Klincksieck, Paris, 1963, s. 67.

¹⁵⁸ Jenkins, 2006: 174.

parçasının F yapısına ait olabileceği düşünülmüştür¹⁵⁹ (Lev.12, Res.23). Kabartmada bulunan yaşlı ve sakallı olan figür G yapısı güney frizde araba içerisinde oturan ve mezar sahibi olduğu düşünülen figür ile büyük benzerlik göstermektedir aynı zamanda siren figürü de Harpy Anıtı üzerinde ruh taşıyan sirenler ile benzerlik göstermektedir ve ölümü simgeledikleri düşünülmektedir. Bu durum ise yapının mezar olduğu düşüncesini güçlendirmektedir¹⁶⁰. F yapısı, H ile benzer olup yüksekliği 6 metre civarındadır. F yapısının, kaidesini çevreler şekilde olduğu düşünülen bir kabartma parçasında da birbirleriyle dövüşen horozlar ve onları seyreden güvercin ya da tavuk benzeri kuşların olduğu bir betimleme vardır¹⁶¹ (Lev.12, Res.23). Bu kabartma muhtemelen yapı sahibi kişi onuruna yapılan mezar sunuları ile ilişkilidir.

Üç yapıda MÖ V. yüzyılın ikinci çeyreğine MÖ 480-470 yıllarına tarihlenmektedir. Üzerlerinde yer alan ve günümüze kadar ulaşabilmiş kabartmalı friz parçalarından anlaşıldığı kadarıyla G, H ve F yapıları bey yaşamından sahneler barındırması ve bulundukları konum bakımından, statüsü olan, ekonomik anlamda güçlü kişilere yapılmış yapılar olarak düşünülmektedir¹⁶². Daha sade cepheli olarak yapılmış ve birkaç platform üzerinde yükselen diğer örneklerin ise orta sınıf tarafından kullanıldığı düşünülmektedir¹⁶³. Bu ev mezarlar zamanla değişerek tapınak mezarlara dönüşmüştür¹⁶⁴.

Genel anlamda bakılacak olursa tapınak mezar oluşumları, mimari anlamda ismini karşılayan şekline ulaşmadan önce hem anlam hem de anıtsallık açısından yukarıda aktarılan mezarlardan etkilenmiştir. Podyum kullanımı ile başlayan anıtsallık anlayışı basamaklı piramidal podyumların, çatı elemanı olarak kullanım görmesi şeklinde tapınak mezarlara yansımasıdır. Anıtsallık daha da artarak, tek parça yükselen görkemli dikme mezarlar ile, Likya beyleri, yöneticiler ve kent içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda güçlü olan kişiler tarafından kullanılmıştır. Tapınak mezarlar da MÖ IV. yüzyıl ile birlikte bu dikme mezarların, ev mezarların yerini almış, mimari örgelerinden parçalar alarak, mezar sahibi yönetici beyleri, kralları, satrapları, yüceltmeye devam etmiştir.

¹⁵⁹ Jenkins, 2006: 173-174.

¹⁶⁰ Karademir, 2016: 58-60;

¹⁶¹ Jenkins, 2006: 174.

¹⁶² Işık 2019: 225-229.

¹⁶³ Özudoğru, 2008: 52; Keen,1998: 38

¹⁶⁴ Keen, 1998: 185.

3.2. Gelişim ve Yayılım

Tapınak mezarlar, Klasik Dönem'deki ilk örneğinden, Roma İmparatorluk Dönemi örneklerine kadar mimari ve anlam açısından değişikliklere uğramıştır. Bu bölüm, tapınak mezar mimarisinin Klasik Dönem'e tarihli ilk örneği olan Nereidler Anıtı'ndan başlar ve kronolojik sıra dikkate alınarak Hellenistik Dönem'e kadar örneklerle devam etmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi örnekleri ise bulunduğu kentin ismi dikkate alınarak alfabetik sırayla incelenmiştir.

Tapınak mezarları için ilk örnek oluşturan yapı Ksanthos'ta yer alan üçgen çatılı ve ion düzeninde tasarlanmış, MÖ IV. yüzyıl sonuna tarihlenen "Nereidler Anıtı", Fahri Işık'ın söylemiyle Ksanthos Beyi Kheriga- Erbinna'nın tapınak mezarıdır¹⁶⁵ (Lev.13, Res.24). Mezar Ksanthos akropolünün 200 m batısında bir yamaç üzerinde yer almaktadır¹⁶⁶. Alt podyum bölgede bulunan yerel kireç taşlarından inşa edilmiştir ve tam olarak işlenmemiştir¹⁶⁷. Yapı yamaçta yer aldığı için kireç taşı bloğun ölçüleri her yönde farklılık göstermektedir¹⁶⁸. Kireç taşı bloklarla oluşturulan alt podyumun üstünde üç sıra mermerden inşa edilmiş 2,96 m yüksekliğe sahip şekilde podyum devam etmektedir¹⁶⁹. Bu mermer blokların üst iki sırasında kabartmalı frizler bulunmaktadır¹⁷⁰. Aynı zamanda mermer bloklardan oluşan bu kat içerisinde bir mezar odası yer almaktadır¹⁷¹. Podyum üzerinde 4 x 6 İon sütunları ile çevrili pronaos ve *opisthodomosa* sahip cella yer almaktadır¹⁷² (Lev.13, Res.24). Cella içerisinde dört adet taş kline bulunmaktadır. Yapının toplam yüksekliği 13,5 m'dir¹⁷³. Nereidler Anıtı isimlendirilmesi tapınak mezarın cephelerini süsleyen ion sütunları arasında bulunan su perileri olarak kabul edilen kadın heykellerinden gelmektedir. Hellen düşüncesine göre

¹⁶⁵ Fahri Işık, *Caput Gentis Lyciae, Patara Lykia Soyunun Başkenti*, Skala Matbaacılık, İstanbul, 2011, s. 84:

¹⁶⁶ Fedak, 1990: 66-68; Ayrıca Bkz: Charles Fellows, *The Xanthian Marbles: Their Acquisition and Transportation to England*, Bristish Museum Press, London, 1843; William A. P. Childs, "Prolegomena to a Lycian chronology: the Nereid Monument from Xanthos", *Opuscula Romana (OpRom)*, S. 9, Christian Wilhelm Kyhl Glerup, Lund, 1973, s. 105-106.

¹⁶⁷ Fedak, 1990: 66-68; Pierre Coupel ve Pierre Demargne, *Fouilles de Xanthos: Le Monument des Nereides L'Architecture*, Tome III, C. Klincksieck, Paris, 1969, s. 32.

¹⁶⁸ Pierre Demargne, *Le Soubassement Du Monument Des Nereides De Xanthos*, Theonia Festschrift Für W. H. Schuchhardt, Edt: Felix Eckstein, 1960, s. 49 vd.

¹⁶⁹ Fedak, 1990: 66-68; Pierre Demargne, "Das Nereiden Monument Von Xsanthos", *GHHIL*, Edt: J. Borchhardt, Verlag Anton Schroll, München, 1990, s.65.

¹⁷⁰ Demargne 1990: 67; Fedak 1990: 66-68; Thurston Robinson, "Erbinna the Nereid Monument and Xanthos", Edt: Gocha R. Tsetskhladze, *Ancient Greeks West and East*, Netherlands, 1999, s. 361-378.

¹⁷¹ Coupel ve Demargne, 1969: 69; Fedak, 1990: 67.

¹⁷² Coupel ve Demargne, 1969: 70-82; Fedak, 1990: 68.

¹⁷³ Fedak, 1990: 68; Demargne 1990: 65; Coupel ve Demargne, 1969: 132.

Nereidler- su perileri mezar sahibi/sahibesini Okeanos sularından ruhlar adasına taşımaktadır¹⁷⁴. F. Işık ise; bu Hellen düşüncesini Anadolu anlayışı çerçevesinde inşa edilmiş mezar için doğru olmadığını, bunların “Luvi kökenli su perileri *Eliyana 'lar*” olduğunu öne sürmekte ve Nereidler Anıtı yerine Kheriga-Erbinna tapınak mezarı isimlendirmesini daha doğru olduğunu belirtmektedir¹⁷⁵. Bir diğer görüş ise Persliler’in su tanrıları olan *Ahurani'ler* olduğu yönündedir¹⁷⁶. Yüksek bir podyum üzerinde yer alan anıt mezar, kent içerisinde nereden bakılırsa görülecek şekilde inşa edilmiştir. Bu durumu S. Cormack “ölen kişinin tanrılara daha yakın olması istercesine yüksek podyum tercih edilmiştir” şeklinde yorumlamaktadır¹⁷⁷. Ölen kişinin sembolik anlamda yükselmesi hem mimaride hem de tapınak mezarın öz düşüncesinde somutlaşmaktadır. Buna ek olarak tapınak mezarların kült odalarında yer alan mezar sahibi ve sahibesinin heykelleri veya lahitleri bu olguyu güçlendirir şekildedir. Tıpkı bir tanrıya adanmış tapınak misali Nereidler Anıtı’nda¹⁷⁸ Khergia ve karısı, Erbinna ve karısı için dört adet ölü yatağı yer almaktadır bu da hükümdar ve ailesinin statüsünün değişimini gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde alınlıkta betimlenen mezar sahibi ve sahibesinin tıpkı Zeus ve Hera gibi betimlenmesi tanrısallığının bir göstergesidir¹⁷⁹ (Lev.13, Res.25).

Lykia’da bir diğer tapınak mezar yapısı Limyra’da antik kentinde yer alan ve Limyra Kralı Perikle’ye ait olduğu düşünülen tapınak mezar ile devam eder¹⁸⁰. Mezar yapısı, kent merkezinin yüksek bir noktasında bulunmaktadır ve *amphiprostylos* plan tipinde, dört adet karyatitin (kadın biçimli taşıyıcılar), taşıdığı üçgen çatılı cephesi ile, teras içerisinde yükselmektedir (Lev.14, Res.26). Mezar anıtı, bulunduğu terasın

¹⁷⁴Heinz Helge Nieswandt, *Ikongraphische und İkonologische Untersuchungen zur Herrschaftsrepräsentation Xanthischer Dynastengraber*, Münster, 2011, s. 176-187.

¹⁷⁵ Işık, 2019: 224.

¹⁷⁶ Shapour Shahbazi, *The Irono-Lycian Monuments*, Institute of Achaemenid Research Publications, Teheran, 1975, s. 110.

¹⁷⁷ Sarah Cormack, *The Space of Death in Roman Asia Minor*, Ed. J. Borchhardt- F. Krzinger, Wiener Forschungen Zur Archäologie, Band 6, Phoibos Verlag, Wien, 2004, s.21.

¹⁷⁸ Nereidler Anıtı/ Khergia- Erbinna tapınak mezarı için ayrıca bkz; Courtills, 2003: 96-165; Pierre Demargne, “Une Scenè Guerrière Au Fronton Ouest Du Monument Des Nèrèides de Xanthos,” *Anadolu*, S.21, 1978-1980, s.89-95.

¹⁷⁹ Işık, 2019: 224.

¹⁸⁰ Mezar yapısının kime ait olduğu ve tarihine yönelik çalışmalar için bkz: Şükrü Özudoğru, “Klasik Dönem’de Ksanthos Kenti Dynast (Bey) Ailesi ve Pers Komutanı Harpagos İlişkisi”, Edt: Celal Şimşek ve Bahadır Duman ve Erim Konakçı, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, 2015, s.515-524; Christine Bruns Özgan, “Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr”, *IstMitt*, Beiheft 33, 1987, s.91.

oyulması sırasında çıkarılan kireç taşı blokları ile inşa edilmiştir¹⁸¹. Anıt 6,79 x 10,40 m ölçülerinde ve yaklaşık 50 cm yüksekliği bulunan bir kaidenin üzerine oturmaktadır. Podyum yüksekliği 3,68 m'dir ve bu katta bir mezar odası (*hyposorion*) yer almaktadır¹⁸². Cella 6 m uzunluğundadır, doğu ve batı duvarlarında iki adet friz süslemesi bulunmaktadır. Frizlerde kuzeyden doğuya doğru hareket halindeki tören alayı betimlenmiştir¹⁸³ (Lev.14, Res.27-28). Cellanın kuzey ve güney yüzünde bulunan 4'er adet karyatid üst yapıyı taşımaktadır. 2,77 m yüksekliğe sahip olan karyatitler *peplos*, *khiton* ve çift katlı duvak örtüsünden oluşan kıyafetleri ve ellerinde *phiale* *ryhton* tutmaları ile mezar algısını yansıtarak Erechtheion karyatidlerinden ayrılmaktadır¹⁸⁴ (Lev.15, Res.29). Cellanın iç kısmında mezar sahibi ve eşine ait kline ya da heykellerin bulunup bulunduğu dair kesin bir veri yoktur¹⁸⁵. Üçgen bir çatıya sahip olan anıtın güney akroteri Pegasus üzerinde Bellerephon ile süslenmektedir fakat Bellerephon'un tekil mi yoksa Chimeria ile savaşırken mi betimlendiği kesin olarak tespit edilememektedir. Anıtın kuzey akroteri ise Perseus'un Medusa'nın başını havaya doğru kaldırdığı heykeli ile süslenmektedir (Lev.15, Res.30). Yapının çevresinde bir temenos bulunup bulunmadığı kesin olmamakla birlikte anıtın kuzeyinde tespit edilen sunak, alanda ölü kültü ile ilgili ritüellerin yapıldığını kanıtlar şekildedir¹⁸⁶. Mezarın üst yapısını taşıyan karyatidler ile Atina Erechtheion Tapınağı'nda bulunan karyatidli düzenleme arasında bulunan benzerliği Fahri Işık şu şekilde yorumlamaktadır: “*Perikle'nin ölü tapınağı Limyra'da Atina Erechtheion'una öykünse de etki yine salt mimari yapılanmada, şekilde, sınırlı kalacaktır; içeriğine yani düşünceye, işlemeyecektir*”¹⁸⁷. J.Borchhardt ise; yapıyı *heroon* olarak değerlendirmiş ve Erechtheion'a atıfta bulunduğunu ona benzetilmeye çalışıldığını ifade etmiştir¹⁸⁸. Yapıda, Nereidler tapınak mezarıyla benzer olarak podyum altında bir mezar odasının

¹⁸¹ Jürgen Borchhardt, “Das Heroon von Limyra-Grabmal Des Lykischen Königs Perikles”, *AA* 85, 1970, s.353-393.

¹⁸² Fedak, 1990: 68; Borchhardt, 1970: 375; Jürgen Borchhardt, “Der 1. Grabungskampagne Im Heroon Von Limyra”, *TURKAD*, 2, C.18, 1969, s. 65-86.

¹⁸³ Jürgen Borchhardt, “Das Heroon Von Limyra”, Edt. J. Borchhardt, *GHHIL*, Schörol, 1990, s.76. Fedak, 1990: 70

¹⁸⁴ Borchhardt, 1990: 76; Borchhardt, 1969: 69.

¹⁸⁵ Sağnak, 2005: 54.

¹⁸⁶ Sağnak, 2005: 55; Borchhardt, 1990: 78; Borchhardt 1999: 47; Borchhardt, 1969: 66.

¹⁸⁷ Işık, 2019-a: 318.

¹⁸⁸ Jürgen Borchhardt, “Likya Beyleri ve Tapınak Mezarları”, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.180-187; Borchhardt, 1970, s. 357.

bulunması¹⁸⁹, Sarah Cormack tarafından “*Perikle hyposorion’a gömüldüyse üst yapı ölü kùltü faaliyetleri için ayrılmış olabilir*¹⁹⁰” şeklinde yorumlanmaktadır. Genel anlamda Nereidler mezar anıtının benzeri olarak inşa edilen Limyra Perikle Anıt Mezarı yüksek podyumu ve anıtsal tapınak cephesiyle içerisinde bulunduğu kişinin tanrısallığını veya kahramanlığını vurgular şekildedir.

Tapınak mezarların kökten gelişiminin devamı olarak görülen bir diğer mezar yine Likya Bölgesi’nden, MÖ 380-370 yıllarına tarihlenen Trysa Gölbaşı Heroon mezarıdır (Lev.16 Res.31). Akropolün doğu ucunda bulunan alanın teraslanması sonucunda çıkarılan kireç taşlarından inşa edilmiş olan Heroon duvarları güneyde 19,66 m, batıda 24,5 m, kuzeyde 20,07 m, doğuda ise 23,5 m uzunluğa, 3,3 m yüksekliğe ve 1 m genişliğe sahiptir¹⁹¹. Temenos duvarları toplamda 211 metrelik kabartmalı frizleri ile oldukça gösterişlidir. Duvarlarda işlenen konular; Thebai’ye karşı yedilerin savaşı, savaşa gidiş, *Amazonomachia*, *Kentaourmachia*, Odysseus’un talipleri öldürmesi, av sahnesi, Troia kuşatması, Leusippos’un kızlarının kaçırılması, Theseus ve Perseus’un kahramanlıkları ve cenaze ziyafeti gibi konulardan oluşmaktadır¹⁹² (Lev.16, Res.32). Temenosun güney duvarında bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapıya ulaşım ahşap bir merdiven ile sağlanmış olmalıdır çünkü zemin ve eşik arasında 2 m mesafe bulunmaktadır¹⁹³. Temenosun doğu-batı aksı üzerinde, batıya daha yakın olarak yerleştirilmiş ve günümüze kadar sağlam ulaşamamış bir lahit mezar bulunmaktadır. Mezarın iki katlı ve toplamda 2 metre yüksekliğe sahip olabileceği düşünülmektedir¹⁹⁴. Aynı zamanda temenos alanında yapılan çalışmalar neticesinde farklı lahitlere ait olduğu düşünülen parçalar tespit edilmiştir. Bu parçalar sayesinde alan içerisinde birden fazla lahdin varlığı anlaşılmıştır¹⁹⁵. Temenos içerisinde kuzey duvar önünde kayaya oyularak oluşturulmuş bir kaide tespit edilmiştir. Bu kaidenin bir sunak için kullanıldığı düşünülmektedir¹⁹⁶. Aynı zamanda temenosun güneybatı köşesinde ahşap düz çatılı,

¹⁸⁹ Borchhardt, 1990: 45-50.

¹⁹⁰ Cormack, 2004: 22.

¹⁹¹ Wolfgang Oberlaitner, *Das Heroon Von Tyrsa ein lykisches Fürstengrab des 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Verlag Philipp Von Zabern, 1994, s.57 ;Ayrıca Bkz: Alice Landskron, *Das Heroon von Tyras, Schriften Des Kunsthistorischen Museums Herausgegeben Von Sabine Haag*, Kunst Historische Museum, Wien, 2015, C.13A, s. 33.

¹⁹² Sağnak, 2005: 45-46; Bruns-Özgan, 1987: 59; Oberlaitner, 1994: 56-74.

¹⁹³ Sağnak, 2005: 45; Fedak, 1990: 91.

¹⁹⁴ Fahri Işık, “Zum Typus des Temenosgrabes in Lykien”, *IstMitt*, S. 48, 1998, s. 157-172.

¹⁹⁵ Fedak, 1990: 91; Bruns-Özgan, 1987: 57.

¹⁹⁶ Işık, 1998: 169.

içerisinde yatak ya da klinelerin bulunduğu bir yapı bulunmaktadır¹⁹⁷. Borchhardt’a göre bu yapı yıllık ölü ritüelleri sırasında ziyaretçilerin kaldığı ve ritüel hazırlıkların yapıldığı yerdir¹⁹⁸.

Tapınak mezarların ilk örneğini oluşturan Nereidler Anıtı’nın öz düşüncesini ve mimarisinin en gelişmiş örneği Karya satrapı Mausolos için MÖ 351- 340 yıllarında inşa ettirilen ve dünyanın yedi harikasından biri olan Halikarnassos Mausoleumu’dur¹⁹⁹ (Lev.17, Res.33). Günümüzde Muğla ili Bodrum İlçesi, Tepecik Mahallesi içerisinde yer alan Mausoleum antik Halikarnassos’un merkezinde bulunmaktadır²⁰⁰. Antik coğrafyacı Strabon anıt mezarın Maussollos’un kız kardeşi ve karısı olan Artemisia tarafından kocası onuruna yaptırdığından bahsetmektedir²⁰¹. Plinius ise mezarın yapımından detaylı bir şekilde bahsetmiş, mezarın kabartmalarında ve heykeltıraşlık eserlerinde Skopas, Bryaxis, Timotheus ve Leochares çalıştığını, yapının 140 ayak yüksekliğinde, 36 adet sütunla süslü olduğunu ve 24 basamaklı bir piramit çatı ile örtüldüğünden bahsetmiştir²⁰². Mausoleum için toplamda 105 x 242,5 m ölçülerinde bir alan ayrılmıştır²⁰³. Anıt bir temenos içerisinde yer almaktadır. Günümüze kadar sağlam gelebilmiş kuzey duvar 2,56 m yüksekliğe sahiptir ve temenosa giriş doğuda bulunan *propylon* ile sağlanmaktadır²⁰⁴. Mauseleum’un yerleştiği temel kayalık zeminin farklı derinliklerde kazılması ile oluşturulmuştur. 1,07 x 49 m ölçülerinde ve yarım metreyi geçmeyen yüksekliği sahip bir platforma oturmaktadır²⁰⁵. Orijinal podyumun nasıl olması gerektiğine dair farklı rekonstrüksiyon çizimleri bulunmaktadır. Fakat podyumun doğru olarak nasıl görüldüğüne dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır.

¹⁹⁷ Fedak, 1990: 91.

¹⁹⁸ Cormack, 2004: 21.

¹⁹⁹ Işık, 2019b: 318; Kristian Jeppesen, “What did the Maussolleion look like?”, Edt: T. Linders ve P. Hellström, *Architecture and Society in Hecatomnid Caria*, Uppsala, 1989, s. 15-22; Ögül Emre Öncü, “MÖ 4. Yüzyıl Karia İmar Programında Mimarlar ve Mimari Atölyeler”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.8, 2018, s.663-676.

²⁰⁰ Kristian Jeppesen ve Paul Pedersen, *The Maussolleion At Halikarnassos 3-1: The Maussolleion Terrace*, Jutland Archaeological Society Publications, 1991, s.95.

²⁰¹ Str. *Geog.*, XIV, II, 16.

²⁰² Plin. *Nat.*, XXXVI, 4, 7.

²⁰³ Heiner Knell, *Mythos Und Polis: Bildprogramme griechischer Bauskulptur*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Deutschland, 1990, s. 160.

²⁰⁴ Kristian Jeppesen, *Paradeigmata: Three Mid-Fourth Century Main Works of Hellenic Architecture Reconsidered*, Jutland Archeological Society Publications, V.4, Aarhus University Press, Denmark, 1958, s.14; Jeppesen ve Pedersen, 1991: 66.

²⁰⁵ Jeppesen ve Pedersen, 1991: 85.

Podyumun toplam yüksekliğinin 19,2 m olabileceği düşünülmektedir²⁰⁶. Yapı, yerel taş ocağından getirilen yeşil renkli taşlardan inşa edilmiş ve üzeri Prokonnessos mermeri (Marmara Adası Mermeri) ile kaplanmıştır²⁰⁷. Mezar odası 6,25 x 6,80 m ölçülerinde olup yapının kuzey batı kısmında yumuşak kayanın kazılması ile oluşturulmuştur²⁰⁸. Mezar odası içerisinde lahit parçaları tespit edilmiştir fakat bu parçalar ile mezar odası içerisinde kaç adet lahit olduğuna dair bir kesin bir kanıya varılamamıştır. Anıtın sütunlarla çevrili cellası 9 x 11 sütunlu *peripteros* planda inşa edilmiştir. Sütunlar 9,30 m yükseklikte Paros mermerinden yapılmıştır²⁰⁹. Çatı örtüsü piramit olarak inşa edilmiş ve üzerine yerleştirilen dört atın çektiği bir arabayı süren Mausolos ve Artemisia heykelleri ile süslenmiştir (Lev.17, Res.34). Yapı toplamda 55 m yüksekliği ile kent içerisinde her yerden görülebilecek şekilde yükselmektedir²¹⁰. Üzerinde yer alan heykeltıraşlık/kabartma eserleri ve anıtsal boyutu ile Vitruvius, Strabon ve Plinius tarafından dünyanın yedi harikasından biri olarak bahsedilmiştir²¹¹ (Lev.17 Res.35). Mausoleum'un keşfinden sonra bu tür anıtsal ve gösterişli yapılar için “*mozole*²¹²” ifadesi kullanılmıştır²¹³.

Mausoleum'a mimari anlamda bir benzer örnek Ephesos yakınlarındaki Belevi Mezar Anıtı'dır²¹⁴ (Lev.18, Res.36). Anıtın kim için inşa edildiği ve tarihi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır²¹⁵. W. Hoepfner anıtı MÖ 281 yılına tarihler ve mezarın Lysimachos'a ait olduğunu dile getirir; G. Polat ise mezarın Sardeis Satrapı Autophradates'e ait olduğunu dile getirir ve tarihini MÖ IV. yüzyılın ortalarına vermektedir. Mezarın üzerinde bulunduğu ana kaya şekillendirilmiş ve podyum altında kullanılmıştır²¹⁶. Yapının toplam yüksekliği 35 m olarak düşünülmektedir ve çevre

²⁰⁶ Kristian Jeppesen, *The Mausolleion At Halikarnassos 4: Quadrangle*, Juthland Archaeological Society, Publications, 2000, s.9; Fedak 1990: 72.

²⁰⁷ Sağnak, 2005: 59-60.

²⁰⁸ Wolfram Hoepfner, “Zum Mausolleion Von Halikarnassos”, *AA*, 95-114, 1996, s.110.

²⁰⁹ Jeppesen, 2000: 100.

²¹⁰ Simon Hornblower, *Mausolus*, Oxford University Press, Oxford, 1982, s. 6.

²¹¹ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, II,8,11; Str. *Geog.*, XVI, 2,16.

²¹² Mozole kelimesi “Mousolos” adından türetilmiş bir kelimedir: Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, 2019, İstanbul, s.333.

²¹³ Işık, 2019-a: 318.

²¹⁴ Gürcan Polat, “War der Persische Satrap Autophradates von Sardeis der Ursprüngliche Grabherr des Mausoleums in Belevi”, *Epigraphica Anatolica*, S.38, 2005, s. 57-72;

²¹⁵ Wolfram Hoepfner, “Zum Mausoleum von Belevi”, *AA*, 1993, s.111-123; Polat, 2005: 67-69.

²¹⁶ Fedak, 1990: 79-82.

ocaklardan getirilen mermer ile inşa edilmiştir²¹⁷. Yapı 21,65 m ölçülerinde kare bir zemine sahiptir. Euthynteria üzerinde 1,8 m yüksekliğe sahip üç basamaklı *krepidoma* yer almaktadır²¹⁸. Mezar odası podyum içerisindeki ana kayanın oyulması ile oluşturulmuş 7,4 x 4,5 m ölçülerinde ve 8,25 m yüksekliğinde beşik tonozlu ve küçük bir girişe sahiptir. Arka odasında kline ve taş lahit yer almaktadır²¹⁹. Mezar odasında tespit edilen lahadin kapağında uzanır şekilde betimlenmiş bir erkek figürü yer almaktadır (Lev.19, Res.39). Yine odanın içerisinde ayakta duran ve hizmetçi olduğu düşünülen bir heykel bulunmaktadır²²⁰ (Lev.18, Res.37). Yapının kuzey cephesinde tam olarak bitirilmemiş sahte bir kapı bulunur²²¹. Yapının ikinci katı 1,2 m yüksekliğinde üç basamaklı *krepis* ile başlar, *krepisin* en üst basamağı *korinth* düzenli *peristasis* (her yüzde sekizer sütun) sütunları altında *sytlobat* görevi görür. Sütunların taşıdığı üst yapı 1,7 m yüksekliğinde bir saçaklığa sahiptir ve *pteronun* tavan süslemeleri barok tarzda oldukça süslü olarak işlenmiştir²²². Yapının kuzey panelindeki süslemelerinde cenaze oyunları betimlenmiş; güney panelde ise Kentaourmachia'ya yer verilmiştir²²³ (Lev.18, Res.38). Basamaklı piramidal çatısı ve üzerinde yer aldığı düşünülen at ve kanatlı aslan heykelleri ile Halikarnassos Mausoleumu'na benzeşim gösterir²²⁴. Podyum üzerinde bulunan cella tıpkı Nereidler ve Halikarnassos anıt mezarında olduğu gibi sütunlarla çevrilidir. Aynı zamanda Belevi Mezar Anıtı'nda Trysa Heroon'u gibi ölümler için sunuların ve kurbanların yapıldığını gösteren sunak yer almaktadır²²⁵.

Geç Hellenistik Dönem ile birlikte tapınak mezarların sayısında düşüş yaşanmıştır. Hellenistik Dönemde, Anadolu'da Helen kültürü, eski Pers kültürü ve yerli Anadolu kültürünün harmanlanması sonucunda ortaya çıkan bir kültür izlenir. Büyük İskender'in genç yaşta hayatını kaybetmesi ve bir varisinin olmaması sebebiyle, seferleri sırasında yanında olan önemli komutanları tarafından topraklar bölünerek Hellenistik Krallar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu Hellenistik Krallar hem birbirleri arasında hem de büyük güç Roma ile savaşmıştır. Bu savaş durumları ve

²¹⁷ Fedak, 1990: 79-82.

²¹⁸ Fedak, 1990: 79-82.

²¹⁹ Polat, 2005: 64; Fedak, 1990: 79-82.

²²⁰ Fedak, 1990: 79-82.

²²¹ Polat, 2005: 63-64.

²²² Fedak, 1990: 79-82.

²²³ Fedak, 1990: 79-82.

²²⁴ Polat, 2005: 64.

²²⁵ Cormack, 2004: 25.

hakimiyetin sürekli el değıştirdiği Geç Hellenistik Dönem’de yaşanan ekonomik ve politik sıkıntılardan dolayı mezar mimarilerinde düşüş yaşanmıştır. Bu durumu sadece ekonomik ve politik sebeplere bağlamak doğru olmamakta birlikte büyük bir etken olduğu söylenebilir.

Hellenistik Dönem’e tarihlen ve literatürde Ta Marmara olarak isimlendirilmiş tapınak tipli anıt mezar Klasik Dönem tapınak mezar anlayışına benzer şekilde, yüksek bir tepenin üzerine, yüksek podyumlu olarak inşa edilmiştir. Mezar Didyma’nın kuzeydoğusunda, iç kesimlerde yer almaktadır²²⁶ (Lev.19, Res.39-40). Yerel kireç taşlarından inşa edilen yapı 4 basamaklı kaide ve podyum üzerinde yer alır. Cella kısmının iki yan cephesinde 6 x 6 şeklinde bağımsız duran Dorik sütunlar,  n ve arka cephelerinde ise iki köşe sütunun ortasında kalan, ikişer adet cella duvarına bitişik pseudo sütunlar yer almaktadır.  n cephede bir kapı açıklığı cellaya girişi sağlamaktadır. Kapının iki yanında boyalı kalkan kabartmaları bulunmaktadır. Yapının podyumunda yer alan mezar odası arka arkaya iki odadan oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Cellanın iç kısmı da mezar odası ile aynı şekilde düzenlenmiştir. Yapı Klasik Dönem örneklerine benzer şekilde podyumunda mezar odası barındırmaktadır. Bu tarz Klasik Dönem  rneklerinin son benzeri olarak deđerlendirilmektedir²²⁷. Bu mimariye benzer, yüksek podyumlu, hyposorionlu tapınak mezarlar Roma İmparatorluk Dönemi’nde tekrar inşa edilecektir.

Assos antik kentinde bulunan M  I. yüzyıla, Geç Hellenistik Dönem’e tarihli tapınak tipli anıt mezar  rneği, Assos agorasının batısında işlek bir yerde bulunmaktadır²²⁸ (Lev.20, Res.41-42). Mezar, Klasik Dönem  rnekleri gibi şehir içi gömü geleneğini devam ettirmiş ve kentin kalbi olarak tanımlanan agoraya inşa edilmiştir. Klasik Dönem örneklerinden farklı olarak da alçak ve iki basamaklı podyuma sahip olan mezar, *tetrastilos prostylos* planlıdır. Assos Athena Tapınağı’nda olduğu gibi, mezar yapısında da Dorik düzeni tercih edilmiştir. Mezar odası olarak cella kullanılmıştır ve içerisinde iki adet kalker lahit bulunmaktadır. Cella da bulunan gömü alanıyla Nereidler Anıtı’na benzemektedir. Mezar yapısının kime ait olduğunu belirten bir yazıt ise arşitrav da yer almaktadır. Yazıtta göre *Aristios ve Kallisthones* isimli

²²⁶ Fedak, 1990: 24, 78, 82, 87.

²²⁷ Fedak, 1990: 82.

²²⁸ Cormack, 2004: 188-189.

kardeşlere ait bir mezar yapısıdır²²⁹. Assos tapınak mezarı bu şekliyle Roma İmparatorluk Dönemi mezarlarının benzer bir örneğidir.

Roma İmparatorluk Dönemi MÖ 27 yılında Augustus'un imparatorluğunu ilan etmesiyle başlamaktadır. *Pax Romano* (Roma Barışı) ile birlikte tüm eyaletlerde ve Anadolu'da imar faaliyetleri yapılmaya ve halk zenginleşmeye başlamıştır. Anadolu'ya Augustus ve Hadrianus dönemlerinde maddi destek sağlanarak imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde eyaletler ve kentler içerisinde ileri gelen maddi gücü yerinde soylular gösterişli villalarında yaşamlarını sürmüş ve ölümlerinden sonra da tapınak görünümlü görkemli mezarlarında zenginliklerini yaşatmaya devam etmiştir. Mezar sahibini tanrılaştıran Klasik Dönem tapınak mezarları yöneticilere, krallara veya bölge beylerine aitken, Roma İmparatorluk Dönemi'nde maddi gücü olan elit kişilerin gösteriş ve propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu keskin geçişten sonra bölgelere ve kişinin istediğine göre değişiklik gösteren farklı tiplerde birçok tapınak mezar inşa edilmiştir.

Adada antik kentinde iki adet tapınak tipli anıt mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan tiyatronun kuzeyinde yer alan Kuzey Mezar I, 2 m yüksekliğe sahip bir podyum üzerinde yer almaktadır²³⁰ (Lev.21 Res.43). Mezar düzgün kesilmiş kireç taşı bloklardan oluşturulmuştur. Günümüze kadar sağlam kalabilmiş 6,50 m yüksekliğe sahip cella duvarı bulunmaktadır. Cellanın ölçüleri 6,35 x 5,37 m'dir. Cella duvarının dört köşesinde başlıkları basit yatay silmelerle oluşturulmuş pilasterler bulunur. Yapının genel ölçüleri ise 10,27 x 5,37 m'dir. Mezar *prostylos* planlı olup, antalar arasında bulunan beş basamaklı merdiven ile *pronaosa* ulaşılmaktadır. Mezarın çevresinde yapıya ait olabileceği düşünülen, yivsiz sütunlar bulunmaktadır. Fakat yapının kaide ve sütun başlıklarına dair bir kalıntı tespit edilememiştir²³¹. Mezar odası olarak kullanılan cella içerisinde arka duvara paralel duran iki adet kalker blok lahit altlığı olarak yorumlanmıştır. Yapı S. Cormack'ın ve M. Büyükkolancı'nın çizimlerinde üçgen çatılı

²²⁹ Reinhold Merkelbach, *Die Inschriften Von Assos, IGSKA, C. 4*, Boon: Verlag Dr. Rudolph Habelr, Berlin, 1976, s.27, 59-61.

²³⁰ Cormack, 2004: 164-165; Tapınak mezar ilk araştırmalar sonucunda tapınak olarak yorumlanmış sonrasında anıt mezar olduğu anlaşılmıştır.; Mustafa Büyükkolancı, "Adada: Pisidia'da Antik Bir Kent", *Göлтаş Kültür Dizisi*, 5, Isparta, 1998, s. 40-41.

²³¹ Mustafa Büyükkolancı korinth düzende olduğunu düşünmektedir: Bkz: Mustafa Büyükkolancı, *Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 51-53.

olarak verilmiştir²³². Anıt mezarın mimari özellikleri, Adada’da bulunan Zeus- Serapis Tapınağı ile oldukça benzer olduğundan yapı MS. II. yüzyıla tarihlenmiştir.

Aizanoi Zeus Tapınağı ile aynı aksta agoranın içinde yer alan tapınak tipli anıt mezar 10,65 x 7,99 m ölçülerinde olup düzgün kesilmiş mermer bloklardan inşa edilmiş *distylos in antis* ya da *tetrastylos prostylos* planlı, üçgen çatılıdır²³³ (Lev.21, Res.44). İki basamaklı bir kaide üzerine oturan yapı kuzeybatıya bakar şekildedir. Antalar arasında bulunan 5 basamaklı merdiven ile *pronaos* ulaşılmaktadır. 3. merdiven basamağının ortasında girlandlı ve *bukranion*lu dairesel bir sunak yer almaktadır. Mezarın, Zeus Tapınağı’ndan yola çıkılarak ion düzeninde ve yivli sütunlara sahip olacağı düşünülmektedir²³⁴. Cellanın duvarlarının köşeleri pilasterlerle süslüdür. Cella içerisinde 1,70 x 2,50 m ölçülerinde temel bloklarının temizliği sonrasında 1,85 m derinliği olan hyposorion tespit edilmiştir. Cellanın güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğu duvarlarında “□” şeklinde sekiler yer almaktadır²³⁵. Mezar MS II. yüzyılın II. yarısına tarihlendirilmiştir.

Ariassos’ta bulunan 9 adet tapınak tipli mezardan, güney ve kuzey nekropollerinde bulunan N8 adlı mezar ele alınmıştır. N8 adlı mezar tapınak tipte planlanmış, düzgün kesilmiş yerel kireçtaşıdan inşa edilmiştir (Lev.21, Res.45). 2,30 m yüksekliğinde bir podyum üzerinde yer alır²³⁶. Podyumun kuzey duvarında bulunan açıklık 3 x 3 x 1,64 m ölçülerindeki beşik tonozlu hyposoriona açılmaktadır. Kareye yakın cella içerisinde lahdin oturacağı iki kireç taşı basamak bulunmaktadır. Mezarın MS II. yüzyılın sonları, III. yüzyılın başlarına tarihlendiği düşünülmektedir²³⁷.

Demircili nekropolünde bulunan 1 No’lu mezar iki sıradan oluşan kaide üzerinde yer almaktadır²³⁸(Lev.22, Res.46). Yerel kireç taşıdan inşa edilmiş olan yapı

²³² Cormack, 2004: 165, Fig: 16-17-18; Gülşen, 2010: 89.

²³³ Cormack, 2004: 166-167; Wolfgang Günther, “Ein Ehrendekret post mortem aus Aizanoi”, *IstMitt*, Band 25, Ernst Wasmuth, Tübingen, 1975, s. 351-356.

²³⁴ Rudolf Nauman, “Das Heroon auf der Agora in Aizanoi”, *IstMitt*, S.23/24, Deutsches Arhaologisches Institut Abtelium İstanbul, 1973/1974, s.183-195.

²³⁵ Gülşen, 2010: 90.

²³⁶ Stephen Mitchell, “Ariassos 1990”, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, s. 175-182.

²³⁷ Cormack, 2004: 175-177; Sarah Cormack, “A Mausoleum at Ariassos Pisidia”, *Anatolian Studies*, 39, Journal of The British Institute of Archeology, Ankara, 1989, s. 31-40.

²³⁸ Cormack, 2004: 204-206; Gülşen, 2010: 91; Ayrıca bkz: Murat Durukan, “Bautechnik in Attiken und Verantiken Kleinasien”, Ed. Martin Bachmann, *BYZAS*, 9, Ege Yayınları, 2009, s. 343-370; Jörg Wagner, *Türkei: Die Südküste von Kaunos bis Issos*, Artemis-Cicerone Kunst- und Reiseführer, Zürich, 1986, s. 215-216.

tetrastylus prostylus planlıdır ve korinth düzendedir. Cella 4,43 x 4,28 m ölçülerinde olup korinth düzende köşe pilasterleri ile süslüdür. Sütunlardan cella duvarına dik açıyla gelen arşitrav yerleşmektedir. Mezarın arşitravı üç fascialı ve inci boncuk dizisi ile süslüdür. Dışbükey frizde akanthus yaprakları bulunmaktadır. Cellada ki anıtsal kapı oldukça süslüdür. Mezar MS II. yüzyılın sonları III. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir²³⁹.

İasos surlarının dışında yer alan ve etrafı 24,90 x 22,45 m ölçülerinde kemerli *peribolos*la çevrili, yüksek bir podyum üzerinde yükselen, *tetrastylus* planda ve korinth düzende inşa edilmiş tapınak mezar bulunmaktadır²⁴⁰ (Lev.22, Res.47). Mezar 9,80 x 7,20 m ölçülerindedir. Derin bir *pronaosu* ve 6 basamaklı ön girişi bulunmaktadır. Mezarın köşe pilasterleri korinth düzende olup dış duvarlarda belirli aralıklarla korinth düzenli pseudo sütun duvara gömülü şekilde işlenmiştir. Hellenistik Dönem'e tarihli Ta Marmara tapınak mezarının dış duvarlarına benzerdir. Cella da mermer bir lahdin yer aldığı düşünülmektedir. Mezarın podyumunda arka duvarda bulunan bir kapı açıklığı ile alt mezar odasına giriş sağlanmaktadır. Bu oda duvarlarla ayrılmış birçok mezar odası barındırır. Aynı zamanda ölü kültü aktivitelerinden libasyon için çukurlar bulunmaktadır. Mezar kazı çalışmaları sonucunda, Hadrian Dönemi'ne tarihlendirilmiştir²⁴¹. Ayrıca alt mezar odasından tespit edilen ve MS IV. yüzyıla tarihlenen pişmiş toprak kandil ile mezar yapısının MS II. yüzyıl boyunca kullanıldığı anlaşılmıştır.

Kayseri İli, Felahiye İlçesinin 7 km kuzeybatısında bulunan Kerpiç Köyü'ne yakın bir tepe üzerinde Felahiye Anıt Mezarı yer almaktadır(Lev.23, Res.48). Mezar bölgede bulunan mermer ocaklarından getirilen düzgün kesilmiş mermer bloklarından inşa edilmiştir²⁴². Kaçak kazılar sebebiyle oldukça tahrip edilen Felahiye anıtının, 2019

²³⁹ Alois Marchatschek, "Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien", *Mansel'e Armağan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1974, s. 251-261.

²⁴⁰ Cormack, 2004: 228-230; Doro Levi, "Le Campagne 1962-1964 a Iasos", *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e Delle Missioni Italiane in Oriente (ASAtne)*, Vol.43-44, S. 26-27, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma 1967, s. 469-479; Doro Levi, "Gli scavi di Iasos", *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e Delle Missioni Italiane in Oriente (ASAtene)*, Vol. 45-46, S. 29- 30, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma 1969, s. 579.

²⁴¹ Ayrıca bkz: Fede Berti, "İassos Campagne De Foulles 1992", *14. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, 1993, s.125-134.

²⁴² Serdar Hakan Öztaner, "Kappadokia Bölgesi'nden Tapınak Planlı Bir Anıt Mezar: Kayseri- Felahiye Mezar Anıtı", *Belleten*, C.LXXVI, S.276, 2012, s. 369-404; Cormack, 2004: 277; Henri Grégoire, "Raport sur un Voyage dans le Pont et en Cappadoce", *Bulletin de Correspondance Hellenique (BCH)*,

yılında restorasyonu ve koruması yapılmıştır. Oldukça sağlam olan mezarın tonozlu üst yapısı ve cephe duvarları yerindedir. Mezar 17,0 x 10,0 m ölçülerinde olup 1,90 m ölçülerinde bir podyuma üzerinde yükselmektedir. Podyum altında 0,44 m yüksekliğinde euthynteria ve altında 0,70 cm ölçülerinde *stereobat* blokları bulunmaktadır²⁴³. Podyumun alt profili düz ve eğik silmeli iki profilden oluşurken üst profili cyma rekta profilili üç bölümden oluşmaktadır. Mezara ulaşım güney cephesinde yer alan anteler ile sınırlandırılmış merdiven ile sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı mezarın *tetrastylus prostylus* planlı korinth düzenli olduğu düşünülmektedir. Cellaya anıtsal bir kapıdan giriş yapılmaktadır. Cellanın dört köşesinde korinth başlıklı pilasterler yer almaktadır. Cellanın üzeri tonoz örtülüdür ve tonozu enlemesine bölen kemerler cellanın arka duvarı önünde karşılıklı duran fil ayaklarına bağlanmaktadır. Fil ayakları da köşe pilasterleri gibi korinth başlıklıdır. Cellanın arka duvarı ve fil ayağı arasında kalan zeminin altında 2 x 2 m ölçülerinde ve 8 adet basamakla iniş sağlanan bir mezar odası yer almaktadır. Cellanın kuzey doğu ve batı duvarlarında 1,57 m yüksekliğe sahip pencere açıklıkları bulunmaktadır²⁴⁴. Bu pencerelerin yapının ikinci kullanım evresinden açıldığı düşünülmektedir. Mezar üç fascialı bir arşitrav ve dış bükey profilili iki bölümlü silmeden oluşan sade bir frize sahiptir, üçgen alınlıklıdır. Tapınak mezarın yapılan stil kritik sonucunda MS II. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir.

Kitanaura'da bulunan ve üzerinde yer alan yazıttan mezar sahibini bildiğimiz Trokondas tapınak mezarı Kitanaura akropolünün eteklerinde modern köyün yolunun yanında yer almaktadır²⁴⁵ (Lev.23, Res.49) Mezar bir *peribolos* içerisinde bulunmaktadır. Günümüze kadar korunabilmiş olan *peribolos*un doğu duvarı beş sıradan oluşmaktadır. *Peribolos* çevresinde nekropol devam etmektedir. Mezar yapısı kireç taşından inşa edilmiş ve güneybatıya doğru yönelttilmiştir. Ön cepheden üç basamaklı bir krepis ile mezara ulaşım sağlanmaktadır. Mezar *in antis* planlı olup dor düzenlidir. Ana mezar odası olan cellaya giriş 2,84 m genişliğe sahip olan kapı açıklığı

Vol. 33, 1909, s. 46-51, Lev. 7-10. (Mezar, belirtilen kaynakta Kerpiç Tapınağı olarak anılmaktadır), <https://doi.org/10.3406/bch.1909.3211>,

²⁴³ Öztaner, 2012: 370.

²⁴⁴ Öztaner, 2012: 374; Nevzat Çevik, "Kithanaura: Doğu Likya'da Bir Kent", Edt: İnci Delemen, *Euregetes Haluk Abbasoğlu'na Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, 2008, 327-341.

²⁴⁵ Cormack, 2004: 280-284; Eugen Petersen ve Felix Von Luschan, *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratien*, Druck und Verlag Von Carl Gerold's Son, Wien, 1889, s.151, Fig. 67, 69-72.

ile sağlanmaktadır. Cella 5,05 x 5,40 m ölçülerinde kareye yakın bir plana sahip olup köşeleri Dorik düzenli pilasterlerle süslüdür. Mezar yazıtında cellada bulunan lahdin mezar sahibi için hazırlandığı belirtilmektedir. Günümüzde tahrip olan mezarın içerisinde ve çevresinde bulunan lahit parçalarından yazıtta sözü geçen lahdin varlığı kanıtlanmaktadır. Aynı zamanda, yükseltilmiş podyumun doğu ve batı duvarlarında bulunan açıklıklar ile ulaşımı sağlanan alt mezar odası mevcuttur. Bu mezar odası 2,46 x 3,72 x 1,46 m ölçülerinde olup beşik tonoz örtülüdür. Alt mezar odasının batı duvarında üç adet, doğu duvarında iki adet niş bulunmaktadır. Mezar dış cephe süslemeleri ile diğer anıt mezarlardan farklı bir süslemeye sahiptir. Cellanın dış duvarları ve antalar üzerinde yer alan bir friz kuşağı gibi sıralanmış farklı kabartma semboller bulunmaktadır. Bu kabartmalar arasında at başları, miğferler, zırhlar, çapraz duran baltalar ve kalkan, pelta kalkanı, kuş başlı kısa kılıç, sağa ve sola doğru açılmış kollar ve iki adet diz kapağından ayağa kadar betimli bacak bulunmaktadır. Bir diğer kabartmalı süsleme mezarın üçgen alınlığında bulunur²⁴⁶. Alınlığın tam merkezinden cepheden betimlenmiş Medusa başı ve bu başın her iki tarafında karşılıklı olarak Medusa'nın saçlarını çenesi altına bağlamaya çalışan tritonlar bulunmaktadır. Mezarın ön cephesindeki arşitrav da yer alan yarım kalmış yazıtta mezar sahibinden ve isteklerinden bahsedilmektedir. Mezar yazıtı; “*Atteous'un torunu Trokondas oğlu Trokondas, lahdin içine yalnız kendisinin gömülmesi ve başka kimselerin bu lahde gömülmemesi şartıyla bu anıt mezarı kendisine hazırlatmıştır...*” şeklindedir²⁴⁷. Mezar, üzerinde bulunan yazıttan, kabartmalarından ve mimarisinden yola çıkılarak MS III. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Miletos, batı agorasının kuzeyinde yer alan ve Heroon II olarak isimlendirilmiş tapınak mezar yapısı bulunmaktadır²⁴⁸ (Lev.24, Res.50). Mezarın ilk inşa tarihi MÖ II. yüzyıldır. İlk olarak tonozlu mezar odasından oluşan mezara, Roma Dönemi'nde podyum ve tapınak mimarisi eklenmiştir. Mezar *templum in antis* planlı ve ion düzende olup, 11 basamaklı bir merdiven ile de ulaşım sağlanmaktadır. Celladan 4 basamaklı bir merdiven ile alt kısımdaki tonozlu mezar odasına geçiş sağlanmaktadır. Mezarın dış

²⁴⁶ T.A.B Spratt ve Edward Forbes, *Milyas Kibyrtis ve Likya'da Yolculuklar*, (Çev. Doğan Türker), Suna-İnan Kırac AKMED, Antalya, 2008, s. 202-205.

²⁴⁷ TAM, C.2,3, s. 1224; <https://inscriptions.packhum.org/text/285115?&bookid=689&location=1702.>, (Son Erişim Tarihi: 20.03.2022).

²⁴⁸ Cormack, 2004: 243-244.

duvarlarında korinth düzenli yarım sütunlar duvara gömülü şekilde işlenmiştir²⁴⁹. Ta Marmara ve İassos'ta bulunan tapınak mezara benzemektedir. Mezarda Aphrodisias işçiliği olduğu düşünülen üzerinde eros'lu av sahnesi betimlenmiş friz parçası bulunmaktadır. Bu parçanın mezarın ikinci inşası olan Roma Dönemi'nde eklendiği düşünülmektedir. Aynı zamanda eros'lu av sahnesi betimi Miletos tiyatro frizlerinde de yer almaktadır. Yapı frizlerden yola çıkarak MS II. yüzyıla tarihlenebilir.

Mylasa'nın dışında bir tepe üzerinde bulunan Gümüşkesen tapınak mezarı iki basamaklı bir kaide ve 2,00 m yüksekliğe sahip podyum üzerinde yer almaktadır²⁵⁰ (Lev.24, Res.51). Mezar beyaz mermerden inşa edilmiştir. Kareye yakın olan mezarın cellası *peripteral* planlı ve korinth düzendedir. Köşelerde bulunan sütunlar dikdörtgen paye gibi işlenmiştir. Yapının ilk inşasında sütunları arasında bronzdan ince duvarların bulunduğu düşünülmektedir. Cellanın içerisinde gömü alanı olarak kullanıp kullanılmadığı belirsizdir. Cellanın tavanı oldukça süslü bir şekilde iç içe geçmiş ve giderek küçülen karelerden oluşan ahşap mimari benzeri şekilde inşa edilmiştir²⁵¹. Podyumda bulunan bir kapı açıklığı ile alt mezar odasına giriş sağlanmaktadır. Bu alanda cellayı taşıyan payandalar dışında gömüye ait pek bir şey kalmamıştır. Mezarın çatısı Halikarnassos Mausoleum'u ve Belevi Anıtı'na benzer olarak piramidal çatı şeklinde yapılmıştır. Mezar, Hadrian Dönemi'ne tarihlenmektedir²⁵².

Demre'den Sura'ya giden yolda yer alan Myra Tapınak Mezarı 12 x 10 m ölçülerinde olup, kuzeye dönüktür²⁵³ (Lev.24, Res.52). Kuzey cephesinde bulunan 10 basamaklı merdiven ile pranaosa ulaşım sağlanmaktadır. Mezarın köşe pilasterleri korinth düzendedir ve planı hakkında *in antis* ya da *tetrastilos prostylos* olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Ana gömü alanı celladadır. Cellanın güney, doğu ve batı duvarlarında kemerler ve nişler bulunur. Her duvarın önünde podyum

²⁴⁹ Theodor Wiegand, "Achter vorläufiger Bericht über die von den Staatlichen Museen in Milet und Didyma unternommen Ausgrabungen", Akademie der Wissenschaften in Kommission bei W. De Greytur U Company, Berlin, 1924, s. 7.

²⁵⁰ Cormack, 2004: 246-248; Richard Chandler et al., *Antiquities of İonia, Published By the Society of Dilettanti*, W. Bulmer and Co., London, 1797, s. 25 vd., Pl. XXIV-XXX; Wolf Dieter-Heilmeyer, *Korinthische Normalkapitelle: Studien zur Geschichte der Römischen Architekturdékoratíon*, F. H. Kerla Verlag, Heidelberg, 1970, s. 104; Henrey Stierlin, *Klenasiatischen Griechenland: Klassische Kunst und Kultur von Pergamon bis Nimrud Dagh*, Balser Verlag, Stuttgart, 1986, Fig. 81-82.

²⁵¹ Fedak, 1990: 171.

²⁵² Ekrem Akurgal, *Die Kunst Anatoliens*, Walter De Gruyter and Co., Berlin, 1961, s. 162.

²⁵³ Cormack, 2004: 248-250; Bayburtoğlu, 2004: 192; George Edward Bean, *Kleinasién 4: Lykien*, Kohlhammer, Stuttgart, 1986, s. 121-132; Petersen ve Luschan 1889: 43.

bulunmaktadır. Bu kemerli ve podyumlu kısımlara lahitlerin geleceği düşünülmektedir. Cellanın altında iki adet daha mezar odası bulunmaktadır. Bu mezar odasına yapının güneyinde bulunan bir kapı açıklığı ile giriş sağlanmaktadır. Alt mezar odaları birbirinden bağımsız olarak yanyana inşa edilmiştir ve üzerleri beşik tonoz ile örtülmüştür. Bu alt mezar odalarının mezar sahibi kişinin, hizmetinde çalışmış yardımcıları ya da azat ettiği kölelerine ayrıldığı düşünülmektedir. Mezar dış bükey bir frize ve aslan başlı çörtenlerle süslü bir simaya sahiptir. Günümüzde tapınak mezara ait olduğu düşünülen lahitler, St. Nicolas Kilisesi'nde yer almaktadır. İçlerinden bir lahdin kapak kısmında mezar sahibi çift klineye uzanır şekilde betimlenmiştir²⁵⁴. Lahit MS 170 yılına tarihlenmiştir ve tapınak mezarın tarihi ile çağdaştır. Tapınak mezar ise geç Antoninler erken Severuslar dönemine tarihlenmektedir.

Oinoanda agorasının batısında bulunan MK 2 numaralı tapınak mezar merdivenli bir podyum üzerinde yer almaktadır²⁵⁵ (Lev.25, Res.53). Mezar yerel kireçtaşından, 8,90 x 14,1 m ölçülerinde inşa edilmiştir. Kısa ön ve arka yüzde 4'er, uzun yan yüzlerde 6'şar adet Dorik düzenli pseudo sütun ile *pseudoperipteros* planlıdır. 7,7 x 6,90 m ölçülerinde cellaya sahip olan tapınak mezarın *pronaos*tan farklı olarak ön 3,45 x 6,90 m ölçülerinde ön cella odası bulunmaktadır. Mezar üçgen alınlıklı çatıya ve *triglyph- metop* dizisi ile süslenmiştir.

Patara limanının doğusunda yer alan Akdam Ttapınak Mezarı bir podyum üzerinde yükselen, *tetrastylus prostylus* planlı ve korinth düzenli üçgen çatılı bir mezardır²⁵⁶ (Lev.25, Res.54,57). Girişi batıda bulunan mezara 8 basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. Toplam ölçüleri 14,0 x 8,75 m olan mezar kareye yakın bir cellaya sahiptir. Cella içerisinde doğu, kuzey ve güney duvarları önünde bulunan “Π” şeklinde lahit sekileri yer almaktadır²⁵⁷ (Lev.25, Res.55). Cella içerisinde tespit edilen yüksek kabartmalı lahit parçalarından lahdin Atina kökenli olduğu sonucuna

²⁵⁴ Hans Wiegartz, *Kleinasiatische Sarkophagtypen: Untersuchungen zum Sarkophagtypus und zu den figuralen Darstellungen*, Verlag Gebr. Mann, Berlin, 1965, s.165.

²⁵⁵ Cormack, 2004: 250-252; Gülşen, 2010: 86; Jim James Coulton, “Oinoanda: The Doric Building (Mk2)”, *AnaSt.*, S.32, 1982: 45-59.

²⁵⁶ Patara kazı çalışmaları sırasında mezar Tapınak Gömüt 2 TG-2 olarak adlandırılmıştır. Sarah Cormack Akdam tapınak mezarını Mezar- C olarak; Fahri Işık ise 1995 yılı makalesinde Patara-C olarak aktarmıştır. Cormack, 2004: 261-262; Işık, 1995: 161-162.

²⁵⁷ Gülşen, 2010: 78.

ulaşılmıştır²⁵⁸. Cellanın üzeri tonoz örtülüdür ve günümüzde duvarları ve üst örtüsüyle ayakta durmaktadır (Lev.25, Res.56). Podyumun kuzey duvarında bulunan sürgülü bir kapı açıklığı ile 2,0 x 5,0 m ölçülerinde hyposoriona giriş yapılmaktadır. Hyposoriona girişte basamaklı kısa bir koridor yer almaktadır. Tonoz örtülü olan hyposorion kaba bir işçilik göstermektedir. Mezar üç fascialı arşitrav, üç kademeli biri dışa kavisli friz dizili süslemeye sahiptir. Mezar MS III. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir.

Patara limanının batısında ve *granarium*un kuzeyinde bulunan tapınak mezar, kireç taşından inşa edilmiş, *pseudodipteros* planlı ve korinth düzenlidir. Yapı 19,0 x 14,0 m ölçülerinde olup iki adet podyum üzerinde yükselmektedir²⁵⁹ (Lev.26, Res.58). Alttaki podyum sade üstte yer alan podyumun ise kenarları profilli olarak yapılmıştır. Kareye yakın cella 9,0 x 8,0 m ölçülerinde olup kısa arka kenarda ve uzun yan kenarlarda 4'er adet pseudo ion düzenli sütunlar bulunmaktadır. Cellaya ulaşım 10 basamaklı merdivenden sağlanmaktadır. Cella içerisinde lahit gömü bulunmaktadır, cellanın üst örtüsü tonozlu ve kaset süslemelidir. Mezarın ön cephesinde yer alan *prostylos* korinth sütunların sayısını Bedford 6 adet Benndorf-Nieman ve Işık 4 adet olduğunu düşünmektedir²⁶⁰. Podyumun kuzey duvarında yer alan sürgülü kapıdan iki adet hyposoriona ulaşılmaktadır. 2,0 x 5,0 m ölçülerinde olan hyposorionlar tonoz örtülüdür ve mezar yazıtında köle ve azatlılara ayrıldığı yazmaktadır. Mezar yazıtında “*Rodos ve Patara vatandaşı Publius Paconius Hermeias kendisi ve karısı Villia Nike için bu anıt mezarı yaptırmıştır...*”. Oğulları, torunları ve azatlı kölelerinin de anıt mezara gömülmesine izin vermiştir. Mezar yazıtında bulunan isimlerden anıt, MÖ I. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.

Patara liman kenarında bir tepenin üzerinde yer alan Kurşunlutepe Tapınak Mezarı düzgün kesilmiş kireç taşı bloklardan inşa edilmiştir²⁶¹ (Lev.26, Res.59). Tıpkı Pseudodipteros Tapınak Mezarı gibi iki podyum üzerine oturmaktadır. İlk podyum 2,25 m yüksekliğe ikinci podyum ise 3,0 m yüksekliğe sahiptir. Mezarın toplam yüksekliği 13,50 m'dir. Bu yüksekliği ile Klasik Dönem tapınak mezarlarına benzemektedir.

²⁵⁸ Fahri Işık, *Patara: The History and ruins of the capital city of Lycian League*, (Çev. Merih Çobanoğlu), Universal Holding Press, Antalya, 2000: 48; Jean Pierre Adam, *Roman Building: Materials and Techniques*, B. T. Bastsford Ltd., London, 1994, s. 167, Res. 396.

²⁵⁹ Cormack, 2004: 256-259; Gülşen, 2010: 78-80.

²⁶⁰ Otto Bedorf ve George Niemann, *Reisen in Lykien und Karien*, TP Verone Publishing, Viyana, 1884, s. 116; Işık, 2015, s. 160-161.

²⁶¹ Cormack, 2004: 260-261; Işık, 1995: 161.

Mezar oldukça tahrip olmuş durumdadır. Günümüzde kuzey ve güney duvarları sağlam şekilde korunmuştur ve köşeleri pilasterlerle süslü şekildedir. Tek cellaya sahip olan mezarın cella düzenlemesi kuzey, güney ve doğu duvarlara açılan kemerli nişler ve bu nişlerin içerisinde bulunan lahit sekilerinden oluşmaktadır ve üzeri tonoz örtülüdür. Mezarın bir hyposoriona sahip olup olmadığı alanda yapılan çalışmalar sonucunda netlik kazanacaktır²⁶². Mezarı, Patara da bulunan diğer örnekleriyle karşılaştırılarak MS II. yüzyılın sonu III. yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir.

Patara limanı kenarında, kente gelen anayolun yanında yer alan Markia Tapınak Mezarı kireç taşından inşa edilmiştir (Lev.26 Res.60). Yüksek bir podyum üzerinde yükselen mezar *tetrastylus prostylus* planlı olup korinth düzenlidir. Doğu- batı doğrultu yerleştirilen mezar yazıtından okunduğu üzere bir *peribolos* içerisinde yer almaktadır²⁶³. Mezar toplamda 9,76 x 13,8 m ölçülerindedir. Mezara antalar arasında yer alan 8 basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. Mezarın cellası 5,20 x 6,80 m ölçülere sahip olup korinth düzenli köşe pilasterleri ile süslüdür. Cellaya anıtsal bir kapıdan girilir. Anıtsal kapının lentosu üzerindeki alınlık aslan başı şeklinde düzenlenmiş yalancı çörlenler ile hareketlendirilmiştir²⁶⁴. Cella ana mezar odasıdır ve üzeri tonoz örtülüdür. Bu alanda “T” şeklinde iki adet lahit sekisi bulunmaktadır. 1993 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında cellada yer alan lahitlerden birine ait olabileceği düşünülen bir lahit kapağı tespit edilmiştir²⁶⁵. Üzerinde mezar sahibi Markia ve Alkimos’un portrelerinin yer aldığı klineli olarak düzenlenmiş lahit kapağı yapılan stil kritik yöntemi ile MS 260 yılına tarihlendirilmiştir. İkinci mezar odası podyum içerisinde yer almaktadır ve mezara ulaşım podyumun kuzeyinde bulunan sürgülü bir kapı ile sağlanmaktadır (Lev.26, Res.61). Kapı çalışmaları sırasında sağlam ve in situ olarak tespit edilmiştir. Hyposorion dikdörtgen ve tonoz örtülü olarak inşa edilmiştir (Lev.26, Res.62). Mezar üçgen alınlıklı, üçgen çatılı ve beş kademeli silme profilli arşitrava ve dışa taşkın üç profilli friz süslemesine sahiptir. Mezarın tarihlemesi Patara Korinth Tapınağı ve Akdam Tapınak Mezarı ile olan plan ve mimari benzerlikleri sebebiyle MS III. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir. Markia Tapınak Mezarı, mezar

²⁶² Gülşen, 2010: 81-82; Havva İşkan ve Fatih Gülşen, “Markia Tapınak Mezarı”, Edt: Fahri Işık, *Caput Gentis Lyciae Patara: Likya Soyunun Başkenti*, Scala Matbaacılık, İstanbul, 2011, s. 87-88.

²⁶³ Işık, 1995: 162; Gülşen, 2010: 121.

²⁶⁴ Gülşen, 2010: 67; Işık, 1995: 162: (Patara D olarak aktarılmıştır.)

²⁶⁵ Serdar Akerdem ve Tarkan Kahya, “Tapınak Gömütler”, *16. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 2, 1994, s.258-259: (TG 4 olarak aktarılmıştır.)

yazıtı ve yazıtta bahsedilenler açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Mezar yazıtından anlaşıldığı üzere mezar sahibesi henüz hayatta iken mezarın inşasına başlandığı ve mezara yapılacak gömülerin mezar sahibesinin izni dahilinde yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda mezarın kutsallığının bozulmaması ve hırsızlar tarafından zarar verilmemesi için bedduaların yer aldığı görülmektedir²⁶⁶. *Peribolos* içerisine kızlarının mezarlarını koymalarına aynı zamanda köle ve azatlılarının da bu *peribolos*a defnedilmesine izin verdiği görülmektedir. Cella, *peribolos* ifadeleri ile de mezarın tapınak düzenlemesi ve tapınak gibi kutsal oluşu vurgulanmıştır.

Markia Mezarı'nın 50 m güneyinde yer alan Günlük Tapınak Mezarı düzgün dikdörtgen kireç taşı bloklarından inşa edilmiştir. Bir yamaçta yer alan mezarın podyumu her yönde farklı yüksekliklere sahiptir²⁶⁷ (Lev.27, Res.63). Patara'da bulunan diğer mezarlardan farklı olarak Günlük Tapınak Mezarı limana değil, doğuya bakar şekilde inşa edilmiştir. Ana mezar odasına doğu cephede bulunan 4 basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. Cellanın kuzey, güney ve batı duvarlarının önünde üç adet seki bulunmaktadır. Cella köşe pilasterleri ile süslü, düz dam ile örtülüdür ve sütunsuz bir plana sahiptir. Podyumun kuzey duvarında bulunan iki adet kapı açıklığı podyum altında bulunan iki adet oygu mezar odasına açılmaktadır. Mezarlara iki basamaklı bir merdivenlerle inilmektedir. Oygu mezarlar kireç taşı bloklar ile yapılmış ve düz damlı şekilde olup küçük boyutları ile bir hücreye benzer şekildedir. Mezar MS II. yüzyılın sonları III. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.

Pergamon kent tepesinin kuzey doğusunda yer alan Niyazitepe üzerinde etrafı *peribolos*la çevrili tapınak mezar yer almaktadır²⁶⁸ (Lev.27, Res.64). Günümüzde baraj gölünün ortasında kalan tepenin etrafı sularla kaplıdır. Mezar 38 x 25 m ölçülerinde bir *peribolos* içerisinde yer almaktadır. *Peribolos*un kuzey kesiminde 3,20 m genişlikte ve 50 cm duvarla bölünmüş 6 adet sarnıçlı oda bulunmaktadır²⁶⁹. *Peribolos* alanına güneyden giriş yapılmaktadır. Girişle aynı doğrultuda kuzey güney yönlü olarak

²⁶⁶ Mezarın detaylı bilgileri ve yazıtın tamamı için ayrıca bkz: Fikret Fatih Gülşen, *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010; Işık 2000: 46-46; F. Fatih Gülşen ve Erdoğan Aslan, "Markia Tapınak Mezarı", *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 89-91.

²⁶⁷ Cormack, 2004: 264-265; Işık, 1995: 162-163.

²⁶⁸ Şehrazat Karagöz et al., "Ein römischer Grabbau auf dem Niyazitepe bei Pergamon", *İstMitt*, Band 36, Österreichischer Archäologischen Institut, Germany, 1986, s. 99-160.

²⁶⁹ Cormack, 2004: 167-270.

konumlandırılmış 7,78 x 13,65 m ölçülerinde mezar bulunmaktadır. Mezara 18 basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. Mezarın cellası köşe pilasterleri ile süslüdür ve içerisinde gömü bulunmamaktadır. Podyumda yer alan mezar alt mezar odası asıl gömü alanıdır. 4,25 x 4,17 m ölçülerinde kareye yakın bu oda içerisinde Dionysos sahneli lahit parçaları tespit edilmiştir. Mezarın kime ait olacağına dair bir yazıt tespit edilememiştir. Araştırmacılar mezarın konumu, mimarisi ve üzerindeki Roma etkilerini göz önüne aldıklarında Pergamon'un önde gelen bir aile üyesi için yapıldığını ve mezar sahibinin Licius Cuspius Pactumeis Rifinus ya da karısı olabileceğini belirtmişlerdir. Mezar MS II. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir.

Perge kent surları dışarısında batı nekropolis alanında yapılan kazı çalışmalarında 4 adet tapınak tipli anıt mezar tespit edilmiştir²⁷⁰. M-58 isimli tapınak tipli anıt mezar bu mezarlar arasında en büyük boyuta sahip olan anıttır (Lev.27, Res.65). Mezar 11,50 x 8,00 m ölçülerinde olup düzgün kesilmiş kireç taşlarından inşa edilmiştir. *Tetrastilos Prostilos* bir düzenlemeye sahip olan mezara, batı cephede bulunan 8 basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır²⁷¹. Ana mezar odası olan cella 6,30 x 2,40 ölçülerinde olup kuzey güney ve doğu duvarları önünde “Π” şeklinde sekiler yer almaktadır. Bu alanda yapılan kazı çalışmaları sırasında tespit edilen lahit parçalarından sekiler üzerine lahitlerin geleceği anlaşılmıştır. Podyumun kuzey cephesinde yer alan iki adet giriş ile doğu kısmında bulunan “T” şeklinde; batı kısmında ise “L” şeklinde alt mezar odaları yer almaktadır²⁷² (Lev.27, Res.66). Batı cephede yer alan merdiven yapısının güneybatı ucunda in-situ şekilde tespit edilmiş yivsiz bir sütun ve bu sütunun güneyinde Pamphylia tipinde sahte bir lahit yer almaktadır. Mezarda yürütülen kazı çalışmaları sırasında tespit edilen 17 adet bireye ait kafatasından mezarın sahibi ve ailesine ayrıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda iyi işçilik gösteren takılar da mezar sahibinin sosyal ve ekonomik statüsünü göstermektedir²⁷³.

²⁷⁰ Okan Kara, “Antalya Müzesi Başkanlığı’nda Perge Antik Kenti 2013 Yılı Kazıları”, 23. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Mardin, 2014, s.427-448; Aşkın Özdzibay, “Perge Batı Nekropolisi’nde Bir Mezar Yapısı” *Anadolu Araştırmaları*, S. 14, 2002, 483-508.

²⁷¹ M58 Mezarı için ayrıca bakınız: Hilal Kılıçay, *Perge Batı Nekropolisi M58 Mezarı*, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Burdur, 2022; Kara, 2014: 434-435: “Merdivenin iç kısmı bir oda şeklinde planlanmıştır.”

²⁷² Kılıçay, 2022: 27-31.

²⁷³ Kılıçay, 2022: 103-109.

M-59 olarak isimlendirilen bir diğ er mezar anıtı, kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş ve 6,00 x 4,80 m ölçülerinde olup dikdörtgen bir plana sahiptir (Lev.28, Res.67). Mezar yapısı üç basamaklı bir podyum üzerinde yer almaktadır. Mezar yapısının doğu cephesinde mezara bağlantılı olarak eklenmiş bir geç dönem yapısı yer almaktadır. Ana mezar odası 3,05 x 2,95 m ölçülerinde olup mezara ulaşım 0,90 x 0,70 m ölçülerine sahip açıklıkla sağlanmaktadır. Tono  örtülü olan mezar odasının antik dönemlerde soyguna uğradığı düşünülmektedir. Kazı çalışmaları sırasında mezar odasından girlandları taşıyan *Nike*’lerin olduğu ve Akhilleus Penthesillia mücadelesinin betimlendiğı lahit parçaları tespit edilmiştir²⁷⁴.

Rhodiapolis Opramoas Tapınak Mezarı, şehir merkezinde yer alan tiyatro sahne binasının doğusunda bulunmaktadır²⁷⁵ (Lev.28, Res.68). Mezar yerel kireç taşlarından inşa edilmiştir ve bir podyum üzerinde yer almaktadır²⁷⁶. Güneybatıya bakan mezara ulaşım, kapısının önünde yer alan merdiven ile sağlanmaktadır. Mezar 8,00 x 7,00 m ölçülerinde olup köşeleri korinth düzenli köşe plasterleri ile süsl d r²⁷⁷. Cella içerisinde bir mezar düzenlemesi tespit edilememiştir. Cellanın  zeri düz damlı olarak inşa edilmiştir. S tunsuz olduğı düşünülen mezar anıtında yapılan son çalışmalar sonucunda, yapının *tetrastylus prostylus* planlı olacağı, *stylobat*  zerinde yer alan sütün kaidelerinin izlerinden anlaşılmıştır²⁷⁸. Mezar  çgen alınlıklı olup arka üçgen alınlığı sağlam bir şekilde bir araya getirilmiştir. Mezarın süslemesi kabartmalar ve plastik süslemeler yerine yazıtlarla bezelidir²⁷⁹. Mezar  zerindeki yazıtlardan, mezar sahibi Opramoas’ın zengin ve varlıklı bir kişi olduğunu, tapınak mezarlarında bu zengin kişiler tarafından kullanıldığının güzel bir örneğidir. Mezar yapısı üzerinde bulunan

²⁷⁴ Fahri Işık, *Anadolu Akdeniz’inde Pamphylia Luvi Soylu Kabileler  lkesi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2021, s.117-135.

²⁷⁵ Spratt ve Forbes, 2008: 181-182.

²⁷⁶ Petersen ve Luschan, 1889: 76-81; Bayburtoğ lu, 2004: 105-106.

²⁷⁷ Nevzat  evik ve İsa Kuzgut ve Süleyman Bulut, “Rhodiapolis Kazıları 2007”, *Anadolu Akdeniz’i Arkeoloji Haberleri*, S.6, Antalya, 2008, s. 63-69; İsa Kuzgut, “Rhodiapolis Roma Dönemi Anıt Mezarı”, *Phaselis: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, Vol. III, 2017, s. 330. <http://dx.doi.org/10.18367/Pha.17020>,

²⁷⁸ Nevzat  evik, *Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca Rhodiapolis*, Kumluca Belediyesi, Antalya, 2008, s. 29.

²⁷⁹ Cormack, 2004: 276;  evik, 2008: 28: Mezar  zerinde, 13 İmparatorluk mektubu, Lycia-Pamphylia Valisi’ne ait 19 mektup ve diğ er elçi ve vekillerin kararnamelerinin yer aldığı toplam 64 metin bulunmaktadır.

yazıtlardan MS 152- 153 yılları tarihlidir²⁸⁰ bu sebeple mezar bu tarihler aralığında inşa edilmiş olmalıdır.

Selge'nin kuzeyinde bulunan tapınak mezar surların dışında yer alır ve bazilika yapısına komşudur²⁸¹ (Lev.28, Res.69). Mezar, kireç taşı bloklardan inşa edilmiş olup *prostyle* planlı olduğu düşünülmektedir. Fakat günümüze kadar herhangi bir sütun parçası korunamamıştır. Toplam ölçüleri 8,30 x 15,20 m olan mezar, 1,78 m yüksekliğe sahip bir podyum üzerine oturmaktadır. Pronaosa ulaşım birkaç basamaklı krepis ile sağlanmaktadır. Cella ana mezar odasıdır ve içerisinde bulunan lahit parçalarından mezar MS II. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir.

Side deniz kıyısında bulunan batı nekropoliste, tapınak mezarlar arasında oldukça gösterişli ve iyi işçilik gösteren Side Mausoleum'u yer almaktadır²⁸² (Lev.28, Res.70). Ana mezar, 27,11 x 42,65 m ölçülerinde payeli ve kemerli portiklerden oluşan *peribolos*la çevrilidir. Galerinin tam ortasında *peribolos*a girişi sağlayan kapı ve *propylon* yer almaktadır. Bu *peribolos*un önünde 63,65 x 92,70 m ölçülerinde ikinci bir avlu yer almaktadır. Yapının inşa edildiği tarihlerde bu avlunun ön cephesinin denize sıfır olduğu düşünülmektedir. Günümüzde avlu önünde genişçe bir kumsal bulunmaktadır. Büyük avlunun denize bakan cephesinde iki adet kule yer almaktadır. Ana mezar portikolu *peribolos*un tam merkezinde yer almaktadır. Mezar 11,20 x 22,32 m ölçülerinde olup 2 m yüksekliğe sahip bir podyum üzerinde yükselmektedir. Güneybatı cepheden girişi sağlanan mezarın sütunlarla süslü *pronaos*una antalarla sınırlandırılmış sekiz basamaklı bir merdiven ile ulaşım sağlanmaktadır. Yapının iç, dış ve zeminin mermer plakalarla kaplanmış²⁸³. *Pronaosta* bulunan harçlı zemin üzerinden sütun kaidelerinin durması gereken yerler belirlenmiştir ve bu izlere göre yapının önünde iki sıra şeklinde dörder adet korinth düzenli sütun bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde cellanın köşeleri de benzer şekilde korinth düzenli pilasterlerle süslüdür²⁸⁴. Cellanın uzun ve kısa dış kenarlarında da duvara bitişik şekilde pseudo sütunlar eklenmiştir. Bu sebeple mezar yapısı neredeyse *pseudodipteros* plan tipine

²⁸⁰ Cormack 2004: 288.

²⁸¹ Cormack, 2004: 287-288.

²⁸² Cormack, 2004: 297-301: Arif Müfid Mansel, "1953 Antalya Bölgesi (Pamphylia) Kazılarına Dair Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.6(1), 1956, s. 5-12; Arif Müfid Mansel, *Side 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020, s. 297-318.

²⁸³ Mansel, 1956: 5.

²⁸⁴ Arif Müfid Mansel, "Side'de İki Mezar Anıtı", *Belleten*, C. 4, S.95, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1960, s. 408 vd.; Arif Müfid Mansel, *Die Ruinen von Side*, Walter de Gruyter, Berlin, 1963, s. 163-189.

yaklaşmaktadır. Cellaya anıtsal bir kapı açıklığı ile giriş sağlanmaktadır. Cellanın arka ve uzun duvarlarında üzerleri kemerli hücreler ve kaideler bulunmaktadır²⁸⁵. Bu alanlara da lahitlerin yerleştirildiği düşünülmektedir. Cella üzeri tonoz ile örtülüdür ve bu tonozda kaset süslemeler yer almaktadır. Yapının ön cephesine Suriye alınlığı ile hareket kazandırılmıştır. Yapı üç fascialı bir arşitrava, akanthus yaprakları ile süslü bombeli bir frize, konsollu bir geison ve palmetlerle süslü simaya sahiptir. Sonraki dönemlerde farklı işlevlerde kullanım görmüş olan mezar yapısının kime ait olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yapı Arif Müfid Mansel tarafından; bombeli frizleri ve kabartmalı süslemeleri ile Diokletianus'un Spalato'da yaptırdığı saray ile benzeştirilmiş ve MS III. Yüzyılın sonları IV. Yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir²⁸⁶.

Termessos şehir surlarının yakınında yer alan mezar yapısı düzlük bir alana inşa edilmiştir. Mezar yapısı 7,57 x 5,80 m ölçülerinde ve 1,76 m yüksekliğinde kabartmalarla süslü podyum üzerinde yer almaktadır²⁸⁷ (Lev.28, Res.71). Mezar *tetrastilos prostylos* planlı üçgen çatılı olup ion düzenindedir. Cellanın köşelerinde $\frac{3}{4}$ 'lük ion köşe pilasterleri ve bu pilasterler arasında $\frac{1}{2}$ 'lik ikişer adet sütunlar yer almaktadır. Cellanın içerisinde Heberdey ve Wilberg tarafından üç adet lahit gösterilmiştir. Fakat lahit sayısı veya lahitlerin yerleri kesin değildir. Cellanın üzeri çapraz olarak döşenmiş taş çatı blokları ile oluşturulmuş ve sandıklı olarak oyulmuştur. Mezar yapısının kaidesinde bulunan kabartmalarda; kalkan, mızrak ve at başı olan oval kalkan, arka ayakları üzerinde bir canlıya saldırır şekilde bir aslan, göğüslük zırh, gemi burnu, çapraz mızraklar, yunus balığı, pelta kalkanı ve arkasında mızrak, miğfer, mezar ve balta gibi ağırlıklı olarak askeri semboller bulunmaktadır. Mezar yapılarında kullanılan askeri sembollerin mezar sahibinin kişisel özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Ön cephede bulunan kabartmalar üzerindeki yazıtta: “*Tiberia Klaudia Agrippina Lalle, bu anıt mezarı kocası Tiberius Claudius Marcellus ve ondan önce ölen babası Tiberius Claudius Agrippina ve karısı için bir anıt olarak dikti...*” ifadesi yer almaktadır. Mezar yapısı kabartmaları ve yazıtta ismi geçen kişiler dikkate alınarak Heberdey tarafından MS 140 yılına tarihlenmektedir.

²⁸⁵ Mansel, 1960: 410.

²⁸⁶ Mansel, 1956: 6; Mansel, 1960: 408.

²⁸⁷ Cormack, 2004: 307-309; Rudolf Heberdey ve William Wilberg, *Grabbauten von Termessos in Pisidien*, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, 1900, s. 180-187.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen ve yukarıda bulunduğu kentlere göre alfabetik olarak sıralanan tapınak mezarlar, Anadolu'da inşa edilmiş tapınak mezar çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Bölgeler arasında yaşanan keskin farklılıklar siparişi veren mezar sahibinden, mezarı inşa eden taş ustasına ve dönemin modasına göre değişiklikler göstermektedir. Mezarlarda gerçekleştirilen gömülerin, mezar sahibini veya mezarı yaptıran varisin belirlediği kurallar doğrultusunda yapıldığı, günümüze kadar ulaşabilmiş olan Patara Markia Tapınak Mezarı, Termessos Tapınak Mezarı, Kitanaura Trokondas Tapınak Mezarı yazıtlarından anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi tapınak mezarlarının Klasik Dönem'in ilk tapınak mezar örneklerinden ayıran en önemli özelliği, mezarın ana düşüncesinde gerçekleşen değişimdir. Tapınak mezarların Klasik Dönem ilk örneklerinde mezar sahipleri bir bölge veya eyaletin yöneticisi olarak siyasi bir karaktere sahip kişilerdir ve tapınak mezarlar kişinin tanrılaştırılması/yüceltilmesi fikri doğrultusunda yapılmaktadır. Diğer taraftan Helen anlayışı tanımıyla Heroon olarak, halk tarafından kahramanlığı kabul görmüş özel kişiler için yapıldığı görülmektedir.

Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde sayıları artan tapınak mezarların sahipleri bölge veya kent içerisinde zenginliği ve soyluluğu ile bilinen kişiler olmuştur. Ana düşüncesi tanrılaştırma/yüceltme olan tapınak mezarlar, zenginlik göstergesi ve şahsi propaganda aracına dönüşmüştür. Bu farklılıklar ve benzerlikler bir sonraki bölümde tanıtılacak olan Kibyra Tapınak Mezarı ile birlikte değerlendirilecektir.

4. BÖLÜM

KİBYRA TAPINAK TIPLI ANIT MEZAR

4.1. Lokasyon

Kibyra Tapınak Tipli Anıt Mezarı, Burdur İli, Gölhisar İlçesi, Çeşme Mahallesi, Belen II sokak, 20 ada 6 parsel ve 20 ada 25 parsel 42'nolu pafta ve parsel sınırını ayıran ara yol üzerinde III. derece sit alanı dışında meskenler arasında yer almaktadır²⁸⁸ (Lev.30, Res.74).

4.2. Rölöve

Yüksek bir podyum üzerinde yer alan yapı 8,65 x 12,0 m ölçülerinde olup dikdörtgen bir plana sahiptir. Mezar yapısı iki kademli podyum, cella ve podyum içerisinde yer alan hyposoriondan oluşmaktadır (Lev.29, Res.72,73). Güçlü ana kaya üzerine yerleştirilen mezarın, euthynteriası 1,45 m uzunluğunda ve 45 cm yüksekliğindeki bloklardan oluşmaktadır. Euthynterialardan 43 cm içeriye girerek podyum katı oluşturulmuştur (Lev.30, Res.74). Podyum alt bölümde 1,60 m yüksekliğinde olup, kuzey doğu ve batı duvarlarda düzgün kesilmiş bloklarla isodomik düzende örülmüştür ve 8-13 cm arasında değişen derinlikte bosajlıdır. Yapının ön cephesi olan güney cephe ise 20-60 cm ölçülerde değişen büyüklüklere sahip kesme taşlar ile farklı bir örgü sistemiyle örülmüştür (Lev.30, Res.75).

Podyumun üst bölümü ise yine 1,60 m yüksekliğinde olup 93 x 50 cm ölçülerindeki düzgün kesilmiş kireç taşı bloklardan inşa edilmiştir (Lev.30, Res.76). Podyumun üst bölümü batıda 7 cm, doğuda 2 cm içeriye yerleştirilmiş; kuzey ve güneyde tam yerleştirilmiştir (Lev.31, Res.77). Batı ve kuzey cephede podyum blokları yerinde korunmuştur. Doğu cephede, podyuma ait üç blok bulunmaktadır. Kaliteli bir işçilik gösteren podyumun üst bölümünde 32 cm genişliğindeki kısımların üst ve alt bölümlerinin profilli olarak işlendiği görülmektedir. Alt profil, iki dar *cyma reversa* arasında tek geniş *cyma recta* profillidir. Bu profiller yapının kuzey, batı ve güney cephelerini dolaşmaktadır güneyde podyum uzantıların cephelerinde ve 24 cm'lik iç kısımlarına dönüş yaparak birinci merdiven basamağında sonlanmaktadır (Lev.31, Res.78). Podyumun profilli üst kısmına ait beşi batı cephede biri kuzey cephede olan

²⁸⁸ Tapınak mezarın koordinatları: 37.154161°,29.506552°; Mezarın kazı çalışmaları için bkz: Şükrü Özudoğru, "Kibyra 2017 Çalışmaları", 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 3, 2018-b, s. 463-470.

altı blok in situ olarak tespit edilmiştir. Yüzeylerinde kırıklar olan bu bloklarda işlenen profil hattının bir kısmı görülebilmektedir. Bu kısımdan anlaşıldığı kadarıyla profil, *dar cyma recta* ve *reversadan* oluşmaktadır. Yapının ana cephesi olan güney cephede, podyum uzantıları arasında bir basamağı korunmuş merdiven yer almaktadır. Diğer basamakların izleri, podyum uzantılarının iç yüzlerinde görülmektedir (Lev.31, Res.79). Merkezde ise podyumda yer alan hyposorion girişi sağlayan 86 x 89 cm ölçülerinde bir açıklık yer almaktadır (Lev.32, Res.80). Bu açıklığın önünde 87 x 1,00 m ölçülerinde ve 16 cm yüksekliğinde bir eşik bulunmaktadır. Eşikten 1,04 m aşağıda 80 x 1,12 m ölçülerinde ve 32 cm yüksekliğinde bir basamak yer almaktadır. Bu basamak üzerinde hyposorion koridorunun tavan yüksekliği 1,87 m'dir. Koridor sonunda, mezar odasına açılan kısımda 80 x 1,30 m ölçülerinde ve 65 cm yüksekliğinde doğal bir basamak daha oluşturulmuştur. Koridor tavanının yüksekliği bu kısımda oldukça alçalmış ve 1,33 m'ye düşmüştür. Toplamda, eşikten mezar odasına kadar 2,42 m uzunluğuna ve 80 cm genişliğe sahip dar bir hyposorion koridoru bulunmaktadır (Lev.32, Res.81). Hyposorion 3,54 x 5,10 m ölçülerinde ve 3,00 m yüksekliğe sahiptir. Düzgün kesilmiş taşlardan oluşturulan hyposorion oldukça sade yapılmıştır (Lev.32, Res.82). Hyposorion içerisinde birisi güney, diğeri kuzey duvarın önünde yer alan iki adet doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiş lahit altlıkları bulunmaktadır. Güneyde yer alan altlık 1,31 x 2,77 m ölçülerinde ve 34 cm yüksekliktedir. Altlık, doğu duvardan 50 cm, batı duvardan 23 cm ve güney duvardan 1,56 m uzaklıkta yer almaktadır. Düzgün kesilmiş bloklardan oluşturulan bu altlığın 2,06 x 85 cm ölçülerindeki kısmı yerinden sökülmiş ve eksiktir. Aynı zamanda in situ bulunan taşların üzerinde harç izleri görülmektedir. Kuzey duvarın önünde yer alan altlık 1,32 x 2,50 m ölçülerinde ve 47 cm yüksekliğindedir. Altlık, doğu duvardan 46 cm, batı duvardan 50 cm uzaklıktadır ve diğer altlığı göre oldukça sağlam korunmuştur (Lev.32, Res.83). Hyposorionun girişinin bulunduğu güney duvarın, güneybatı köşesinde 39 x 20 cm ölçülerinde ve 64 cm yüksekliğinde çıkıntılı bir blok; güneydoğu köşesinde 52 x 23 cm ölçülerinde ve 62 cm yüksekliğinde bir çıkıntılı blok daha yer almaktadır (Lev.33, Res.84). Doğru ve batı duvar boyunca devam eden 28 cm yüksekliğe ve 8 cm kalınlığa sahip üzengi taşı hyposorion zemininden 1,13 m yükseklikte yer almaktadır. Üzengi taşının üzerinden düzgün kesme taşlarla yapılmış güçlü bir yarım daire tonoz ile hyposorion üzeri

kapatılmıştır. Tonozun kuzey uç kısımdaki birkaç bloğu yerinden sökül müştür ve 2,31 x 94 cm ölçülerinde bir açıklık oluşmuştur (Lev.33, Res.85).

Mezarın sağlam ve yerinde olan podyumuna nazaran, üst yapıya ait malzemeler oldukça sınırlıdır. Pronaos ve cella zeminine ait bloklar yerlerinden sökül müştür (Lev.33, Res.86). Pronaos zeminine ait olan sadece iki blok yerinde korunmuştur (Lev.33, Res.87). Her iki bloğunda tüm yüzlerinde kırıklar mevcuttur. Bu bloklardan biri güneybatı köşede olup 1,00 x1,16 m ölçülerinde 37 cm yüksekliğindedir. Üst yüzünde 6 cm çapında bir dübel deliği ve 46 cm uzunluğunda bir kurşun akıtma kanalı yer almaktadır. Güney batıda yer alan bloğun 1,24 m doğusunda 110 x 94 cm ölçülerinde 37 cm yüksekliğindeki diğer zemin bloğu bulunmaktadır. Üst yüzünde diğer blokla benzer olarak 6 cm ölçülerinde bir dübel deliği ve 46 cm ölçülerinde bir kurşun akıtma deliği bulunmaktadır (Lev.34, Res.88). Zemin bloğunun yanında muhtemelen cella zeminine ait olan 1,41x 1,25 m ölçülerinde 74 cm yüksekliğinde ve 97 x 96 cm ölçülerinde, 74 cm yüksekliğinde iki adet blok yer almaktadır.

Cellaya ait in situ olarak tespit edilmiş duvar bloğu bulunmamaktadır. Sadece belirli bir kısmında zemin blokları korunmuş olan cella 6,20 x 5,60 m ölçülerindedir. Cellanın batı kısmında zemin blokları altında bulunan harç izleri görülmektedir (Lev.34 Res.89). Doğu ve kuzey kısımlardaki zemin blokları ise yerinden sökül müş durumdadır. Bu alanda podyum içerisinde gizlenmiş mezar odasının üst örtüsü olan tonoz sırtı açığa çıkmış şekildedir ve kuzey ucundaki açıklıktan podyumdaki mezar odası izlenebilmektedir.

Mezarın eksik olan çoğu bloğu muhtemelen Geç Antik Çağ itibariyle yerinden sökülmeye başlanmıştır. MS 417 depreminde hasar görmüş olabilecek olan mezarın düzgün kesilmiş blokları kente taşınmış ve farklı yapıların inşasında kullanım görmüş olmalıdır. Mezara yapılan bu tahribat günümüze kadar devam etmiş ve muhtemelen çevresine inşa edilen meskenlerin temelinde kullanılmak adına Geç Antik Çağ soygunundan kalan diğer bloklarda alınarak, mezar yapısının cella kısmı tamamen çıplak bırakılmıştır (Lev.35, Res.90-91).

4.2.1. Mimari Bulgular

Mezarın üst yapısına ait, çeşitli bezeme repertuvarları ile süslenmiş olan toplamda 34 adet mermer kalitesinde kireç taşı blok bulunmaktadır. Bu bloklardan 8

adeti mono blok arşitrav-friz, 5 adeti korniş bloğu, 4 adeti güney cephede anteler arasını süsleyen ante friz bloğu, 1 adeti güneybatı köşeye ait olan ante başlığı ve frizi, 1 adeti kuzeybatı köşeye ait olan pilaster başlığı, 1 adeti güney cephe tepe alınlık parçası, 1 adeti kuzeydoğu alınlıklı korniş bloğudur. Diğer bloklar ise tahrip olmuş olan bezemesiz duvar bloklarından oluşmaktadır.

4.2.1.1. Korinth Ante Başlığı ve Pilaster Başlığı

Çalışmalarda tespit edilen tek ante başlığı, yapının güneybatı köşesine yerleşmektedir. Üç yüzü bezemeli olan başlığın batıya bakan yüzünde güney cepheye gelecek olan frizli duvar bloğu ile aynı bezeme yer almaktadır. Bu kısımda abakus hattı dış bükey yapılarak bloktan öne çıkartılmıştır. Bloğun üzerinde iki sıra akanthus çelengi yer almaktadır. İlk sıra akanthus yaprakları 26 cm yüksekliğe sahip olup yayvan yapılmıştır (Lev.36, Res.92). Dip yapraklar ana gövdeden iki yana açılmıştır. Üzerinde yer alan yapraklar ile dip yapraklar birleşerek aralarında derin boşluklar oluşturmuştur. İlk sıra akanthus yapraklarının uç kısımları dış bükey yapılmış ve ana gövdeye doğru sarkıtılmıştır. Aralıklı yerleştirilen ilk sıra akanthus çelenklerinin arasından ikinci sıra akanthus çelengi yükselmektedir. 38 cm yüksekliğinde ikinci sıra akanthus çelenginin ana gövdeden iki yana açılmış olan yaprakları ilk sıradaki akanthus yapraklarına değmektedir. İlk sıra akanthus yaprakları ile benzer olarak ikinci sıra akanthus çelengi yapraklarının uçları da dış bükey yapılmış ve ana gövdeye doğru sarkıtılmıştır. İkinci sıra akanthus çelengi arasında yer alan kaulis çanağı belirgin yapılmıştır. Kapalı yaprak kadehinden çıkan çanak yaprağın bir ucu abakusun köşesine doğru uzatılmıştır. Çanak yaprağın merkezinden çıkan iki taraflı saplar kalathos merkezinde helixleri, uçlarda ise volütleri oluşturmuştur. Başlığın sadece bir köşesinde sağlam kalabilmiş olan volütün merkezi derin kanallı, gövdesi oldukça yüzeysel işlenmiştir. Kalathosun merkezinde kalan helixler de tıpkı volüt gövdesi gibi yüzeysel işlenmiştir. Başlığın batıya bakan dış yüzünde beş taç yapraktan oluşan abakus çiçeği işlenmiştir. Başlığın güneye bakacak olan ön yüzünde bezeme aynı şekilde devam etmektedir. Farklı olarak, kalathos merkezinde olan helixler bu yüzde oldukça kısa ve belli belirsiz işlenerek yaprak kadehi üzerinde bırakılmıştır. Kalathos merkezine ise “S” kıvrım yapan bir çiçek sapı işlenmiş ve abakus çiçeğine bağlanmıştır (Lev.36, Res.92). Aynı zamanda bu yüzdeki abakus çiçeği akanthus yapraklarından oluşturulmuştur. Bloğun doğuya bakacak olan iç kısmında kalathos hattı boyunca aynı bezeme devam etmektedir. Cella ön duvarına

doğru dönüş yapan kısımda frizli duvar bloğunun bezemesi başlamıştır. Bu kısımda bu bezemeye ait sadece kapalı akanthus yaprağı ve yaprak ucunun yaptığı volüt yer almaktadır. Bu bezemede ante frizi olarak adlandırdığımız bloğun iki ante başlığı arasında yer alacağını kanıtlar niteliktedir.

Yapının kuzeydoğu köşesine ait olduğu düşünülen iki yüzü akanthus süslemeli pilaster başlığı, ante başlığına benzer şekildedir. İki sıra akanthus çelengi bulunan pilasterin uzun yüzünde ise recta reversalar yer almaktadır. Bu bezemeden hareketle yapının batı ve doğu cephelerinde cella üst duvarı boyunca recta reversalı bir süsleme yer aldığı anlaşılmaktadır (Lev.37, Res.94).

4.2.1.2. Ante Friz Blokları

Akanthus yaprakları ile süslenmiş olan bu bloklar olasılıkla ön cephede iki ante başlığı arasında bulunan süslemeli blok, cella duvarı üzerinde yer almaktadır. Bu sebeple duvar friz bloğu şeklinde adlandırılmıştır. İlk sırada 25 cm yüksekliğinde yayvan işlenmiş akanthus yaprakları bulunmaktadır (Lev.36, Res.93). Yaprakların ana damarlarından yaprak uçlarına kadar devam eden damarlar oldukça derin işlenmiştir. Yaprak uçları sivridir ve yaprak uçları öne doğru sarkarak ana damarı kapatır şekildedir. Aralıklı yerleştirilen akanthus yaprakları arasında 13 cm boşluk bırakılmıştır. Bu boşluktan, 24 cm yüksekliğinde yaprakları birbirine bakan kapalı akanthuslar yükselmektedir. Kapalı akanthus dalları yedi kısa yapraktan oluşturulmuştur ve yapraklarının uçları kıvrılarak volütler oluşturmaktadır. Kapalı akanthus yapraklarının oluşturduğu volütler birbirlerine bitişik işlenmiştir. Yaprakların aralarında matkap izleri dikkati çekmektedir. Volütler oluşturan kapalı akanthus dalları arasına sırasıyla kapalı palmet , açık palmet , kapalı palmet ve çiçek rozet yerleştirilerek bezeme sürdürülmüştür. Kapalı akanthus yaprakları arasında 18 cm yüksekliğe sahip akanthus yapraklı açık palmet işlenmiştir. Palmetin, altta ana gövdeden ayrılan ilk lobu iki yapraktan, ikinci lobu yine ana gövdeden ayrılan üç yapraklı dallardan oluşturulmuştur. Üçüncü ve son yaprak lobu ise ikişer yaprak şeklinde ana gövdeden dışarıya çıkarılmıştır. Merkezde yer alan ana gövdenin ucu iki yaprak olacak şekilde işlenmiştir. Volütler oluşturan kapalı akanthus dalları arasında yer alan diğer bezeme kapalı palmetdir. Kapalı palmet 18 cm yüksekliğe sahip olup, ana gövdenin iki yanından üçer yaprak lobu olarak çıkmaktadır. Yaprakların uçları kıvrılarak içeriye doğru

döndürülmüştür. Yaprakların dış hatları belirgin ve yüksek işlenmiştir. Kapalı açık palmet dizisinden sonra kapalı akanthuslar arasına çiçek rozet yerleştirilmiştir. Beş adet kalp şeklindeki taç yapraktan oluşturulmuş olan çiçek rozet, 16 cm genişliğinde ve 13 cm yüksekliğindedir. Bezemeler 10 cm yüksekliğinde bir silme ile son bulmaktadır. Mimari blok bezeme repertuarı bakımından oldukça özgün şekilde yapılmıştır.

4.2.1.3. Arşitrav- Friz Blokları

Mezarın arşitrav ve friz bloğu mono blok şeklinde yapılmıştır (Lev.37, Res.95). Bloğun altında 5 cm yüksekliğinde dar bir silme yer almaktadır. Silmenin üzerinde 7 cm yüksekliğinde lesbos kymation dizisi yer almaktadır. Tek fascialı olan arşitravin fascia yüksekliği 12 c'dir. Arşitrav tacı 15 cm yüksekliğe sahiptir ve birbirlerine paralel inci-boncuk, ion kymationu, açık kapalı palmet süslemesi barındırır. En altta yer alan inci boncuk sırası iki inci bir boncuk şeklinde dizilmiştir. İnciler 2 cm uzunluğunda, boncuk ise 5 uzunluğundadır. İnci ve boncukların arasındaki ince ip belirgindir. Toplamda 3 cm yüksekliğinde olan inci boncuk sırasının üzerinde yumurta ve ok ucundan oluşan ion kymation bezemesi yer alır. Derin kanallı yapılmış yumurtalar 5 cm genişliğindedir ve her biri iki inci arasına gelecek şekilde uca doğru sivrilmektedir. Yumurtaların etrafını saran çanak incinin üzerine gelmektedir. İki yumurta arasında yer alan 2 cm genişliğindeki mızrak uçları boncuğun üzerine gelmektedir. Toplamda 6 cm yüksekliğinde olan ion kymationun üzerinde açık kapalı palmet bezemesi yer almaktadır. 5 cm yüksekliğinde olan palmetlerin birleşim noktaları yumurta kabukları üzerine gelecek şekilde, mızrak uçları ise palmetlerin merkez dalları üzerine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu süsleme sırasının üzerine 3 cm yüksekliğinde dar bir silme eklenerek frize geçiş yapılmaktadır. Dış bükey yapılmış olan friz, 20 cm yüksekliğindedir. Frizde akanthus yapraklı bir sarmaşık dal friz boyunca kıvrımlar yaparak uzanmaktadır. Akanthus yapraklı ana daldan çıkan yan dallar yine akanthus yapraklıdır ve ana dala doğru kıvrılarak boşluklar oluşturmaktadır. Yan dalların oluşturmuş oldukları bu kıvrımların ortalarına çiçek rozetler yerleştirilerek bezeme tamamlanmıştır. Çiçek rozetler iki şekildedir. Çiçek rozetlerden biri akanthus yapraklarından oluşturulmuş beş taç yapraktan oluşmaktadır. Diğer çiçek rozet oval yapraklı beş taç yapraktan oluşturulmuştur. Friz tacında ise 6 cm yüksekliğinde dalga motifi işlenerek 3 cm yüksekliğinde dar bir silme ile blok sonlandırılmıştır.

4.2.1.4. Korniş Blokları

Yapının korniş blokları geisopodes geison ve simadan oluşmaktadır. Geisopodes dış sıraları 7,5 x 6,5 ölçülerinde 7 cm derinliğindedir. Her dış arasında 5,5 cm boşluk bırakılmıştır (Lev.38, Res.96). Dışlar altında 5 cm yüksekliğinde bir silmeden geisona geçilmektedir. Geison 26 cm yükseklikte, cyma recta profillidir ve akanthus yapraklı palmet kuşağı yer almaktadır. Düz yerleştirilmiş palmetlerin dibinden başlayıp “S” kıvrım yaparak ters yerleştirilmiş palmetin dibine bağlanan kıvrık akanthus yaprağı palmetlerin arasındaki boşlukları kaplamaktadır. Palmetlerin alttaki yaprakları gövdeden ikiye ayrılarak yanlara açılmıştır ve ilk yaprak lobunu oluşturmuştur. Altaki yapraklardan daha büyük olan ikinci yaprak lobları benzer şekilde gövdeden ikiye ayrılarak yanlara açılmıştır. Merkezde kalan ana dal uçta üç yaprağa ayrılmış şekildedir. Palmetlerin dip kısımlarında bulunan bantlar uçları yuvarlatılmış üç yaprak motifi şeklinde yapılmıştır. Sima ve geison 6 cm yüksekliğinde bir silme ile ayrılmaktadır. Silme üzerinde 3 cm yüksekliğe sahip inci boncuk sırası yer almaktadır. İnci boncuk sırası iki inci bir boncuk olacak şekilde dizilmiştir. Üzerindeki sima 20 cm yüksekliğinde olup açık kapalı palmetlerle süslenmiştir. Merkez dalın iki yanından çıkan üç taç yapraktan oluşan açık ve kapalı palmetlerin dış taç yaprakları kanca sarmallar oluşturmuştur. Uçları birbirine değen palmetlerin göbekleri yay gibi iç bükey yapılmıştır.

4.2.1.5. Alınlık Blokları

Yapının güneyine ait olan bir adet tepe alınlık parçasında, eğik geison akanthus yapraklarından oluşan ve “S” kıvrım yaparak palmetlerin dip kısımlarına bağlanan bir sarmaşık ve ters- düz yerleştirilmiş palmetlerle süslüdür. Geison altında geisopodes dış sırası ile son bulmuştur. Bloğun eğik sima kısmı tahrip olduğundan bezeme olup olmadığı kesin değildir (Lev.38, Res.97).

5. BÖLÜM

REKONSTRÜKSİYON

Kazı çalışmaları gerçekleştirilen tapınak mezarın vaziyet planı üzerinden ve kazı çalışmaları sırasında tespit edilmiş olan mimari bloklarından hareketle planı ve görünümü tespit edilmiştir. Anadolu’da bulunan benzer tapınak mezar yapıları da değerlendirilerek, yapının rekonstrüksiyon önerisi 1/50 ölçek ile çizilmiştir.

Yüksek bir podyumu, podyumda bir hyposorion ve üst katta celladan oluşan tapınak mezar toplamda 8,65 x 12,0 m ölçülerinde olup yerel kireç taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Oldukça sağlam bir temele oturan yapı, 45 cm yüksekliğindeki euthynteria üzerine yerleştirilmiştir. Podyumun alt kısmı, düzgün kesilmiş kireç taşı bloklardan isodomik düzende örülmüştür ve taş yüzleri bosajlı şekilde işlenmiştir. Bu duvar örgüsü batı, kuzey ve doğu cephelerde kullanılırken, güney cephede farklı bir taş örgüsü dikkati çekmektedir. Bu kısımda farklı büyüklüklere sahip kesme taşlarla düzgün fakat farklı bir örgü sistemi tercih edilmiştir. Örgü sisteminde dikkati çeken farklı büyüklükteki taşların birbirini kilitler şekilde yerleştirilmiş olmasıdır. Bu durum Kibyra’da yaşanan büyük depremlerden dolayı yapının mukavemetini arttırmak amaçlı yapılmış değildir. Öyle ki Kibyra’nın ikinci büyük depremi olan MS 417 depremini atlatmış ve günümüze kadar da oldukça sağlam gelebilmiştir. Bu durum da yapının temelini ve podyumunun ne kadar kuvvetli olduğunun bir kanıtıdır.

Podyumun üs kısmı 93 x 50 cm ölçülerindeki ince yonulu yerel kireç taşı bloklarından oluşturulmuştur. Bu kısım, batıda 7 cm içeriye, doğuda ise 2 cm içeriye gelecek şekilde; kuzey ve güneyde ise tam yerleştirilmiş şekildedir. 1,60 m yüksekliğe sahip olan podyumun üst kısmı, üst ve altta 32 cm ölçülerindeki kısımları profilli olarak işlenmiştir. *Cyme recta* ve *cyma reversa*lardan oluşan bu profil hattı yapının tüm cephelerini dolaşarak güneyde ilk merdiven basamağında son bulmaktadır. Güney cephede mezara ulaşımı sağlayacak olan bir merdiven yer almaktadır. Sadece ilk basamağı korunmuş olan bu merdivenin toplamda beş basamaktan oluştuğu kazı çalışmaları sırasında tespit edilen merdiven bloğundan anlaşılmıştır. Merdiven bloğu diğer merdiven sıralarından bağımsız olarak işlenmiştir. Blok 168 x 68 cm ölçülerinde ve 30 cm yüksekliğindedir. Dört basamaktan oluşan merdivenin her bir basamağı 30 cm yüksekliğe ve 34 cm genişliğe sahiptir. Diğer merdivenlerden bağımsız olarak işlenen

bu bloğun asıl amacı güney cephenin merkezinde yer alan hyposorion girişini gizlemektir (Lev.38, Res.98).

Hyposorion girişi güney cephede merdivenlerin merkezinde yer almaktadır. 86 x 89 cm ölçülerindeki girişten mezar odasına kadar toplamda 80 cm genişliğinde 2,42 m ölçülerinde bir hyposorion koridoru bulunmaktadır. Girişten 1,40 m aşağıda 1,12 x 80 cm ölçülerinde ve 32 cm yüksekliğinde bir blok yerleştirilerek bir basamak oluşturulmuştur. Koridordan mezar odasına açılan giriş oldukça alçak olup 1,13 m yüksekliğe sahiptir ve mezar zemininden 65 cm yüksekliktedir. Hyposorion odası 3,54 x 5,10 m ölçülerindedir (Lev.38, Res.99; Lev.40, Res.102,103). Kesme taş bloklardan oluşturulmuş olan hyposorionun içerisinde biri güney duvara yakın 1,31 x 2,77 m ölçülerinde diğeri ise kuzey duvara bitişik 1,32 x 2,50 m ölçülerinde olmak üzere iki adet lahit altlığı bulunmaktadır. Kesme taş bloklardan inşa edilen altlıkların üzerine gelecek olan lahitler ne yazık ki günümüze kadar sağlam ulaşamamıştır. Fakat hyposorion içerisinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında bu lahitlere ait olduğu düşünülen parçalar tespit edilmiştir. Tespit edilen lahit parçaları arasında, inci-boncuk dizisi, açık kapalı palmet dizisi, insan figürlerine ait torso, saç tutamı, el gibi vücut parçaları, hayvan figürlerine ait olabilecek baş, aslan yelesi gibi parçalar bulunmaktadır (Lev.39, Res.100). Bazı parçalar üzerinde turuncumsu-kırmızı boya izleri korunmuş şekildedir. Lahdin ne tür bir süslemeye sahip olduğuna dair fikir oluşturabilecek birkaç parça bulunmaktadır. Bunlardan biri, kadına ait olduğu görülen 12 x 12 cm ölçülerindeki torso parçasıdır. Sağ göğüs, sağ kol ve baş kısmı kırık ve eksik olan parçanın sol omzu ve kolunun bir kısmı korunmuş şekildedir. Sol kolun yukarıya doğru hareket ettiği anlaşılmaktadır. Figür üzerindeki kıyafet sağ göğsü açıkta bırakarak, boyundan indirilmiş ve sol göğsünü kapatacak şekilde işlenmiştir. Sol kolun altında toplanmış olan kıyafetin kıvrımları derin kanallı verilmiştir. Bir diğer parça 24 x 16 cm ölçülerinde olup, ata ait baştır. Profilden işlenmiş olan atın başı üzerinde kumaş tomarı ve tomardan atın burnuna doğru sarmakta olan kıvrımlı bir kumaş bulunmaktadır. Yeleleri “S” kıvrım yaparak boynuna doğru sarılmıştır. Atın ağız ve dişleri yüzeysel; göz yuvası derin işlenmiştir. İki figür bir arada değerlendirildiğinde kesin olmamakla birlikte bir göğsü açıkta olan parçanın bir Amazona ait olabileceği ve boyutları dikkate alındığında, tanımlanan atın üzerinde mücadele ederken işlenmiş olabileceği ya da kadın figürünün genellikle lahit köşelerinde işlenen bir Nike’ye ait olabileceği

düşünülebilir. Her ne şekilde olursa olsun, tespit edilen figürlerden lahitlerin oldukça süslü ve iyi işçilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Lahit altlıklarının ölçüleri dikkate alındığında önce lahitler yerleştirilmiş daha sonra hyposorionun üzeri kesme bloklarla örülmüş beşik tonoz ile kapatılmıştır. Defin işlemi de gerçekleştirildikten sonra hyposorion girişi merdiven bloğu ile kapatılarak gizlenmiştir.

5.1. Pronaos

Günümüze kadar korunmuş olan podyum ve hyposoriona nazaran üst yapı oldukça tahrip olmuş ve birçok bloğu yerinden sökülüştür. Pronaos zeminine dair sadece iki blok korunmuş ve in situ şekildedir. Bloklardan biri güneybatı köşede 1,00 x 1,16 m ölçülerde; diğeri ise 1,10 x 94 cm ölçülerinde, güneybatı bloğunun 1,25 m doğusunda yer almaktadır. İki bloğunda tüm yüzlerinde kırık ve eksikler mevcuttur. Korunmuş yükseklikleri 37 cm'dir. Her iki bloğunda üzerinde 6 cm genişliğinde dübel deliği ve 46 cm uzunluğunda kurşun akıtma kanalı yer almaktadır. Blokların üzerindeki izlerden hareketle pronaosta kaç sütun yer aldığı tespit edilmiştir. Vitruvius'a göre; *iki sütun arasında bırakılacak mesafe, merkezdeki sütunlar arasına üç sütun sığacak mesafede; köşelerdeki sütunlar arasına iki tam bir çeyrek sütun sığacak mesafede bırakılmalıdır*²⁸⁹. Buna göre hesaplama yapıldığında, bloklar üzerinde yer alan akıtma kanalı ve dübel deliği toplamı 50 cm uzunluğundadır. Bu sayı blok üzerine gelecek olan kaidenin 75-60 cm çapa sahip olması gerektiğini göstermektedir. İn situ olan bloklardan anlaşıldığı üzere köşe ve merkezde yer alacak kaidelerin arasında 1,25 m mesafe olacak şekilde yerleştirilmişlerdir. İki kaide arasındaki bu mesafe Vitruvius'un belirttiği kurallara uyacak şekilde, iki tam bir çeyrek sütunun sığacağı genişlikte olduğu varsayıldığında bir sütunun 55 cm çapta olması gerekmektedir. Bu ölçüler dikkate alınarak *pronaos*un diğer yarısına eklenen iki kaidenin arasının da 1,25 m mesafe olması, merkezde yer alacak olan iki kaideni arasının 1,90 m mesafede olacağını göstermektedir. Fakat merkez sütunlarda Vitruvius'un bildirdiği kural uygulandığında oranlar uyuşmamaktadır. Yapının 8,40 m genişliği doğrultusunda belirlenen oranlar merkezde uygulanmamıştır. Bu durumda Kibyra tapınak mezarı *pronaos*unda dört adet sütunun varlığı ve yapının *prostylos* planlı olduğu anlaşılmıştır (Lev.39, Res.101).

²⁸⁹ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 2003, III, III 56-62.

5.2. Naos-Cella

Cellaya ait in situ olarak tespit edilmiş duvar bloğu bulunmamaktadır. Sadece belirli bir kısmında zemin blokları korunmuş olan cella, 6,20 x 5,60 m ölçülerinde olmalıdır (Lev.40, Res.102, 103). Cella zemini kaplayan bloklar yerinde sökülüştür. Cellanın iç düzeninin nasıl olabileceği ve gömü varlığından söz edebilmek için yeterli veri ne yazık ki bulunmamaktadır. Fakat Anadolu’da bulunan tapınak tipli anıt mezar örneklerinde cella oldukça farklı şekillerde düzen göstermektedir. Kibyra Tapınak Mezarı cella düzenlemesi, Myra Tapınak Mezarı, Patara Kurşunlutepe Tapınak Mezarı, Perge M-58 Tapınak Mezarı ve Side Tapınak Mezarı’nın cella düzenlemelerinde olduğu gibi kısa ve uzun duvarlar önünde kemerli, podyumlu arcosoliumlu bir düzenlemeye (Bkz.Lev.24, Res.52 ve Lev.27, Res.65); Patara Günlük Tapınak Mezarı, Markia Tapınak Mezarı, Aizanoi Tapınak Mezarı ve Akdam Tapınak Mezarı’nda olduğu gibi cella duvarlarına bitişik olarak “ $\square$ ” veya “ Γ ” şekli yapan sekili bir düzenleme (Bkz. Lev.21, Res.44; Lev.25, Res.55; Lev.27, Res.63) ya da değişen sayılarda lahit altlığı şeklinde bir düzenin kullanım göstermesi mümkündür. Fakat yeterli veri olmadığı için kesin kaniya ulaşmak mümkün ve doğru olmayacaktır. Ön cephede, merkez sütun açıklığı cellada bulunan kapının genişliğini tespit etmemizi sağlamaktadır. Merkez sütunlara göre cellanın kapısı 1,90 cm genişlikte olmalıdır. Kesme taş bloklardan örülmüş olan cellanın güneybatı ve güneydoğu köşelerinde iki adet ante başlığının yer aldığı, kazı çalışmaları sırasında tespit edilen korinth düzenli ante başlığından anlaşılmaktadır. Üç yüzü bezemeli olan 1,12 x 70 x 65 cm ölçülerindeki korinth ante başlığının 70 cm uzunluğunda olan kısmında 4 x 4 cm ölçülerinde dübel deliği bulunmaktadır. Cellanın güneybatı köşesine gelecek olan bu başlığın akanthus süslemeleri 21 cm’lik dönüş ile güney cella duvarına bağlanmaktadır. Başlıktan duvara bağlanan akanthus süslemesi, kazı çalışmalarında tespit edilen 93 x 1,20 x 58 cm ölçülerindeki 5 adet akanthus bezemeli bloklarla benzer kompozisyon göstermektedir. Bu sebeple akanthus bezemeli bu bloklar ante başlığı hattı boyunca devam ederek, iki ante başlığı arasında cella duvarını süslüyor olmaktadır. Kazı çalışmaları sırasında tespit edilen ve cellanın kuzeydoğu köşesine ait olduğu anlaşılan 1,12 x 70 x 60 cm ölçülerinde iki yüzü bezemeli olan akanthus süslemeli, recta reversa profilli pilaster başlığından, cellanın dört köşesinin süslü olduğu anlaşılmaktadır. Başlığın 32 cm’lik kısmı akanthus bezemeli olup 80 cm’lik kısmı cyma recta ve cyma reversa profillidir.

Bu profil, iki pilaster başlığı arasında cellanın üst duvarını süslemektedir. Kuzeydoğu köşeye ait olan pilaster çıkıntıları işlenmiş duvar bloğundan anlaşıldığı üzere de pilaster başlıkları 3 cm dışa doğru çıkıntı yapmaktadır.

Cellanın üst örtüsüne dair arkeolojik verilerin eksikliği ve yapının günümüze kadar sağlam ulaşmamış olması sebebiyle cella üst örtüsü hakkında kesin bir kanıya ulaşmak mümkün değildir. Anadolu’da üst örtüsüyle birlikte korunmuş olan tapınak tipli anıt mezarlarda ağırlıklı olarak tonoz örtü kullanılmıştır. Fakat Rhodiapolis, Patara Günlük, İasos tapınak mezar örneklerinde olduğu gibi düz damlı örneklerde mevcuttur. Bu sebeple, Kibyra Tapınak Mezarı’nın cella üst örtüsü, podyumda bulunan tonoz örtülü mezar odasına benzer bir tonoz ile örtülmüş olabileceği gibi düz bir örtü ile de kapatılmış olabilir. Kazı çalışmaları sırasında tespit edilen ve kuzeydoğu köşeye ait olduğunu görülen pilaster çıkıntıları işlenmiş duvar bloğundan batı ve doğuda duvar kalınlıklarının 1,00 m olduğu, güney ve kuzey duvarlarında kalınlık 70 cm’e düşmektedir. Bu durumda batı ve doğu cephede fazla olan duvar kalınlığının, ağır olan tonoz örtüyü taşımak için yapılmış olduğu düşünülebilir. Bu sebeple cella üzerinin beşik tonoz ile örtülmüş olması görüşü ağırlık kazanmaktadır (Lev.40, Res.103).

Prostylos planlı yapının, günümüzde yerinde olmayan ve kazı çalışmaları sırasında da tespit edilemeyen sütun kaideleri, sütun gövdeleri ve sütun başlıkları hakkında kesin yargılar yapılamasa da diğer verilerden yararlanarak olması gerektiği düzen ve ölçüleri tahmin edilebilmektedir. Mezarın kaide tipinin, Anadolu’daki benzer yapılarla karşılaştırıldığında Attik- İon ya da postament olabileceği düşünülmektedir. Kaide yüksekliği Vitruvius’un belirttiğine göre sütun çapının yarısı yükseklikte olmalıdır²⁹⁰. Bu bilgiye göre 55 cm çapa sahip olduğunu düşündüğümüz sütun gövdesinden dolayı kaidenin 27,5 cm yüksekliğe sahip olduğu söylenebilir. Sütun gövdesi, kent içerisinde bulunan korinth düzenli örnekleri gibi monolit yivsiz olabileceği gibi Anadolu’daki diğer benzerleri gibi yivlide olabilir. Sütun gövdesinin yüksekliği, Vitruvius’un belirttiğine göre sütun çapının 9,5 katı olmalıdır²⁹¹. Bu bilgi doğrultusunda, 55 cm çapa sahip olduğunu varsaydığımız sütun gövdesinin boyu 5,22 m olmalıdır. Sütun başlığı, kazı çalışmaları sırasında tespit edilen ante başlığı ile benzer şekilde korinth düzenli olmalıdır. Ante başlığının ölçüsü 70 x 50 cm ölçülerinde 60 cm

²⁹⁰ Vit. *De Arch.*, III, V, s.65

²⁹¹ Vit.*De Arch.*,III, III, s.56.

yüksekliğindedir. Sütun başlığı da bu ölçülere benzer olarak 70 x 50 cm ölçülerinde ve 60 cm yükseklikte olmalıdır. Bu durumda, tabanda 55 cm çapta olduğunu varsaydığımız sütun gövdesinin tabandan yukarıya doğru daralarak gitmesi baştaban ölçüsünün ante başlığı ile benzer olarak 50 cm çapta olabileceğini göstermektedir.

5.3. Entablatür ve Sima

Kazı çalışmaları sırasında tespit edilen ve mezara ait olan entablatür bloklarından 8 adeti frizli arşitrav bloğu, 5 adeti korniş bloğu, 3 adeti alınlık bloğu olup toplamda 16 adettir. Mezarın, arşitrav ve frizi beraber işlenmiş mono blok şeklindedir. Korunmuş olan arşitrav- friz bloklarının uzunlukları yapıdaki yerlerine ve tahribata bağlı olarak farklılık göstermektedir. Fakat genişlikleri korunmuş bloklardan 80 cm genişliğe ve yüksekliği korunmuş bloklardan 65 cm yüksekliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Arşitrav- friz bloğu, tek fascialı arşitrav altta açık kapalı palmet ve üzerinde inci boncuk bezemelidir. Arşitrav tacında inci-boncuk, ion kymationu ve açık kapalı palmet bezemesi beraber kullanılmıştır. Dar bir silmeden sonra dışbükey frize geçiş yapılmıştır. Friz, akanthus yapraklarından oluşan sarmaşıklarla ve bu sarmaşığın yaptığı kıvrımların boşluklarına yerleştirilen rozetlerle süslenmiştir. Friz tacında ise dalga motifi işlenmiştir. Korniş bloğu, geisopodes geison ve simadan oluşmaktadır. Korunan korniş bloklarından genişliğinin 1,20 m, yüksekliğinin ise 70 cm olduğu anlaşılmaktadır. En altta geisopodes yer almaktadır. Geison sarmaşıklarla birbirine bağlanmış akanthus yapraklı ters ve düz işlenmiş palmetlerle süslüdür. Sima altta inci boncuk ile sınırlandırılmış, açık kapalı palmet süslemelidir. Tespit edilen alınlık parçalarından anlaşılabileceği üzere yapının üzeri bir beşik çatı ile kapatılmış olmalıdır. Köşe alınlık bloğu 20°'lik bir açı göstermektedir. Matematiksel olarak alınlık köşesinin açısı ile toplam alınlık uzunluğunun yarısı üçgen alınlığın yüksekliğini vermelidir. Bu bilgi doğrultusunda hazırlanan ($y = \tan 45^\circ \times u/2$) formülü ile alınlık yüksekliğinin 1,56 m olacağı anlaşılmıştır. Aynı zamanda tespit edilen köşe alınlık parçası ve tepe alınlık parçası üzerinde yer alan zıvana deliklerinden çatının tepe ve köşe akroterleri ile süslü olduğu anlaşılmaktadır. Bir adet tespit edilen tepe alınlık parçası, güney cepheye ait olmalıdır. Bloкта eğik geison sarmaşıklarla birbirine bağlanmış akanthus yapraklı ters ve düz işlenmiş palmetlerle süslüdür ve geisopodes süslemesi ile son bulmaktadır. Kuzeybatı köşeye ait olduğu anlaşılan alınlık bloğunda ise bezeme işlenmemiştir. Bu durum yapının yarım kaldığının bir göstergesidir.

Kıbyra tapınak mezarı elde edilen arkeolojik veriler ve yapının vaziyet planı ile birlikte değerlendirildiğinde 8,65 x 12,0 m ölçülerinde oldukça sağlam podyumdan, yerel kireç taşından yapılmış frizli nitelikli lahit gömüsü ile hyposoriondan, korinth düzenli dört sütunla vurgulanmış cephesinden ve podyumdan çatıya kadar toplam yüksekliği 12,47 m olan anıtsal boyutlarından anlaşıldığı üzere oldukça gösterişli ve kaliteli işçilik gösteren bir tapınak mezardır. Mezar sahibinin Kıbyra'da sosyal ve ekonomik anlamda seçkin bir kişi olduğunu yapının boyutları ve süslemeleri kanıtlar niteliktedir (Lev.41, Res.104).

6. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

6.1. Mimari Tipoloji

Kibyra Tapınak Mezarı, dikdörtgen formlu olup, yerel kireç taşından inşa edilmiş, podyum üzerinde yer alan, tek cellalı, *prostylos* planlı, korinth düzenli, podyumunda gizli bir hyposoriona sahip olan üçgen alınlıklı beşik çatılı bir tapınak mezardır. Anadolu’da birçok farklı tipte ve düzende tapınak mezar yer almaktadır. Bu kısımda, üçüncü kısmın ikinci bölümünde yer verdiğimiz Roma İmparatorluk Dönemi yapılarının Kibyra Tapınak Mezarı ile olan benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilerek bir analogi çalışması yapılacaktır.

Adada’da yer alan tapınak mezar yüksek podyumu, *prostylos* planıyla üçgen çatı örtüsüyle ve beş basamaklı merdiveni ile Kibyra Tapınak Mezarı’na benzemektedir (Lev.21, Res.43). Adada Tapınak Mezarı kireç taşından inşa edilmiştir ve hyposoriona sahip değildir. Kibyra’da oldukça süslü olan arşitrav friz blokları, Adada Tapınak Mezarı’nda sade ve bezemesiz bırakılmıştır. Aynı zamanda Kibyra Tapınak Mezarı’nda korinth düzenli ante ve pilaster başlıkları bulunurken; Adada Tapınak Mezarı’nda basit silmelerden oluşturulmuş pilaster başlıkları yer almaktadır. Anıtsallık anlamında benzer olan yapı, plan ve süsleme ile Kibyra Tapınak Mezarı’ndan farklıdır.

Aizanoi’de yer alan tapınak mezar mermer bloklardan inşa edilmesi, ön cephesinde merdivenli oluşuyla, hyposorionlu planı ile ve üçgen çatı örtüsüyle Kibyra Tapınak Mezarı’na benzemektedir (Lev.21, Res.44). Bununla birlikte Aizanoi Mezarı’nda ion düzen tercih edilmiştir. *Distylos in antis* ya da *prostylos* olduğu düşünülen mezar alçak bir kaide üzerine oturtulmuştur. Bu yönleri ile de Kibyra Tapınak Mezarı’ndan farklıdır.

Ariassos’ta yer alan tapınak mezar yüksek bir podyuma sahip olmasıyla ve beşik tonoz örtülü hyposorion varlığı ile Kibyra Tapınak Mezarı’na benzerdir (Lev.21, Res.45).

Demircili nekropolünde yer alan 1’nolu Tapınak Mezar *prostylos* planıyla, korinth düzenli oluşuyla, korinth düzenli anteleri ve üçgen çatısı ile Kibyra Tapınak Mezarı’na benzemektedir (Lev.22, Res.46). Hyposoriona sahip olmayan Demircili

1'nolu Tapınak Mezar bu hali ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır. Demircili 1'nolu Tapınak Mezar üç fascialı arşitrava ve akanthus yapraklı friz bloğuna sahipken, Kibyra Tapınak Mezarı tek fascialı arşitrava ve sarmaşık akanthus yapraklı bir friz bloğuna sahiptir. Bunun dışında mimari görünüş anlamında oldukça benzer yapılardır.

İassos'ta yer alan ve etrafı *peribolos*la çevrili olan tapınak mezar yüksek podyumlu planı, merdivenli ön cephesi, hyposorionlu düzenlemesi ve *prostylos* planı ile Kibyra Tapınak Mezarı ile benzerdir (Lev.22, Res.47). Aynı zamanda korinth düzene sahip sütun başlıkları ve ante başlıkları ile de benzerlik göstermektedir. Cella duvarlarında yer alan pseudo sütunları ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Kayseri Felahiye Tapınak Mezarı yüksek bir podyum üzerinde yer alması, merdivenli girişi ve *prostylos* oluşuyla Kibyra tapınak mezarı ile benzerdir (Lev.23, Res.48). Aynı zamanda Kibyra Tapınak Mezarı'nın podyum profilleri, Felahiye mezarı ile oldukça benzerdir. Felahiye Tapınak Mezarı üç fascialı arşitrava ve dışbükey bir frize sahiptir ve oldukça sade yapılmıştır. Kibyra Tapınak Mezarı ise oldukça süslü bloklara sahip oluşuyla Felahiye Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Kitaura'da bulunan tapınak mezar *in antis* planı, dor düzenli oluşu ve cella duvarları üzerinde yer alan farklı kabartma bezemeleri ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılrsa da tonoz örtülü hyposorionu ve yüksek podyumu ile benzerlik göstermektedir (Lev.23, Res.49).

Miletos'ta yer alan ve Heroon II olarak adlandırılan tapınak mezar hyposorionlu düzenlemesi ve merdivenli ön cephesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir. İon düzenli sütunları, in antis planlı oluşu ve cella cephelerinde yer alan pseudo sütunları ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır (Lev.24, Res.50).

Mylasa dışında yer alan Gümüşkesen Tapınak Mezarı yüksek podyumu korinth düzenli oluşu ve hyposorionlu düzenlemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerdir (Lev.24, Res.51). Fakat *peripteral* düzeni ve piramidal çatısı ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan farklıdır.

Myra Tapınak Mezarı merdivenli ön cephesi, korinth düzenli köşe pilasterleri ve tonoz örtülü hyposorion varlığı ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerlik göstermektedir (Lev.24, Res.52).

Oioanda'da yer alan tapınak mezar merdivenli cephesi ve yüksek podyumu ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir. Dor düzeni ve *pseudodipteros* planlı oluşu ile farklılık göstermektedir (Lev.25, Res.53). Aynı zamanda cellanın önünde yer alan ön cella odası ile de Anadolu'da bulunan çoğu tapınak mezar örneklerinden farklıdır.

Patara'da limanın doğusunda yer alan Akdam Tapınak Mezarı yüksek podyum üzerinde yer alması, *tetrastylus prostylus* planı, korinth düzenli oluşuyla ve cella üzerinin tonoz örtülü olmasıyla Kibyra Tapınak Mezarı ile benzerdir (Lev.25, Res.54-57). Kibyra Tapınak Mezarı'nda olduğu gibi, Akdam Tapınak Mezarı'nda da hyposorion girişinde kısa bir basamaklı koridor yer almaktadır ve üzeri beşik tonoz örtülüdür. Üç fascialı arşitravı ve üç kademeli olarak yapılmış frizi ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Patara'da liman batısında yer alan tapınak mezar, *pseudodipteros* planlı oluşu ve cella duvarlarında yer alan pseudo sütunları ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır. İki katlı bir podyum üzerinde yükselmesi ve ilk podyum katının sade ikinci podyum katının profilli yapılmış olmasıyla Kibyra Tapınak Mezarı'na oldukça benzemektedir (Lev.26, Res.58). Aynı zamanda tonoz örtülü hyposoriona sahip olması ve cellanın üzerinin de tonoz örtü ile kapatılması, merdivenli ön cephesi ile de Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerdir.

Patara Kurşunlutepe Tapınak Mezarı tıpkı Kibyra Tapınak Mezarı gibi yüksek bir podyum üzerinde yükselmektedir (Lev.26, Res.59). Oldukça tahrip olmuş olan yapı üzerinden doğru bir şekilde karşılaştırılma yapılamasa da korunan kuzey ve güney duvarlarında anlaşıldığı üzere cella üzerinin tonoz örtülü olması, Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir. Kazı çalışmaları henüz yapılmamış olan tapınak mezarın hyposorion varlığı ile ilgili kesin bir veri yoktur.

Patara liman kenarında yer alan Markia Tapınak Mezarı (Lev.26, Res.60-62), yüksek podyumlu oluşu merdivenli ön cephesi, *tetrastylus prostylus* planı, korinth düzenli tasarımı, cella üst örtüsünün tonozlu oluşu ve hyposorionlu düzenlemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerdir. Üç fascialı arşitravı dışa taşkın sade bırakılmış friz süslemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan daha sadedir.

Patara Günlük Tapınak Mezarı düz damlı cella örtüsü, sütunsuz planı ve oygu mezarlardan oluşturulan mezar odasıyla Kibyra Tapınak Mezarı'ndan oldukça farklı bir plan ve tasarıya sahiptir (Lev.27, Res.63).

Pergamon, Niyazitepe üzerinde yer alan tapınak mezar, etrafının *peribolos*la çevirili olması ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır (Lev.27, Res.64). Merdivenli ön cephesi ve hyposorion düzenlemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerlik gösterir.

Perge kent surları dışında yer alan batı nekropolde, M-58 olarak adlandırılan tapınak mezar bir podyum üzerinde yükselmesi, ön cephesindeki merdiveni ve cella üzerinin tonoz örtülü oluşuyla Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerlik göstermektedir (Lev.27, Res.65,66). Hyposorion varlığı ile benzerlik gösterse de hyposorionlarının farklı formları ve düz damlı oluşu ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Yine Perge'de yer alan ve M-59 olarak isimlendirilen tapınak mezar üç basamaklı stylobat üzerinde yer almasıyla Kibyra Tapınak Mezarı'ndan farklıdır. Hyposorion düzenlemesi yönünden benzerdir (Lev.28, Res.67)

Rhodiapolis'te yer alan ve üzerindeki yazıttan Opramoas Tapınak Mezarı olarak adlandırılan tapınak mezar, yüksek bir podyum üzerinde yer almasıyla, *prostylos* planlı oluşuyla, korinth düzenli pilasterleriyle ve üçgen alınlığı ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir (Lev.28, Res.68). Hyposorion düzenlemesi bulunmayan Opramoas Mezarı, Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Selge'nin kuzeyinde yer alan tapınak mezar *prostyle* planda oluşu ve kireç taşı bloklarla inşa edilmiş olması, hyposorion düzenlemesinin bulunmaması ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır (Lev.28, Res.69).

Side'de deniz kıyısında yer alan batı nekropoliste yer alan Side Mousoleum'u etrafının *peribolos*la çevrili olmasıyla, cella cephe duvarlarında yer alan pseudo korinth düzenli sütunları ve üç fascialı arşitravı ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır (Lev.28, Res.70). Ön cephesinde yer alan merdiveni, korinth düzenli pilasterleri, tonoz örtülü cellası ve sima da yer alan palmet bezemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir.

Termessos'ta yer alan tapınak mezar, yüksek bir podyum üzerinde yer almasıyla, tetrastilos *prostylos* planıyla ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemektedir (Lev.28, Res.71). İon düzenli oluşu ve podyumda yer alan farklı şekillerde kabartmalardan oluşan süslemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'ndan ayrılmaktadır.

Anlaşıldığı üzere Anadolu'da yer alan çoğu tapınak mezar bir ya da iki kattan oluşan podyuma ya da birkaç basamaktan oluşan kaidelere sahiptir. Her tapınak mezar bir cellaya sahiptir ve bu cella, mezar sahibinin isteğine göre veya defin yapılacak kişi sayısına göre hazırlanmıştır. Bu durum farklı düzenlerin oluşmasını sağlamıştır. Mezarların cepheleri, *peripteral*, *in antis*, *prostyle*, *prostylos* gibi farklı mimari düzenlerde inşa edilerek anıtsallık vurgulanmıştır. Anadolu örneklerinden anlaşıldığı üzere bu düzenler arasında ağırlıklı olarak *prostylos* plan tipi tercih edilmiştir. Kibyra Tapınak Mezarı, plan ve mimari görünüş açısından Demircili 1'nolu Tapınak Mezarı, Akdam Tapınak Mezarı, Markia Tapınak Mezarı, Felahiye Tapınak Mezarı, Adada Kuzey Tapınak Mezarı'na benzerlik göstermektedir.

6.2. Plastik Bezemeler/Ornomentler

Kibyra Tapınak Mezarı'nı oluşturan mimari bloklar üzerinde yer alan bezeme repertuarları ve bu bezemelerin işleniş şekilleri bize yapının inşa dönemi hakkında bilgiler vermektedir. Korinth ante başlığı, ante frizi, korniş blokları ve alınlık blokları üzerinde yer alan bezemeler mezarın tarihlleme çalışmalarında önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

Korinth ante başlığı üzerinde yer alan akanthus yaprakları iki sıra olacak şekilde dizilmiştir. İlk sıra akanthus yaprakları aralıklı yerleştirilmiştir ve bunların arasından daha uzun olan ikinci sıra akanthus yaprakları çıkmaktadır. Kalathosu tam olarak kapatmayan akanthus yaprakları kalın ve derin kanallı olarak işlenmiştir (Lev.42, Res.105). Ana damardan iki yana açılan yapraklar üç yaprak lobundan oluşturulmuştur. Yaprakların uçları birleşerek aralarında kapalı boşluklar oluşmuş bu durumda yapraklara derinlik kazandırmıştır. Yaprakların, sivri uçlu oluşları ve yaprak tepesinin ana damara doğru yaptığı dışbükey kıvrım MS II. yüzyıl özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ante başlığının doğuya bakan yüzünde belirgin şekilde işlenen kaulis çanakları ve çanaklardan uzanan saplar merkezde helixleri uçlarda ise volütleri oluşturmaktadır. Bu yüzde abakus çiçeğinin sapı işlenmemiştir. Güney yüzde ise

helixler kaulis çanakları üzerinde belli belirsiz işlenmiştir. Aynı zamanda bu yüzde abakus çiçeğinin “S” şeklindeki sapı da yer almaktadır. Helixlerin ve abakus çiçeğinin sapının işlenmemiş oluşu Antoninler Dönemi’nde karşımıza çıkmaktadır²⁹². Korinth ante başlığı üzerindeki yaprakların işçiliği, Kibyra Yukarı Agora 1’nolu teras doğu stoda yer alan ve Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi’ne tarihlendirilmiş olan korinth başlıkları²⁹³ (Lev.42, Res.106) ile, Stratonikeia’da kuzey caddeye ait olan ve Geç Antoninler Dönemi’ne tarihlenen korinth ante başlığı²⁹⁴ (Lev.42, Res.107) ile, Smyrna Agora Bazilikası ikinci katına ait olan MS II. yüzyılın ortalarına tarihlenen korinth başlığı²⁹⁵ (Lev.42, Res.108) ile, Demircili 1’nolu Tapınak Mezar’a ait MS 150-180 yıllarına tarihlendirilen korinth paye başlığı²⁹⁶ (Lev.42, Res.109) ile, MS 130-160 yıllarına tarihlenen Anabazos Takı pilaster başlıkları²⁹⁷ (Lev.43, Res.110) ile MS II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Pergamon Asklepios Tapınağı pilaster başlığı²⁹⁸ (Lev.43, Res.111) ile MS II. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen Rhodiapolis Tiyatrosu batı *paradosta* tespit edilen sütun başlığı²⁹⁹ (Lev.43, Res.112) ile ve Erken Severuslar Dönemi’ne tarihlenen Soli/Pompeiopolis’te bulunan korinth başlığı³⁰⁰ (Lev.43, Res.113) ile benzerlik göstermektedir.

Ante frizi olarak isimlendirilen ve güney cephede iki ante başlığı arasında yer alacak olan bezemeli blok üzerinde görülen akanthus yaprakları, korinth düzenli ante başlığı üzerinde yer alan ilk sıra akanthus yaprağı ile aynı şekilde derin ve dar kanallı olarak yapılmış ve yaprağın uç kısmı dış bükey olacak şekilde ana damara doğru kıvrılmıştır (Lev.44, Res.114). Ante friz bloğunun ilk sırasında yer alan akanthus yaprakları daha geniş ve yayvan görünmektedir. Yine aralıklı olarak yerleştirilen

²⁹² Donald Ernys Strong, *Late Hadrianusic Architectural Ornament in Rome*, Papers of the Bristish at Rome, S. 21, 1953, s. 118-151.

²⁹³ Mesut Can Kaya, *Kibyra Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011, Kat no. 6, 7, 10, 12; Lev. 3-5.

²⁹⁴ Murat Taşkiran, *Stratonikeia Korinth Başlıkları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2011, s. 126, Kat No. 38.

²⁹⁵ Burak Yolaçan, *Smyrna Agora Bazilikası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 165, Lev. 44-b ve Lev. 72-a.

²⁹⁶ Deniz Kaplan, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin, 2013, Lev. 32e-d.

²⁹⁷ Kaplan, 2013, Lev. 1c-d

²⁹⁸ Vedat İdil, “Anadolu’da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları”, *Anatolia*, S.20, 1984, s. 1-49, Lev.11-3.

²⁹⁹ Hülya Kökmen-Seyirci, *Rhodiapolis Antik Kenti Mimari Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2016, s. 395, Lev.19, Kat No.51.

³⁰⁰ Fatih Hakan Kaya, *Soli/Pompeiopolis Korinth Başlıkları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016, Ek s.103, Kat No.62.

yaprakların arasından kapalı akanthus dalları çıkmakta ve iki yana açılarak uçlarda volütleri oluşturmaktadır. Kapalı akanthus yapraklarından uzayan iki dal yaprağın ortasına sırasıyla kapalı palmet, açık palmet, kapalı palmet ve bir de çiçek rozet gelecek şekilde bezeme devam etmektedir. Kapalı akanthus yapraklarında ve açık palmet yaprakları arasında matkap izleri görülmektedir. Bezeme repertuarı ile oldukça özgün bir süslemeye sahip olan bloğun benzeri Kibyra'da henüz tespit edilmemiştir. Bloğu karşılaştıracak benzer bir bezeme bulunmadığından akanthus yapraklarının, açık kapalı palmetlerin ve çiçek rozetin işçiliğinden yola çıkılarak benzer örnekleri sunulacaktır. Akanthus yaprakları ante başlığı ile benzer işçilik göstermekte olup ana damara doğru kıvrım yapan yaprak uçları ile MS II. yüzyıl özelliği göstermektedir. Bu durumda korinth ante başlığına verilen benzer örnekler bu blok içinde geçerli olacaktır. Açık kapalı palmetlerin işçiliği, Aspendos Tiyatrosu sahne binasına ait alt kat saçaklık simasında betimlenen ve MS 170-180 yılına tarihlenen açık kapalı palmetler ile benzerlik göstermektedir³⁰¹ (Lev.44, Res.115)

Arşitrav- friz bloğunda friz tacında birbirini takip eden kıvrık dalların yaptığı dalga bezemesi işlenmiştir (Lev.44, Res.116). Kibyra'da bu bezemeye benzer bir örnek henüz tespit edilememiştir. Süslemenin benzeri, Rhodiapolis'te tespit edilen ve hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen MS II. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen arşitrav bloğu parçasında friz tacı süslemesi olarak kullanılmıştır³⁰². Arşitrav-friz mono bloğunda friz süslemesi, akanthus yapraklı kıvrılan sarmaşık dallar ve kıvrımların boş kısımlarına yerleştiren çiçek rozetli süslemeden oluşmaktadır. Akanthus yapraklarından oluşan sarmaşık dal friz sınırları içerisinde kıvrılarak friz kuşağı boyunca devam etmektedir. Sarmaşık dalların bazı kısımları kapalı akanthus yaprakları şeklinde işlenmiş yapraklar açılarak devam etmiştir. Ana daldan çıkan yan dalların kıvrım yaptığı boşluklara yerleştirilen iki farklı çiçek rozet bulunmaktadır. Çiçek rozetlerin biri akanthus yapraklarından oluşan 4 adet taç yapraktan oluşmaktadır. Diğer çiçek rozeti ise beş yapraklı oval taç yaprağından oluşturulmuştur. Akanthus yaprakları ve çiçek rozetler üzerinde matkap izleri görülmektedir. Sarmaşık bezeme belirli bir düzen içerisinde ilerlerken genellikle bloğun biteceği kısımlarda yoğun ve karmaşık bir görüntü sunmaktadır (Lev.44, Res.117). Hacimli ve yüksek kabartmalı yapraklar Antoninler

³⁰¹ Can, 1999, Lev.13-a.

³⁰² Kökmen-Seyirci, 2016: 433, Kat.No.155, Lev.57g.

Dönemi özellikleri yansıtmaktadır³⁰³. Yaprakların arasında bırakılan boşluklar ile derinlik etkisini arttırmaktadır. Karmaşık ana dallar ve yan dalların yoğunluğu Severuslar Dönem özelliklerini taşımaktadır³⁰⁴. Bu bezeme kuşağı, Kibyra'da Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlendirilmiş Agora 1'nolu terasın batı stoasına ait olan bloklar³⁰⁵ (Lev.45, Res.121) ile, Laodikeia 'da Geç Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilmiş olan Tapınak A batı portiko arşitrav-friz bloğu ile³⁰⁶ (Lev.45, Res.122), Smyrna Agora'sında tespit edilen ve hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen Geç Antoninler Dönemi'ne tarihli friz parçası³⁰⁷ ile Hierapolis Tiyatrosu sahne binasının Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen ikinci evre frizleri³⁰⁸ ile benzerlik göstermektedir.

Arşitrav-friz bloğunda arşitrav tek fasciadan oluşmaktadır (Lev.44, Res.117). Fascia üstte arşitrav tacı ile altta lesbos kymationu ile sınırlandırılmıştır. Arşitrav tacında üstten alta doğru açık kapalı palmet bezemesi, ion kymationu bezemesi ve iki inci bir boncuktan oluşan inci boncuk bezemesi işlenmiştir (Lev.45, Res.119). Arşitrav taşını oluşturan bu üçlü kompozisyonda açık kapalı palmetlerin yaprak tabanlarında bulunan matkap izleri, ion kymationu bezemesinde yumurta çanaklarının yanlara doğru genişlemesi ve ok uçlarının kanat kısımlarının yukarı doğru kaydırılarak okların kısa saplı yapılması Antoninler Dönemi özellikleri göstermektedir³⁰⁹. Arşitrav- friz bloğunda yer alan bu bezeme Kibyra Agorası 1'nolu teras doğu stoaya ait olan ve Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen arşitrav- friz bloklarının arşitrav tacı ile³¹⁰, Laodikeia Kutsal Agorada bulunan ve MS 204-205 yıllarına tarihlenen arşitrav-friz bloklarının arşitrav tacı³¹¹ ile, MS 180-200 yıllarına tarihlenen Nysa Tiyatrosu üçüncü evre arşitrav- friz bloklarının arşitrav tacı³¹² ile benzerlik göstermektedir.

³⁰³ Barış Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bezemeleri, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2019, s.197.

³⁰⁴ Kaya, 2013: 36.

³⁰⁵ Kaya, 2013, Kat no. 24, 25, 44, 45, 46, 47.

³⁰⁶ Yener, 2019: 335-336, Kat no. TA-AF-1 ve Kat no. TA-AF-2, lev. 76 ve Lev. 77.

³⁰⁷ İbrahim Hakan Aydın, *Smyrna Agora'sında Bulunan Ranke Bezekli Frizler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, Ek s. 27, Kat.No. RNK 26.

³⁰⁸ Müjde Türkmen, *Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemeleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, Lev.49-a.

³⁰⁹ Yener, 2019: 254; Birol Can, *Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1999, s. 45.

³¹⁰ Kaya, 2013, Kat no. 44, 45.

³¹¹ Yener, 2019: 343, Kat no. KD-AF-2, Lev.92.

³¹² Kadioğlu, 2002: 210-211, Abb.287.

Arşitrav-friz bloğunun fasciası en altta lesbos kymationu bezemesi ile sınırlandırılmıştır. Lesbos kymationu üzengi çerçevesine bağlanmış dil yaprağı ve yan damarlardan oluşturulmuştur (Lev.45, Res.120). Dil yaprağı ve yan damarları aşağıya doğru daralmaktadır. Üzengi çerçevesi yay gibi kavisli işlenmiş ve bezemeler arası derin işlenmiştir. Bezemede dil yaprakları ve yan yapraklarının ayırım noktalarında matkap izleri görünmektedir. Bu özelliği ile Geç Antoninler- Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Kibyra Agorası 1'nolu teras doğu stoa arşitrav- friz bloklarının fascia bitiminde işlenen bezeme ve Agora yer alan kapının lento ve söveleri üzerindeki bezeme ile, Aspendos Tiyatrosu sahne binasına ait üst kat podyumunda işlenen ve MS 180-190 yıllarına tarihlenen bezeme³¹³ ile benzerlik göstermektedir.

Korniş bloklarının, cyma recta profilli geisonunda "S" kıvrım yaprak ilerleyen akanthus yapraklı dal, sırasıyla ters ve düz yerleştirilmiş akanthus yapraklı palmetlerin diplerine bağlanmaktadır (Lev.46, Res.123). Palmetlerin alttaki yaprakları gövdeden ikiye ayrılarak yanlara açılmıştır ve ilk yaprak lobunu ve yine ana gövdeden ayrılan uzun yaprakları ikinci yaprak lobunu oluşturmuştur. Merkezde kalan ana dalın uç kısmı üç yaprağa ayrılmıştır. Palmetlerin dip kısımlarında yer alan bantlar uçları yuvarlatılmış üçlü yaprak motifi şeklinde yapılmıştır. Merkezi gövde ve bu gövdeden çıkan yapraklar ile sarmaşık akanthus yapraklı dal ile yoğun bitkisellik vurgulanmıştır. Yaprak uçlarında yer alan nokta matkap izleri Severuslar Dönemi'nde daha da yoğunlaşmakta ve özensiz doğallıktan uzak yapraklar işlenmektedir. Bezemenin işçiliği Kibyra Yukarı Agora 1'nolu terasta tespit edilen korniş bloklarının geisonlarında yer alan ve Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen bezeme³¹⁴ (Lev.46, Res.125) ile, Laodikeia Tapınak A yapısının geison sima bloklarında yer alan bezeme ile³¹⁵, MÖ II. yüzyıla tarihle Perge E Agorasına ait korniş blokları³¹⁶ ile ve MS III. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiş olan Hierapolis Tapınak Nymphaeumu kornişleri³¹⁷ ile Hierapolis

³¹³ Can,1999: 45, Lev.24-b.

³¹⁴ Kaya, 2013, Kat no. 81 ve 89.

³¹⁵ Yener, 2019: 469-470, Kat no. TA-GS-1 ve TA-GS-2, Lev. 79 ve 80.

³¹⁶ Lutgarde Vandeput, "The Architectural Decoration in Roman Asia Minor: Sagalassos a case study", *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology*, C.1, Brepols, 1997, Pl.83-2.

³¹⁷ T. İsmaili, *Hierapolis Dı Frigıax Il Tempio A nel santuario di Apollo Architettura, Decorazione e Contesto*, Ege Yayınları, İstanbul, 2017, s.339, Fig. 488.

agorasında bulunan ve Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen konsollu geison-sima bloğu³¹⁸ (Lev.46, Res.126) ile benzerlik göstermektedir.

Korniş blokların simalarında inci boncuk ve açık kapalı palmet bezemesi yer almaktadır (Lev.46, Res.124). İnci boncuk bezemesi iki inci bir boncuktan oluşmaktadır. Açık kapalı palmet dizisinde, açık palmetler ana merkezden iki yana çıkan orak biçimli üç taç yaprağından oluşmaktadır. Kapalı palmet yaprakları ise ana merkezden iki yana çıkan uçları içeriye doğru kıvrılmış üç taç yaprakten oluşmaktadır. Palmetlerin dış yapraklarının uçları kıvrılarak kanca sarmal motifini oluşturmuştur. Palmetlerin merkezlerinde yay gibi iç bükey yapılmış olan göbek ve birbirlerine değen yaprakları MS II. yüzyılın son çeyreği Geç Antoninler Dönemi özelliklerini yansıtmaktadır³¹⁹. Kibyra'da bezemenin benzeri Yukarı Agora 1'nolu terasta tespit edilen ve Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen korniş bloklarının simaları ile³²⁰ (Lev.46, Res.125), MS 180-190 yıllarına tarihlenen Aspendos Tiyatrosu sahne binası alt kat nişinin saçaklık bezemesi ile³²¹, Laodikeia Kutsal Agorada yer alan ve Antoninler Dönemi'ne tarihlendirilen geison sima blokları³²² ile benzerlik göstermektedir.

Kibyra Tapınak Mezarı'nın mimari blokları üzerinde yer alan bezeme repertuarları benzer örnekleri ile incelendiğinde ağırlıklı olarak Geç Antoninler Erken Severuslar Dönem aralığı içerisine yerleşmektedir. Bezemeler Antoninler Dönemi barok stilini yansıtmakta, düzenli devam eden, doğal ve yüksek kabartma şeklinde yapılmıştır. Işık-gölgeyi arttıracak derin kanallar ve yeterli matkap kullanımı ile Severuslar Dönemi'nin erken özelliklerini de sergilemektedirler.

6.3. Tarihleme

Kibyra Tapınak Mezarı, klasik bir Roma Tapınağı planındadır. Tapınak planı içerisine yerleştirilen gömü ile tapınak mezar halini almıştır. Yüksek bir podyum üzerinde yer alan mezara ulaşım güney cephedeki merdivenlerden sağlanmaktadır. *Prostylos* plan tipine sahip mezarın cella köşeleri ante ve pilaster başlıkları ile

³¹⁸ Tunç Sezgin, *Hierapolis Roma Dönemi Mimari Bezemeleri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2004, s. 52, Kat.No.13, Res.22.

³¹⁹ Cevat Başaran, "Anadolu Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesinde Tip Gelişimi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 28, 1989, s. 53-72, res.15-a.

³²⁰ Kaya, 2013, Kat no. 72, 77, 78, 79, 90.

³²¹ Can, 1999, Kat no. 13, Lev. 19-b.

³²² Yener, 2019, Kat no. KA-GS-1.

süslenmiş, korinth düzenlidir. Mezar, tek fascialı bir arşitrava ve oldukça süslü sarmaşık bezemeli dış bükey bir frize, yine palmetlerle süslenmiş bir kornişe sahiptir. Beşik çatılı mezar üçgen alınlıkla tamamlanmıştır ve Roma tapınaklarında olduğu gibi tepe ve köşe akroterleri ile süslüdür. Podyumun altında yer alan dikdörtgen planlı ve beşik tonoz ile örtülü olan hyposorion da iki adet lahit altlığı yer almaktadır.

Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerlik gösteren ve üçüncü bölümün ikinci kısmı olan mimari tipoloji başlığı altında detaylıca anlatılan mezar yapılarından, mimari bezemeleri ve yazıtlarından MS III. yüzyılın ortasına tarihlenen Markia Mezar Anıtı³²³, yine bezeme işçiliği, yapım tekniği ve mezarda tespit edilen Amazon lahdi parçaları ile MS III. yüzyılın ortalarına tarihlenen Akdam Tapınak Mezarı³²⁴, Geç Antoninler Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Myra Tapınak Mezarı³²⁵, Zeus Serapis Tapınağı ile olan benzerliği ve yapım tekniği ile MS II. yüzyılın sonu, III. yüzyılın başlarına tarihlenen Adada Kuzey Tapınak Mezarı³²⁶, mimari bezemelerinden MS II. yüzyılın sonu, III. yüzyılın başlarına tarihlenen Demircili 1'nolu Tapınak Mezarı³²⁷ ve MS II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Felahiye Tapınak Mezarı³²⁸ ile Kibyra Tapınak Mezarı plan açısından benzerlik göstermektedir.

Mezarlar genellikle MS II. yüzyıl ve III. yüzyıl aralıklarında yer almaktadır. Tümü Kibyra Tapınak Mezarı gibi yüksek podyumlu, merdivenli, *prostylos* planlı, genelde korinth düzenli, cella üzeri tonoz örtülü, üçgen alınlıklı, beşik çatılı ve bazıları hyposorion düzenlemeli yapılardır. İçlerinde Kibyra Tapınak Mezarı'na birebir benzeyen bir mezar yapısı bulunmasa da mimari planlama ve düzen özellikleri uyuşan mezar yapıları göz önüne alındığında Kibyra Tapınak Mezarı için MS II. yüzyılın sonu, III. yüzyılın başlarına tarihlenmesi önerilmektedir.

Markia Anıt Mezarı ve Akdam Tapınak Mezarı yüksek podyumu, *prostylos* planı, korinth düzeni ve hyposorion düzenlemesi ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzer özellikler göstermektedir ve her ikisi de MS III. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Her iki mezarda üç fascialı arşitrava, dış bükey sade bırakılmış bir frize sahiptir. Dış

³²³ Gülşen, 2010: 117.

³²⁴ Işık, 1995: 161-162.

³²⁵ Cormack, 2004: 248-250; Bayburtoğlu, 2004: 192; Wiegartz, 1965: 165.

³²⁶ Büyükkolancı, 1996: 51-53; Cormack, 2004: 164-165.

³²⁷ Gülşen, 2010: 91, Cormack, 2004: 204-206; Durukan, 2009: 343-370; Marchatschek, 1974: 251-261.

³²⁸ Öztaner, 2004: 378.

bükey friz profilleri Kibyra Tapınak Mezarı'nda da benzerdir fakat sade bırakılan Akdam ve Markia Mezarının aksine Kibyra Tapınak Mezarı frizleri oldukça süslü bir şekilde akanthus dallarından oluşan sarmaşık bezemesi ile süslenmiştir. Markia Tapınak Mezarı'nın korinth başlığına ait akanthus yaprak parçası, sert hatlı, cansız bir görünüm sunan özellikleriyle Severuslar Dönemi özellikleri taşıırken³²⁹, Kibyra Tapınak Mezarı akanthus yaprakları oldukça etli, canlı, özenli, doğal ve derin kanallı yapılarak Antoninler Dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sebeple Kibyra Tapınak Mezarı, MS III. yüzyıl ortalarına tarihlenen sadeleştirilmiş profillere ve süslemesiz cephelere sahip olan Markia ve Akdam Tapınak Mezarı'ndan daha önce yapılmış olmalıdır.

Yine sade bırakılmış friz profilleriyle MS II. yüzyılın sonları, III. yüzyılın başlarına tarihlenen Myra Tapınak Mezarı ve Adada Kuzey Tapınak Mezarı, bezeme anlamında Kibyra Tapınak Mezarı'na göre oldukça sade kalmaktadır. Fakat Myra Tapınak Mezarı'nın korinth düzenli yapılmış olan ante başlığı üzerindeki akanthus yaprak işçiliği, Kibyra Tapınak Mezarı'na benzerlik göstermektedir. Korinth düzenli ante başlığının işçilik benzerliğinden yola çıkarak Kibyra Tapınak Mezarı için MS II. yüzyılın sonları, III. yüzyılın başlarına tarihlenmiş olabileceği önerilmektedir. Aynı şekilde MS II.yüzyılın sonlarına, III. yüzyılın başlarına tarihlenen Demircili 1'nolu Tapınak Mezarı, sahip olduğu korinth başlığı işçiliği, frizinde yer alan akanthus yaprakları ve simasında yer alan palmet süslemesinin işçiliği ile Kibyra Tapınak Mezarı'na benzemesi bu tarih önerisini desteklemektedir.

Kibyra Tapınak Mezarı'na benzer olarak gösterdiğimiz ve kısaca değerlendirmeye çalıştığımız tapınak mezarların mimari süslemelerine baktığımızda ya çok sade yapıldıkları ya da bezemesiz bırakıldıkları görülmektedir. Oysa Kibyra Tapınak Mezarı, çeşitli bezeme repertuarına ve oldukça süslü mimari bloklara sahiptir. Bu durum Kibyra Tapınak Mezarı ve diğer tapınak mezarlar arasındaki stil kritiğin yapılmasını güçleştirmektedir. Tapınak mezarlar arasında en fazla süslemeye sahip olan Demircili 1'nolu Tapınak Mezarı'ndan bile daha iyi işçiliğe ve daha çeşitli bezeme repertuarına sahip olan Kibyra Tapınak Mezarı'nın bezemelerinin stil kritiği Kibyra'da ve çevre kentlerde bulunan bezemeli bloklar ile karşılaştırıldığında daha net sonuçlar almamızı sağlamıştır. Bloklar üzerinde yer alan bezemeler; inci boncuk dizisi, ion

³²⁹ Gülşen, 2010: 29, Kat no. 138-139.

kymationu, lesbos kymationu, ters ve düz yerleştirilmiş akanthus yapraklı palmet dizisi, açık kapalı palmet dizisi şeklindedir³³⁰. Aynı zamanda özgün bir bezeme olarak karşımıza çıkan ve bu çalışmada benzerini tespit edemediğimiz ante friz bezemeleri ile Kibyra Tapınak Mezarı MS II. yüzyılın sonraları, III. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.

³³⁰ Bkz: 5. 2. Mimari Örgeler.

SONUÇ

Tapınak mezarlar, yüksek podyuma, cellaya ve sütunlu cepheye sahip olan tıpkı bir Roma Tapınağı görünümünde inşa edilmiş mezarlardır. Tapınak mezarların ortaya çıkmasındaki en büyük etken anıtsallık arayışıdır. Erken dönemlerde basit toprak altı gömüleri yerini büyük ve gösterişli mimari yapılara bırakmıştır. Mezarlar ilk olarak yerden yükseltilerek basamaklı podyumlar üzerine yerleştirilmiştir. Ölüyü ve mezarı yüceltme anlayışı barındıran basamaklı podyumlar, Likya'da dikme mezarlar olarak yerel beyleri tanrılaştırmış ve en gösterişli haline yüksek podyumu, kutsal odası ve sütunlu cephesiyle tapınak görünümünde ulaşmıştır. İlk örneklerini MÖ IV. yüzyıl sonlarında Likya Bölgesi'nde gördüğümüz tapınak mezarlar Nereidler Anıtı, Limyra Perikle Anıtı, Trysa- Gölbaşı Heroonu ile karşımıza çıkmaktadır. Karia Bölgesi'nde Halikarnassos Mousoleum'u, Ephesos'ta Belevi Mezar Anıtı ile bölge özelliklerini taşıyan anıtsal yapılar, tapınak mezar mimarisinin en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Klasik ve Hellenistik Dönem tarihli tapınak mezarlar, mezar sahibi kişiyi ve ailesini yüceltmek, tanrılaştırmak ve halka bu üstünlüğü göstermek için tercih edilen en gösterişli mezar yapıları olmuştur.

Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte tapınak mezarların hem anlayışta hem de mimaride farklılaştığı görülmektedir. Mezarlar, yüksek podyumları, cella iç düzenleri, cephe süslemeleri, hyposorionları ve konumları ile çeşitlilik göstermiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Klasik ve Hellenistik Dönem örnekleri ile benzer olarak kent merkezine inşa edilen Patara Markia Tapınak Mezarı, Patara Akdam Tapınak Mezarı, Patara Günlük Tapınak Mezarı, Markiana Tapınak Mezarı, Oinoanda MK-2 Tapınak Mezarı, Rhodiapolis Tapınak Mezarı, Adada Kuzey Tapınak Mezarı, Aizanoi Tapınak Mezarı, Assos Tapınak Mezarı, Demircili 1'nolu Tapınak Mezarı, Kitanaura Tapınak Mezarı gibi yapılar varken; Patara Bodrum Tapınak Mezarı, Patara Kurşunlutepe Tapınak Mezarı, Patara Pseudoperipteros Tapınak Mezarı, Myra Tapınak Mezarı, Iasos Tapınak Mezarı, Pergamon Tapınak Mezarı, Perge M58 ve M59 Tapınak Mezarı, Side Tapınak Mezarı, Termessos Tapınak Mezarı ve Kibyra Tapınak Mezarı gibi kentin dışına inşa edilen örnekleri de karşımıza çıkmaktadır. Podyumlar, Assos Tapınak Mezarı, Perge M-59 Tapınak mezarında olduğu gibi birkaç basamaklı, Termessos ve Demircili'de olduğu gibi merdivensiz olarak yapılmış ya da yüksek podyuma sahip Kitanaura Tapınak Mezarı, Rhodiapolis Tapınak Mezarı ve Termessos Tapınak Mezarın

da olduğu gibi cephelerine özgün kabartma süslemeler işlenmiştir. Cella iç düzenlerinde ise Markia Tapınak Mezarı, Akdam Tapınak Mezarı, Aizanoi Tapınak Mezarı ve Günlük Tapınak Mezarında olduğu gibi “Π” veya “T” şekli yapan sekili bir düzenlemeler; Myra Tapınak Mezarı, Patara Kurşunlutepe Tapınak Mezarı, Perge M-58 Tapınak Mezarı ve Side Tapınak Mezarı’nda olduğu gibi kısa ve uzun duvarlar önünde kemerli, podyumlu arcosoliumlu düzenlemeler ile cella çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Cephelerde *in antis*, *prostylos*, *pseudodipteros* ve yalın sütunsuz planlar kullanılarak çeşitlilik arttırılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi’nde Kibyra, Markia, Rhodiapolis, Adada Kuzey, Assos, Demircili, Iasos ve Felahiye mezarlarında olduğu gibi ağırlıklı olarak *prostylos* plan tipinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Tapınak mezarların birçoğu hyposorion düzenlemesi barındırırken, Termessos, Pergamon, Oinoanda, Rhodiapolis mezarlarında olduğu gibi hyposorionsuz da inşa edilmiştir. Mimari görünüş dışında mezarların anlamsal değişikliklere uğradığı da görülmektedir. Klasik ve Hellenistik Dönem örneklerinde tapınak mezarların asıl amacı mezar sahibini tanrılaştırma, yüceltme ve kahramanlaştırma iken; Roma İmparatorluk Dönemi örneklerinde bu anlayış yerini statü ve zenginlik göstergesine bırakmış ve tapınak mezarlar propaganda aracı halini almıştır.

Tapınak mezarlarda gördüğümüz çok çeşitlilik, mezarların, mezar sahiplerinin isteklerine göre yapılmasından kaynaklanmaktadır. Her bölge barındırdığı yerel özelliklerini ve mezar sahibinin isteklerini harmanlayarak, tapınak görünümünde ortak, mimari detaylarda farklılaşan tapınak mezarların oluşmasını sağlamıştır. Tapınak mezarlar, sahibinin gücünü, zenginliğini gösterebileceği, ölümünden sonra bile varlığını yaşatacağı gösterişli mimari yapılar olarak belirli bir dönem aralığında sınırlı kalmayıp her dönemde kullanılmış fakat ağırlıklı olarak MS II. ve III. yüzyıllarda tercih edildiği anlaşılmıştır.

Kibyra Tapınak Mezarı’nın mevcut durumunun rölöve çizimleri yapılmış plan ve mimari özellikleri belirlenmiş kazı çalışmalarında tespit edilen mimari bulgular incelenmiş ve elde edilen veriler ile rekonstrüksiyon önerisi oluşturulmuştur. Bu rekonstrüksiyon önerisi ile birlikte Anadolu’da yer alan tapınak mezarlar arasında analogi çalışması yapılarak mimari ve plan anlamında inşa tarihi anlaşılmaya çalışılmış aynı zamanda mimari blokları üzerinde barındırdığı bezemeler için stil kritik çalışması yapılarak tarihleme önerisi sunulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda anlaşıldığı üzere

Kibyra Tapınak Mezarı, kaliteli yerel kireç taşıyla, 8,65 x 12,0 m ölçülerinde ve 12,47 m yüksekliğinde dikdörtgen planlı olarak bir podyum üzerine inşa edilmiştir. Mezara ulaşım güney cephesinde yer alan 5 basamaklı merdiven ile sağlanmış olup cephesi dört sütunla vurgulanmış *prostylos* plana sahiptir. Podyumda yer alan dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü hyposorion odası içerisinde frizli ve kaliteli işçilik gösteren iki adet lahdin yerleşeceği, iki lahit altlığı barındırmaktadır. Aynı zamanda bu hyposorion girişi diğer mezar yapılarından farklı olarak merdiven blokları arkasına gizlenmiştir. Mezarın cellası olasılıkla tonoz örtü ile kapatılmıştır ve iç düzeni hakkında yeterli veri olmadığından sekili, arcosoliumlu, lahitli ya da yalın bir düzen sergilemektedir. Cella köşelerde korinth düzenli ante ve pilaster başlıkları ile hareketlendirilmiş ve yine özgün mimari özelliği olarak iki ante arası bezemeli bloklar ile pronaos süslenmiştir. Mezar tek fascialı ve mono blok şeklinde yapılan arşitrav-frize sahip olup dış bükey frizde akanthus dallarından oluşan sarmaşık bezemesi yer almaktadır. Korniş bloklarında, geison, ters düz akanthus yapraklı palmetlerle, sima ise açık kapalı palmet bezemesi ile süslenmiştir. Mezar üzeri beşik çatı ile örtülmüş üçgen alınlıklıdır. Alınlığın üzerinde yer alan tepe ve köşe akroterleriyle oldukça anıtsal boyutlardadır. Bunlara ek olarak mezarın arka cephesi olan kuzey cephenin arşitrav-friz, korniş ve alınlık bloklarının bezemesiz olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak yapının mimari tipolojisi üzerine yapılan analoji çalışmaları, bezemeleri üzerine yapılan stil kritik çalışmaları yapının MS II. yüzyılın sonları III. yüzyılın başlarına tarihlendiği göstermektedir. Kibyra Tapınak Mezarı anıtsal boyutları ve özgün süslemeleri ile kentte yaşamış soylu ve zengin bir aileye ait bir mezar yapısı olduğunu ve Kibyra'da birçok farklı sosyal sınıfın yaşadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Antik Kaynaklar

Arrianos, F. (2005), *İskender'in Seferi (Aleksandrou Anabasis)*, (Çev. Furkan Akderin), Alfa Yayınları, İstanbul.

Herodotos, (2016), *Tarih*, (Çev. Muntekim Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul.

Homer, (2014), *İlyada*, (Çev. A. Erhat ve A. Kadir), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul.

Homer, (2014), *Odyseia*, (Çev. A. Erhat ve A. Kadir), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul.

Ksenophon, (2007), *Kyros'un Eğitimi (Kyrou Paideia)*, (Çev. Furkan Akderin), Alfa Yayınları, İstanbul.

Ksenophon, (2021), *Hellenika*, (Çev. Okan Demir), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Plato, (2016), *Devlet*, (Çev. Selahattin Eyüpoğlu), İş Bankası Kültür Yayınları- Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul.

Plinius, (2017), *Doğa Tarihi*, (Çev. İnanç Pastırmacı), Say Yayınları, Ankara.

Polybius, (2011), *The Histories*, (Çev. W. R. Paton), Harvard University Press, Cambridge.

Strabon, (2012), *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIV*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Tacitus, C., (2005), *The Annals of Imperial Rome*, (Çev. Alfred John Church ve William Jackson Brodribb), Digireads.

Vitruvius, (2013), *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.

2. Modern Kaynaklar

Adam, J. P., (1994), *Roman Building: Materials and Techniques*, London and New York, London.

Akçay, T., (2016), *Olba'da Ölü Kültü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Akerdem, S. ve Kahya, T., (1994), “Tapınak Gömütler”, *14.Kazı Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, C. 2, Ankara, (258-259).

Akurgal, E., (1941), *Griechische Reliefs des VI. Jahrhunderts aus Lykien*, Archaeologisches Institut Des Deutschen Reiches, Berlin.

Akurgal, E., (1961), *Die Kunst Anatoliens*, Walter De Gruyter and Co Berlin, Berlin.

Andronikos, M., (1968), *Totalkult*, Vandenhoeck ve Ruprecht, Göttingen.

Ateşlier, S., (2004), “Phokaia'daki Taş Kule Anıt Mezarının Üst Yapısına Ait Gözlemler”, *Olba*, S. 9, (111-125).

Başaran, C., (1989), “Anadolu Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesinde Tip Gelişimi”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 28, (53-72).

Bayburtoğlu, C., (2004), *Likya*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Berger, E., (1970), *Das Baseler Arztrelied: Studien zum Griechischen Grab und Votivrelief um 500 v. Chr. Und zur Vorhippokratischen Medizin*, Basel Archäologischer Verlag, German,

Berti, F., (1993), “İassos Campagne De Foulles 1992”, *14. Kazı Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, C. 2, (125-134).

Boardman, J., ve Kurtz, D. C., (1971), *Greek Curial Customs*, Thames and Hudson, London.

Borchhardt, J., (1969), “Der 1. Grabungskampagne Im Heroon Von Limyra”, *TURKAD*, 2, C.18, (65-86).

Borchhardt, J., (1970), “Das Heroon von Limyra-Grabmal Des Lykischen Königs Perikles”, *AA*, S.85, (353-393).

Borchhardt, J., (1990), “Das Heroon Von Limyra”, *GHHIL*, Edt: J. Borchhardt, Schrool.

Borchhardt, J., (2019), “Likya Beyleri ve Tapınak Mezarları”, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dünder, Yapı Kredi Yayınları, (180-187).

Bryce, T., (1979), “Lycian Tomb Families and Their Social Implications”, *JESHO*, S. 22(3), (296-313).

Bryce, T., (1986), “The Lycians in Literary and Epigraphic Sources”, Museum Tusculanum Press, Copenhagen.

Buluç, S., (1978), “The Tomb Monument At Belevi Near Ephesos”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara-İzmir, C.3.

Büyükkolancı, M., (1996), *Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

Cahill, N., (1988), “Taş Kule: A Persian- Period Tomb near Phokaia”, *American Journal of Archaeology*, S. 92, (481-501).

Can, B., (1999), “Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Chandler, R.- Revett, N.- Pars, W.- Wilkins, W., (1797), *Antiquities of İonia*, Published By the Society of Dilettani, W. Bulmer and Co., London.

Cormack, S., (1989), “A Mausoleum at Ariassos Pisidia”, *Anatolian Studies*, Vol.39, Journal of The British Institute of Archeology, Ankara, (31-40).

- Cormack, S., (2004), *The Space Of Death In Roman Asia Minor*, Ed. J. Borchhardt-F. Krizinger, Wiener Forschungen Zur Archaologie Band 6, Phoibos Verlag, Wien.
- Coulton, J. J., (1982), “Oioanda: The Doric Building (Mk2)”, *AnaSt*, S. 32, (45-59).
- Coupel, P., ve Demarge, P., (1969), *Fouilles de Xanthos: Le Monument des Nereides L' Architecture*, Tome III, C. Klincksieck, Paris.
- Courtils, J. D., (2003), *Xanthos ve Letoon Rehberi*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Cumont, F., (2015), *Resherches Sur Le Symbolisme Funeraire des Romains*, C.4, Edt: Janine Balty ve Jean C. Balty, Belgisch Historisch Instituut, Roma.
- Curtis, J., (2005), *Ancient Persia*, Bristish Museum Press, London.
- Çelgin, A. V., (1990), *Termessos Kenti Nekropolleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Çevik, N. - Kuzgut, İ. - Bulut, S., (2008), “Rhodiapolis Kazıları 2007”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, S.6, (63-69).
- Çevik, N., (2008), “Kithanaura: Doğu Likya’da Bir Kent”, Eureka Haluk Abbasoğlu’na Armağan, Editör: İnci Delemen, Ege Yayınları , İstanbul, s.327-341.
- Çevik, N., (2008), *Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca Rhodiapolis*, Kumluca Belediyesi, Antalya, 2008.
- Dandemayev, M.- Vladimir, G. L., (1989), *The Culture and Social Institutions of Ancient Iran*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Demargne, P., (1958), *Fouilles De Xanthos: Les Piliers Funerares*, Tome 1, Edt: Pierre Coupel ve Pierre Prunet, C. Klincksieck, Paris.
- Demargne, P., (1960), *Le Soubassement Du Monument Des Nereides De Xanthos*, Theonia Festschrift Für W. H. Schuchhardt, Edt: Felix Eckstein.
- Demargne, P., (1978-1980), “Une Scenè Guerrière Au Fronton Ouest Du Monument Des Nèrèides de Xanthos”, *Anadolu*, S. 21, (89-95).

Demargne, P., (1990), “Das Nereiden Monument Von Xsanthos”, *GHHIL*, Edt: J. Borchhardt, Verlag Anton Schroll, München.

Dökü, F. E.- Baytak, İ., (2015), “Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2013-2014 Yılları Yüzey Araştırmaları”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, (217-240).

Dökü, F. E. - Baytak, İ., (2012), “Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi 2012 Yüzey Araştırmaları”, Edt: B. Hürmüzlü- M. Fırat- A. Gerçek, *Psidia Araştırmaları-I Sempozyum Bildiri Kitabı* (05-06.11.2012), Ayı Basım, Isparta, (71-89).

Dökü, F. E.- Baytak, İ., (2020), “Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları 2018”, *Phaselis*, VI, (217-235).

Dökü, F. E.- Baytak, İ., (2016), “2015 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması”, 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 23-27 Mayıs 2016, Edirne, C.2, (641-669).

Durukan, M., (2009), “Bautechnik in Attiken und Verantiken Kleinasien”, *BYZAS*, 9, Edt: Martin Bachmann, Ege Yayınları, (343-370).

Ebel, E., (2019), ‘‘Die Attaktivitat früher christlicher Gemeinden: Die Gemeinde von Korinth im Spiegel griechisch- römischer Vereine’’, Mohr Siebeck, German.

Ekinci, H. A.- Özüdoğru, Ş. - Dökü, F. E.- Tiryaki, G., (2007), “Kibyra Kazı Çalışmaları 2006”, *ANMED*, S. 5, (22- 28).

Ekmen, H., (2012), “Yeni Veriler Işığında Başlangıcından MÖ II. Binin Sonuna Kadar Anadolu’da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 5, (23-47).

Ergeç, R., (1995), *Kommagene Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Dalı Doktora Tezi, Konya.

Fedak, J., (1990), *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selevec Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, University of Toronto Press, London.

Fellows, C., (1841), *An Account Of Discoveries In Lycia Being a Journal Kept During a Second Excursions In Asia Minor*, John Murray Albemarle Street, London.

Fellows, C., (1843), *The Xanthian Marbles: Their Acquisition and Transportation to England*, British Museum Press, London.

Grégoire, H., (1909), “Raport sur un Voyage dans le Pont et en Cappadoce”, Bulletin de correspondance hellénique (BCH), Vol.33, Elektronik Yayın, <https://doi.org/10.3406/bch.1909.3211>, (46-51).

Gülşen, F. F., (2010), *Patara Markia Anıt Mezarı Mimarisi ve Restitüsyonu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.

Gülşen, F.- Aslan, E., (2003), “Markia Tapınak Mezarı”, XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, (89-91).

Günther, W., (1975), “Ein Ehrendekret post mortem aus Aizanoi”, *Istanbuler Mitteilungen*, Band 25, Ernst Wasmuth, Tübingen, (351-356).

Hall, A. S. Ve Milner, N. P., (1998), *An Epigraphical Survey in Kibyra - Olbasa Region*, The British Institute of Archaeology at Ankara Monograph, Oxford.

Hanfmann, G. M. A., (1972), *Letters From Sardis*, Harvard University Press, Cambridge.

Hasol, D.,(2019), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul.

Heberdey, R.- Wilberg, W., (1900), *Grabbauten von Termessos in Pisidien*, Edt: Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, (180-187).

Heilmeyer, W.D., (1970), *Korinthische Normalkapitelle: Studien zur Geschichte der Römischen Architectur Dekoration*, F.H. Kerla Verlag, Heidelberg.

Hoepfner, W., (1993), “Zum Mausoleum Von Belevi”, *AA*, (111-123), Elektronik Yayın, <https://doi.org/10.11588/propylaeumdok.00005471>

Hoepfner, W., (1996), “Zum Maussolleion Von Halikarnassos”, *AA*, (95-114), Elektronik Yayın, <https://doi.org/10.11588/propylaeumdok.00005502>

Hornblower, S., (1982), *Mausolus*, Oxford Universty Press, Oxford.

Hülden, O., (2019), “Likya Nekropoller ve Ölü Kültü”, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, (155-179).

Hürmüzlü, B., (2008), *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, Türk Eskiçağ Enstitüsü, İstanbul.

Işık, F., (1991), “Zur Entstehung der tönernen Verkleidungsplatten in Anatolien”, *Anatolian Studies*, S.41, (63-86).

Işık, F., (1995), “Tempelgräber von Patara und ihre anatolischen Wurzeln”, *Lykia Anadolu Akdeniz Kültürleri*, S.2, (160-186).

Işık, F., (1998), “Zum Typus des Temenosgrabes in Lykien”, *IstMitt*, S. 48, (157-172).

Işık, F., (2000), *Patara: The History and ruins of the capital city of Lycian League*, Universal Holding Press, Antalya.

Işık, F., (2011), *Caput Gentis Lyciae, Patara Lykia Soyunun Başkenti*, Skala Matbaacılık, İstanbul.

Işık, F., (2019-a), *Uygarlık Anadolu'dan Doğdu*, Akdeniz Ülkeleri Akademisi Vakfı Yayınları, İzmir.

Işık, F., (2019-b), “Beylikler Dönemi Ksanthos'u (Arnna) Özelinde Likya Uygarlığı'nın Anadolu-İon Özü Üzerine”, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dündar *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, (213-238).

Işık, F., (2021), *Anadolu Akdeniz'inde Pamphylia Luvi Soylu Kabileler Ülkesi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

İdil, V., (1984), “Anadolu’da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları”, *Anatolia*, S.20, (1-49).

İsmaelli, T., (2017), *Hierapolis Dı Frigıax Il Tempio A nel santuario di Apollo Architettura, Decorazione e Contesto*, Ege Yayınları, İstanbul.

İşkan, H. ve Gülşen, F., (2011), “Markia Tapınak Mezarı”, Edt: Fahri Işık, *Caput Gentis Lyciae Patara: Likya Soyunun Başkenti*, Scala Matbaacılık, İstanbul. (87-88).

Jenkins, I., (2006), *Greek Architecture and its Sculpture*, Harvard University Prees, Cambrige, Massachusetts.

Jeppesen, K., (1958), *Paradeigmata: Three Mid-Fourth Century Main Works of Hellenic Architecture Reconsidered*, Jutland Archeological Society Publications, V.4, Aarhus University Press, Danmark.

Jeppesen, K., (1989), “What did the Maussolleion look like?”, Edt: T. Linders ve P. Hellström, *Architecture and Society in Hecatomnid Caria*, Proceedings of the Uppsala Symposium 1987 Uppsala, Universitet, İsveç.

Jeppesen, K., (2000), *The Maussolleion At Halikarnassos 4: Quadrangle*, Juthland Archaeological Society Publications, Aarchus.

Kadioğlu, M., (2002), *Die scaenae frons des Theaters von Nysa am Mäander*, Albert Ludwigs Universitat, Freiburg im Breisgau, Freiburg.

Kâhya, T., (2008), “Evidence for the re-dating of the N8 Mausoleum at Ariassos”, *Colloquium Anatolicum*, S.7, (217-229).

Kaplan, D., (2013), *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Mersin.

Kara, O., (2014), “Antalya Müzesi Başkanlığı’nda Perge Antik Kenti 2013 Yılı Kazıları”, *23.Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Mardin, (427-448).

Karademir, H., (2016), *Erken Klasik Dönem Ksanthos Kabartmaları Stil ve İkonografi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Dalı Doktora Tezi, Antalya.

Karademir, H., ve Özdemir, B., (2013), “Sirens As Soul Bearers On Lycian Grave Reliefs In The Classical Period”, *Cedrus*, S.1, (89-105).

Karatekin, E., (2017), “Pers İmparatorluğu’nun İlk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros’un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, S.2-1, (68-87).

Keen, A. G., (1992), “The Dynastic Tomb in Xanthos- Who was Buried Where?”, *AnaSt*, S. 42, (53-63).

Keen, A. G., (1998), *Dynastic Lycia. A Political History of the Lycians and their Relations with Foreign Powers C. 545-362 B.C.*, Brill, Leiden,

Kellehear, A., (2012), *Ölümün Toplumsal Tarihi*, Phoenix Yayınları, Ankara.

Kılıçay, H., (2022), *Perge Batı Nekropolisi M58 Mezarı*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.

Kızıgüt, İ., (2017), “Rhodiapolis Roma Dönemi Anıt Mezarı”, *Phaselis: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, Vol.III, Elektronik Yayın, <http://dx.doi.org/10.18367/Pha.17020>, (329-342).

Knell, H., (1990), *Mythos Und Polis*, Dormstandt Wissenschaftliche Buchges, Deutschland.

Koch, G. ve Sichtermann, H., (1982), *Römische Sarkophage*, C. H. Beck, (568-571).

Koch, G., (2001), *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Zühre İlkelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Köster, R., (2004), *Die Bauornamentik von Milet*, Berlin, New York.

Landskron, A., (2015), *Das Heroon von Tyras*, Schriften Des Kunsthistorischen Museums Herausgegeben Von Sabine Haag, Kunst Historische Museum, Wien.

Levi, D., (1967), “*Le Campagne 1962-1964 a Iasos*”, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e Delle Missioni Italiane in Oriente (ASAtene)*, Vol.43-44, n.s. 27-28/1965-1966, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, (401-546).

Levi, D., (1969), “Gli scavi di Iasos”, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e Delle Missioni Italiane in Oriente (ASAtene)*, Vol.45-46, n.s. 29-30/1967-1968, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, (537-590).

Lindsay, H., (2000), “Death- pollution and funerals in the city of Rome”, Edt: Valerie M. Hope ve Eirann Marshall, *Death and disease in the ancient city*, London& New York, Routledge, (52-73).

Mansel, A. M., (1956), “1953 Antalya Bölgesi (Pamphylia) Kazılarına Dair Rapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. 6(1), (5-12).

Mansel, A. M., (2020), Side 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara, (297-318).

Marchatschek, A., (1974), “Die Grabtempel von Dösene im Rauhen Kilikien”, *Mansel’e Armağan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara. (251-261).

Markholm, O. ve Zahle, J., (1976), “The Coinages of The Lycian Dynasts Kheriga, Kherei and Erbbina, A Numismatic and Archaeological Study”, *ActaArch*, S.47, (47-90).

Merkelbach R., (1976), “Die Inschriften Von Assos”, *IGSK4*, C. 4, Boon: Verlog Dr. Rudolph Habelr, Berlin.

Metzger, H., (1963), *Fouilles de Xanthos: L’Acropole Lycienne*, Edt: Pierre Coupel, C. Klincksieck, Paris.

Metzger, H., (1975), “Ekphora, Convoi funebre Cortege De Dignitaires En Grece Et A La Peripherie Du Monde Grec”, *Revue Archeologique Nouvelle Serie*, S.2, (209-220). <https://www.jstor.org/stable/41755661>

Mitchell, S., (2004), “Ariassos 1990”, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 175-182.

Nauman, R., (1973/1974), “Das Heroon auf der Agora in Aizanoi”, *İstMitt*, S.23/24, Deutsches Arhaologisches Institut Abtelium İstanbul, (183-195).

Nieswandt, H., (2011), *Ikonographische und ikonologische Untersuchungen zur Herrschaftsrepräsentation Xanthischer Dynastengräber*, Münster.

Nieswandt, H., (2019), “Pers İmparatorluğu Dönemi’nde Likya ve Likya Sanatında Per-Yakındoğu Unsurları”, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dünder, *Lukka’dan Likya’ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos’un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, (239-252).

Oberlaitner, W., (1994), *Das Heroon Von Tyrsa ein lykisches Fürstengrab des 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Verlag Philipp Von Zabern.

Öncü, Ö. E., (2018), “MÖ 4. Yüzyıl Karia İmar Programında Mimarlar ve Mimari Atölyeler”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.8, (663-676).

Özbudun, S., (2019), “”Var Git Ölüm”: Ölüm Ritüellerine Antropolojik Bir Bakış”, Edt: Ali Metin Büyükkarakaya ve Elif Başak Aksoy, *Memento Mori Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, Ege Yayınları, İstanbul, (43-57).

Özdizbay, A., (2002), “Perge Batı Nekropolisi’nde Bir Mezar Yapısı”, *Anadolu Araştırmaları*, S.14, (483-508).

Özer, E., (2016), “Aizanoi’dan Horozlu Mezar”, *Art-Sanat* 5, (1-24).

Özgan, Bruns, C., (1987), “Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr.”, *IstMitt. Beiheft* 33.

Özhanlı, M., (2001-2002), “İsinda Dikme Anıtı”, *Adalya*, S. 5, (73-106).

Öztaner, S. H., (2012), “Kappadokia Bölgesi’nden Tapınak Planlı Bir Anıt Mezar: Kayseri- Felahiye Mezar Anıtı”, *Belleten*, C.LXXVI, S. 276, (369-404).

Özüdoğru, Ş. - Dökü, F. E.- Dikbaş, G.- Vanhavarbeke, H., (2011), “Kibyra 2010”, *ANMED*, S. 9, (36-43).

Özüdoğru, Ş., (2008), *Arkaik Dönem Plastik Eserleri Işığında Lykia İkonografisinde Yerli ve Yabancı Unsurlar*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Dalı Doktora Tezi, Antalya.

Özüdoğru, Ş., (2014-a), “2013 Yılı Kibyra Çalışmaları”, *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, C. 3, Gaziantep, (685-694).

Özüdoğru, Ş., (2014-b), “Kibyra'dan Hellenistik Dönem'e Ait Yeni Veriler Üzerine Değerlendirmeler”, *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, S.2, (171-188).

Özüdoğru, Ş., (2015), “Klasik Dönem'de Ksanthos Kenti Dynast (Bey) Ailesi ve Pers Komutanı Harpagos İlişkisi”, Edt: Celal Şimşek ve Bahadır Duman ve Erim Konakçı, *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, (515-524).

Özüdoğru, Ş., (2018-a), “Kibyra 2014-2016 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları”, *Phaselis*, S.4, 2018, (109-146).

Özüdoğru, Ş., (2018-b), “Kibyra 2017 Çalışmaları”, *40. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, C. 3, Çanakkale, (463-470).

Özüdoğru, Ş., (2020), *Kibyra Kazı ve Araştırmaları Monografi Serisi I, KIBYRA: Kibyra Maior / Caesarea Cibyra*, İstanbul.

Özyiğit, Ö., (2002), “2000-2001 Phokaia Kazı Çalışmaları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, C.2, (333-350).

Palagia, O., (2017), “In the Shadow of Cimon: From the late Archaic Early Classical in Xanthos”, *Veröffentlicht in From Hippias to Kallias: Greek Art in Athens and Beyond 527-449 BC, Proceedings of an International Conference held at the Acropolis Museum, Athens*.

Pedersen, P., (1991), *The Maussolleion At Halikarnassos 3-1: The Maussolleion Terrace*, Juthland Archaeological Society Publications.

Petersen, E. ve Luschan, F., (1889), *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratien*, Druck und Verlag Von Carl Gerold's Son, Wien.

Polat, G., (1998), *Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Yayınlanmış Dalı Doktora Tezi, İzmir.

Polat, G., (2005), "War der Persische Satrap Autophradates von Sardeis der Ursprüngliche Grabherr des Mausoleums in Belevi", *Epigraphica Anatolica*, S.38, (57-72).

Ramsay, W. M., (1980), *The Historical Geography of Asia Minor*, Royal Geography Society, Supplementary Papers, Volume IV, London.

Retief, F. P., ve Cilliers, L., (2005), "Burial Customs and The Pollution of Death in Ancient Rome: Procedures and Paradoxes: The Roman World", *Acta Theologica*, S. 26, (128-146).

Robinson, T., (1999), "Erbinna the Nereid Monument and Xanthus", Edt: Gocha R. Tsetschladze, *Ancient Greeks West and East*, Netherlands, (361-378).

Sağnak, E. R., (2005), *MÖ 4. Yüzyılda Güneybatı Anadolu Anıtsal Mezar Mimarisi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Saltuk, S., (2007), *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Sandalcı, S., (1993), *On İki Levha Yasaları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü Latin Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Schiess, T., (2010), *Die Romischen Collegia Funeraticia: Nach Den Inschriften (1888)*, Kessinger Publishing, German.

Shahbazi S., (1975), *The Ironto-Lycian Monuments*, Institute of Achaemenid Research Publications, Teheran.

Spratt, T. A. B. ve Forbes, E., (2008), *Milyas Kibyrtis ve Likya'da Yolculuklar*, Suna-İnan Kırac AKMED, Antalya, (202-205).

Stronach, D., (1978), *Pasargadae: A Report on the Excavations Conducted by the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963*, Clarendon Press, Oxford.

Şimşek, M., (2013), *Kibyrt Yer altı Oda Mezarlar: Mimari ve Tipoloji*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Tarkan, D.,(2021), *Kibyrt Odeionu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Antalya.

Taşkıran, M., (2011), *Stratonikeia Korinth Başlıkları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Tekoğlu, R., (2019), “Likya Dili ve Yazısı”, Edt: Havva İşkan Işık ve Erkan Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpodon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, (109-120).

Toynbee, J. M. C., (1971), *Death and Burial in The Roman World*, Thames & Hudson, London.

Türkmen, M., (2007), *Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

Uğurlu, E., (2006), “Olympos Nekropolü”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Yayınlanmış Dalı Doktora Tezi, Ankara.

Umar, B., (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar: Türkiye'nin Tarihsel Coğrafyası ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme*, İnkılap Kitap Evi, İstanbul.

Ünal, A., (1980), “Hititlerde Ölümlere Sunulan Kurbanlar Hakkında Bazı Düşünceler”, *Anadolu*, S.19, (165-173).

Ünan, S., (2016), “Aminos’da Sıra dışı Bir Yeraltı Oygu Oda Mezar”, *TÜBA-AR*, S.19, (247-772).

Ürkmez, Ö., (2019), “Kline’den Hades’e Antikçağ’da Öteki Dünya Yolculuğu”, Edt: Ali Metin Büyükkarakaya ve Elif Başak Aksoy, *Memento Mori Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, Ege Yayınları, İstanbul, (375-389).

Vandeput, L., (1997), *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor: Sagalassos a case study*, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology, C. 1, Brepols.

Waelkens, M., (1980), “Das Totenhaus in Kleinasien”, *Antike Welt*, S. 11(4), (3-12).

Wagner, J., (1986), *Türkei: Die Südküste von Kaunos bis Issos, Artemis-Cicerone Kunst- und Reiseführer*, Zürich.

Wiegand, T., (1924), *Achter vorläufiger Bericht über die von den Staatlichen Museen in Milet und Didyma unternommen Ausgrabungen*, Akademie der Wissenschaften in Kommission bei W. De Greytur U Company, Berlin.

Wiegartz, H., (1965), *Kleinasiatische Saulensarcophag*, Untersuchungen zum Sarkophogtypus und zu den figurlichen Darstellungen, Verlag Gebr. Man, Berlin.

William A. P. Childs, “Prolegomena to a Lycian chronology : the Nereid monument from Xanthos”, *Opuscula Romana (OpRom)*, S. 9, Christian Wilhelm Kyhl Gleerup, Lund, 1973, s. 105-116

Yener, B., (2019), *Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bezemeleri*, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Denizli.

Yolaçan, B., (2013), *Smyrna Agora Bazilikası*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir.

Zahle, J., (1983), *Arkaeologiske studiere i lykiske klippegrave og deres relieffer fra ca. 550-300 f.Kr. Sociale og religiøse aspeketer*, Museum Tusculanums Forlag, Copenhagen.

3. İnternet Kaynakları

Tituli Asiae Minoris, C.2, 3, S.1224, (Son Erişim Tarihi: 20.02.2022).

<https://inscriptions.packhum.org/text/285115?&bookid=689&location=1702>.

Antonia Bulifon, ‘‘Ragionamento intorno ad un’antico marmo scoperto nella citia di Pozzuoli’’, Napoli, 1694, 9, VII. (Son Erişim Tarihi: 12.11.2021).

<http://arachne.uni-koeln.de/item/buchseite/425131>.

Diphros, (Son Erişim Tarihi: 12.02.2022).

<https://www.britannica.com/topic/diphros>

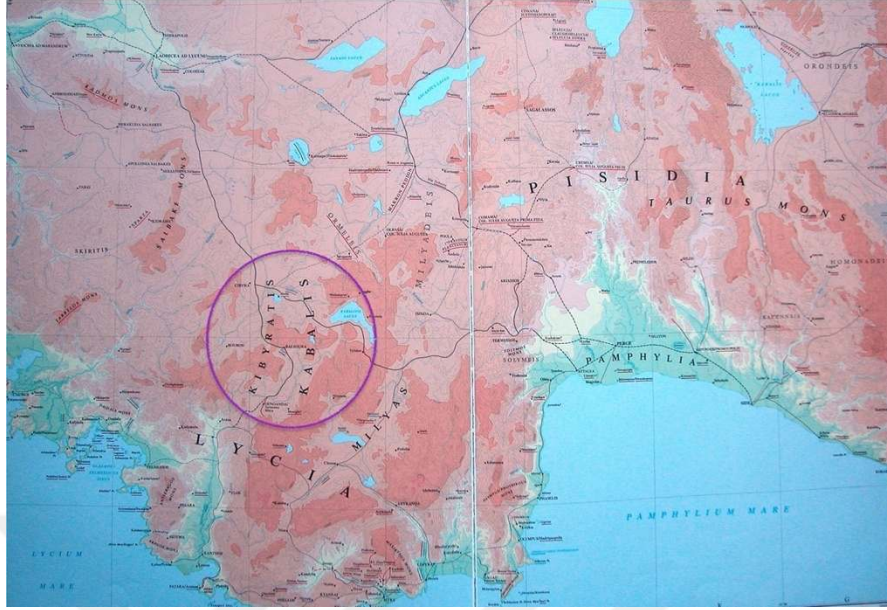
Smith, D. J. (2020, August 04). *The Heroon of Trysa: A Lycian Tomb Reappears*. *World History Encyclopedia*,

(Son Erişim Tarihi: 30.01.2022),

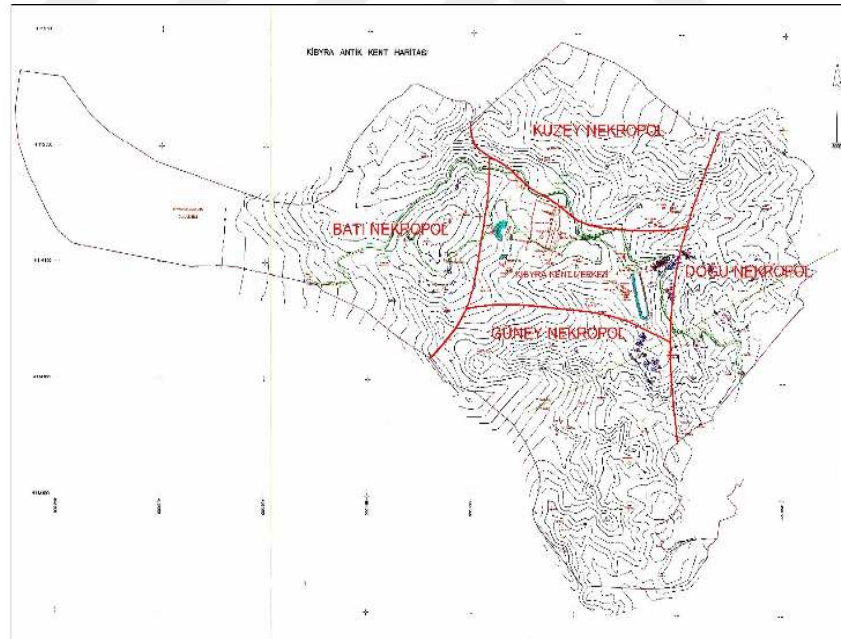
<https://www.worldhistory.org/article/1584/the-heroon-of-trysa-a-lycian-tomb-reappears/>.

EKLER

Harita 1: Kibyra Coğrafi Konumu (Talbert, 2000: 65)

Harita 2: Kibyra Nekropolisleri (Kibyra Kazı Arşivi)

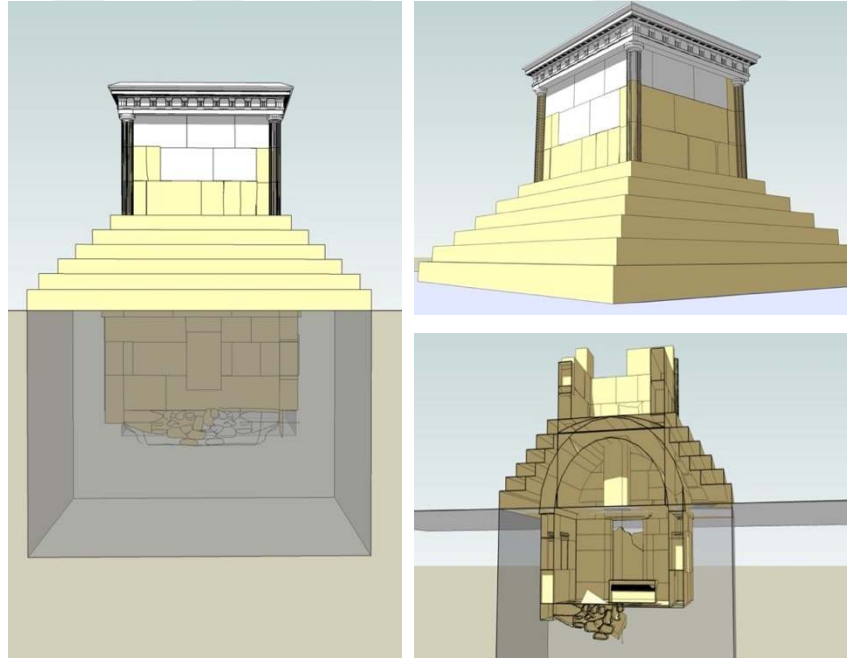
Resim 1: Nekropolis Yolu (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 2: Hellenistik Dönem'e tarihli Stadion 2 No'lu Anıt Mezar
(Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 3: Hellenistik Dönem tarihli Stadion 2 No'lu Anıt Mezara ait Bazı Mezar Hediyeleri ve Kremasyon Kapları (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 4: Stadion 2 No'lu Anıt Mezarın Rekonstrüksiyonu (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 5: Doğu Nekropolis Anıt Mezar (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 6: Kibyra Lahit Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 7: Kibyra Ostothek Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 8: Kibyra Yer Altı Oda Mezar Örnekleri (Kibyra Kazı Arşivi).

Resim 9: İran Pasargad Kyros Anıt Mezarı
(https://stringfixer.com/tr/Tomb_of_Cyrus_the_Great#wiki-1 (Son Erişim Tarihi: 17.05.2022))

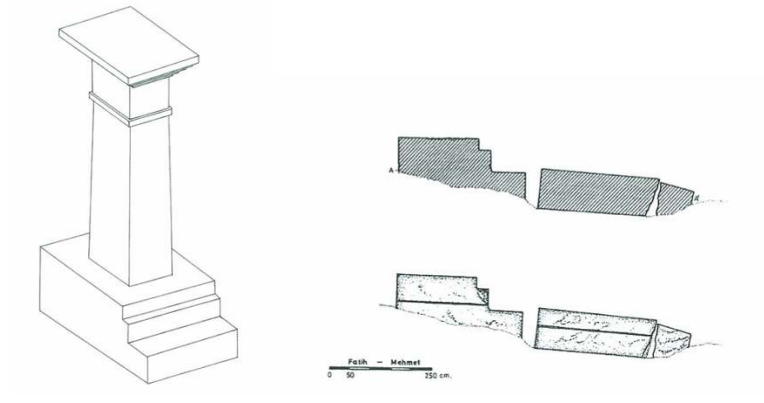

Resim 10: Sardes Piramit Mezar

((<http://ids.lib.harvard.edu/ids/view/400955144?height=2000&width=2000>
(Son Erişim Tarihi: 22.02.2022)).

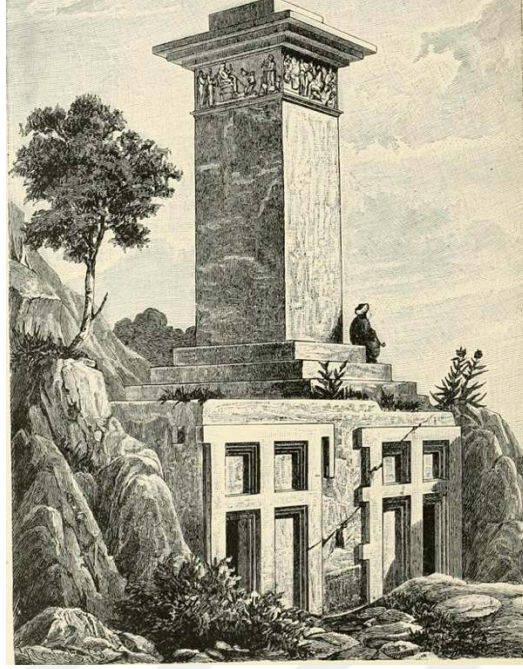
Resim 11: Foça Taş Kule/ Taş Ev (Alpaslan, 2005: 68, şekil
17).

Resim 12: İsinda Dikme Mezarı Rekonstrüksiyon ve Plan Çizimi (Özhanlı, 2001-2002: 98, Res.1-2)

Resim 13: İsinda Dikme Mezarı Kabartmaları (Özüdoğru, 2008: Lev.12, Kat.7 a-c).

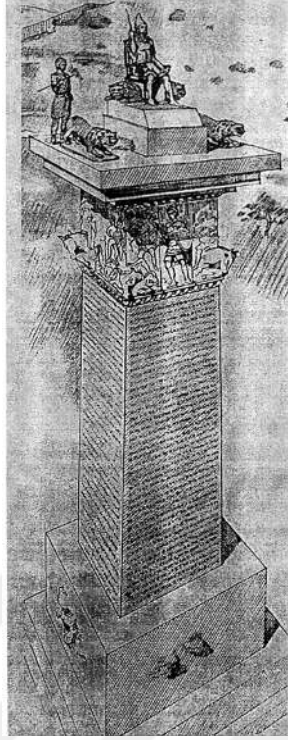
Resim 14: Harpy Anıtı Gravürü
(Wright, 1905, s.120, Fig. 25)

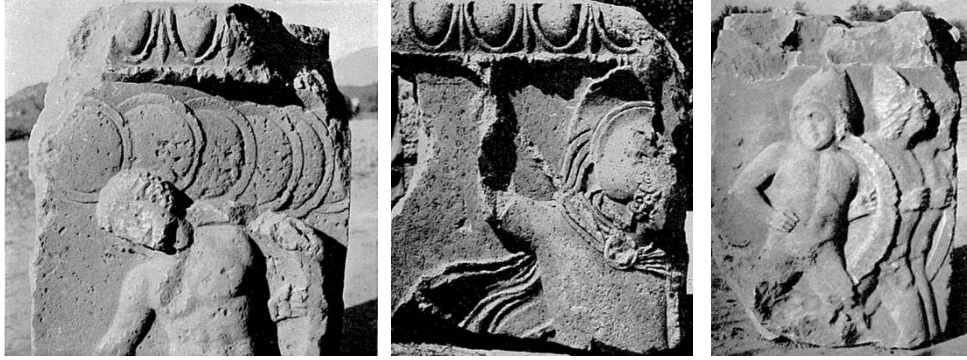
Resim 15: Harpy Anıtı Kabartmaları

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-1)

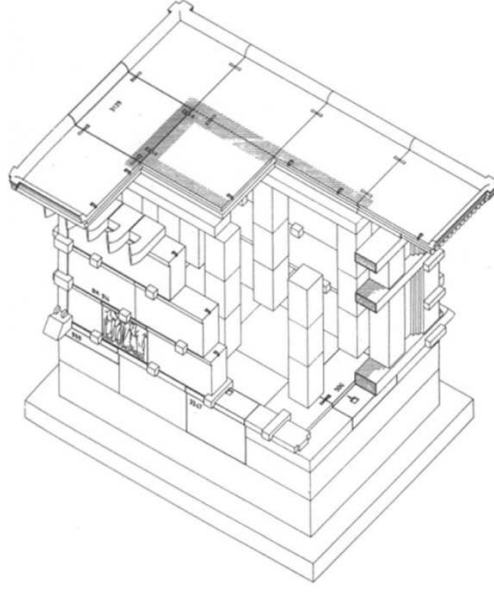
(Son Erişim Tarihi: 17.05.2022)

Resim 16: Ksanthos Yazıtlı Dikmesi
Rekonstrüksiyonu (Işık, 2019, s.213, Fig.1,
Çizim: P. Coupel).

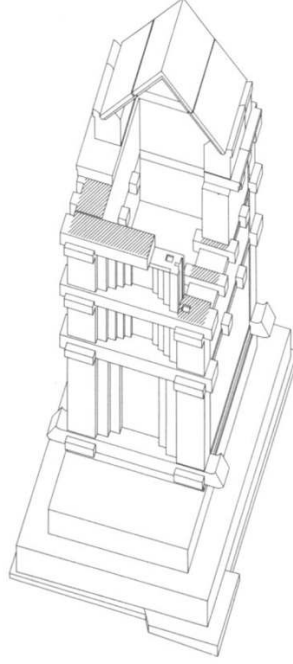
Resim 17: Ksanthos Yazıtlı Dikmesi Kabartmaları (Demargne, 1958,
Planche XXXI, Planche XXXII, Planche XXXIII).

Resim 18: G Yapısı Çizimi (Metzger, 1963, Fig.16).

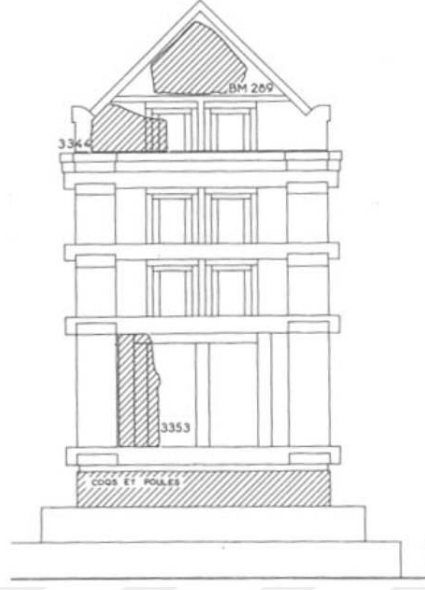
Resim 19: G Yapısına Ait Kabartmaları (Karademir, 2016, Lev. XXXVI, Res.62-63; Lev. XXXVII, Res. 64-65; Lev. XL, Res. 71; Lev XLIII, Res. 75; Lev. XLIV, Res. 76; Lev. XLV, Res. 78; Lev. XLVIII, Res.81).

Resim 20: H Yapısı Çizimi (Metzger, 1963, Fig.24).

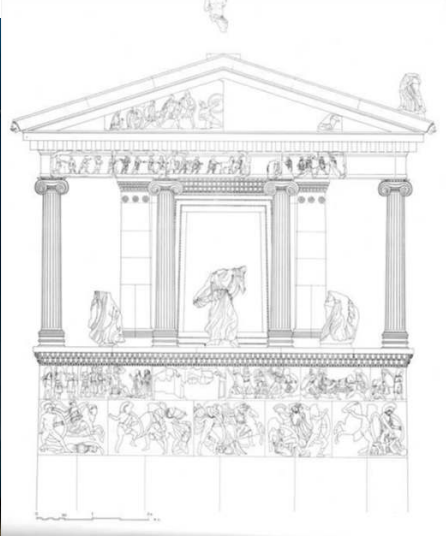
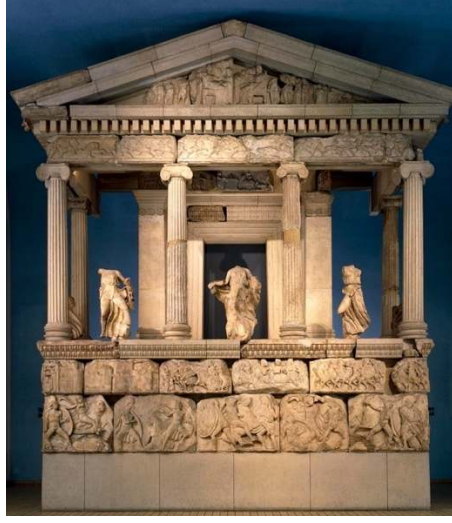
Resim 21: H Yapısının Üçgen Çatı Kabartması
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-24 Museum Number: 1848,1020.24)

Resim 22: F Yapısı çizimi (Metzger, 1963: Fig.27).

Resim 23: F yapısı Kabartmaları (Karademir, 2016: Lev. XXXIII, Res.56; Lev. XXXV, Res. 60).

Resim 24: Nereidler Anıtı
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-70-74
Museum Number: 1848,1020.70-749)

Resim 25: Nereidler Anıtı Alınlık Betimlemesi
(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1848-1020-70-74
Museum Number: 1848,1020.70-749)

Resim 26: Limyra Perikle Anıt Rekonstrüksiyon Maketi (Seyer, 2016: 262, Fig.4a).

Resim 27: Limyra Perikle Anıtı Friz Kabartmaları (Kişisel Arşiv).

Resim 28: Limyra Perikle Anıtı Friz Kabartmalarının Rekonstrüksiyonu (Borchhardt 2016: 182, Fig.23)

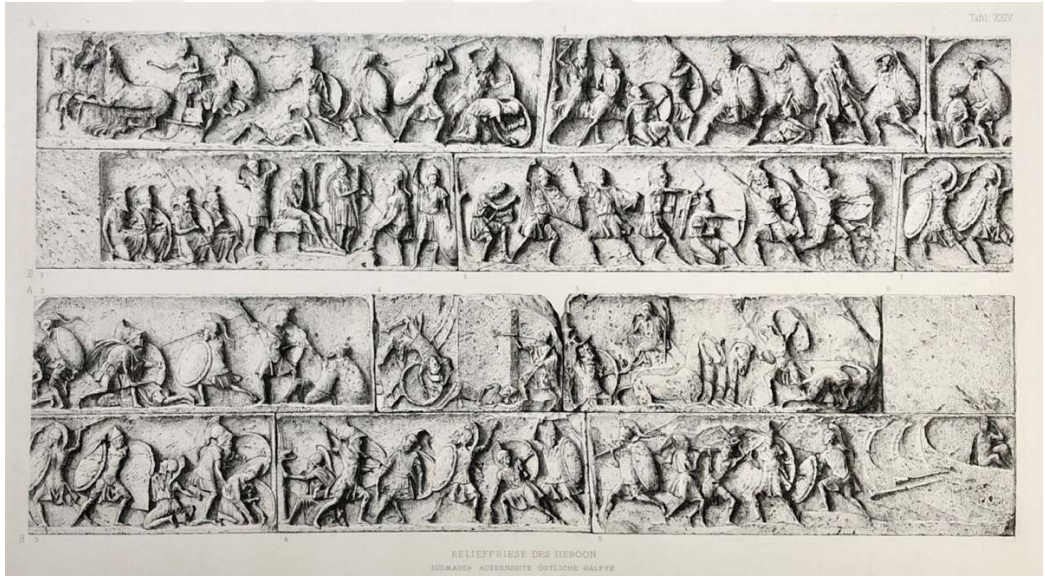
Resim 29: Limyra Perikle Anıtı Karyatiti ve *Phiale* Detayı (Kişisel Arşiv).

Resim 30: Limyra Perikle Anıtı Kuzey Tepe Akroteri (Kişisel Arşiv).

Resim 31: Trysa Gölbaşı Heroonu (Oberleitner, 1889: 21, Fig.27).

Resim 32: Trysa Gölbaşı Heroonu Friz Kabartmaları (Niemann, 1889, Lev. XXVI).

Resim 33: Halikarnassos Mousoleum'u Restitüsyonu

(<https://www.livius.org/pictures/turkey/bodrum-halicarnassus/halicarnassus-mausoleum/mausoleum-of-halicarnassus-model/>) (Son Erişim Tarihi: 20.03.2022)).

Resim 34: Halikarnassos Mousoleum'u Çatısında Yer Alan Atlı Arabaya Ait At Heykeli (© Trustees of the British Museum)

Resim 35: Halikarnassos Mousoleum'una ait (Amazonomachia) Kabartmaları

(https://kulturenvanteri.com/arastir/d/?_ara=mousoleion) (Son Erişim Tarihi: 19.05.2022).

Resim 36: Belevi Mezar Anıtı Restitüsyon Çizimi (Praschniker- Theuer, 1979: Abb. 51, 72).

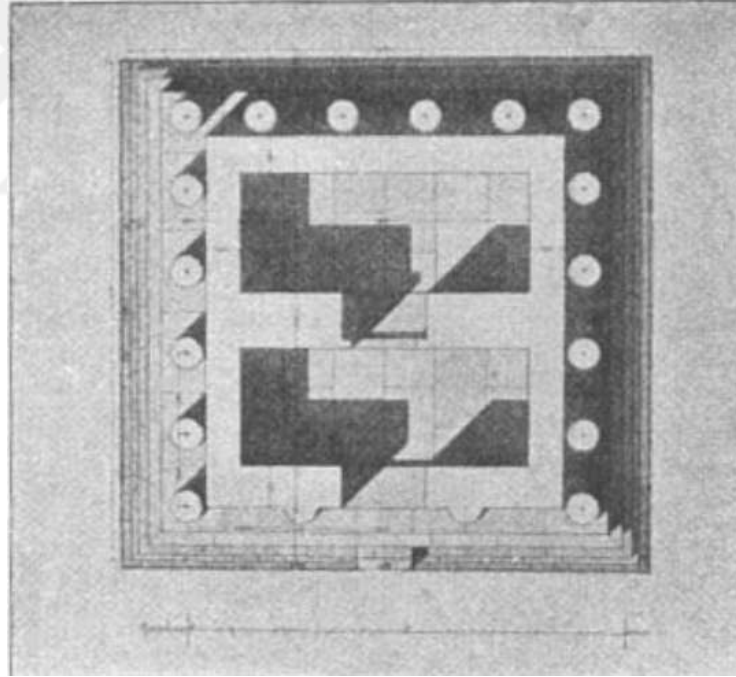
Resim 37: Belevi Mezar Anıtı Lahdi ve Hizmetli Heykeli (Ruggendorfer, 2014, Tafel 18, Taf.18,1; Tafel 19, Taf 19,3)

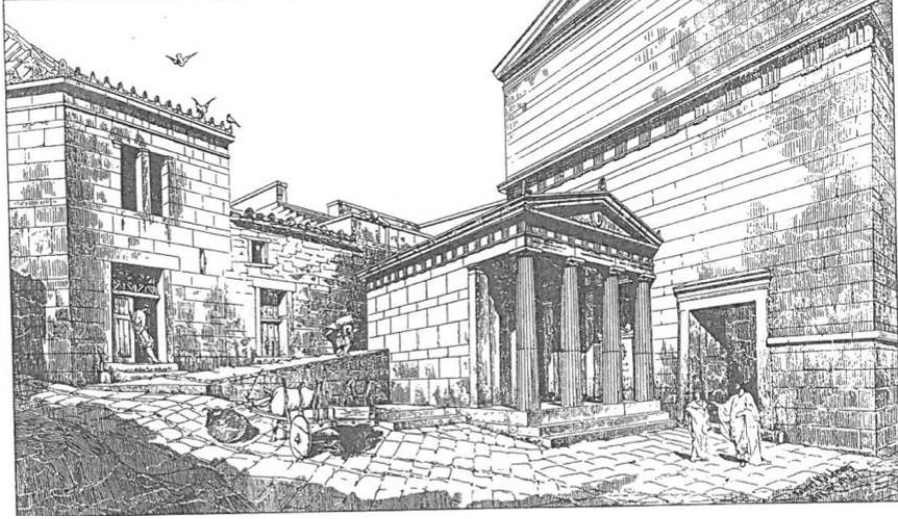
Resim 38: Kentaourmachia Kabartma Parçaları (Ruggendorfer, 2014, Tafel 77, Taf 77,1).

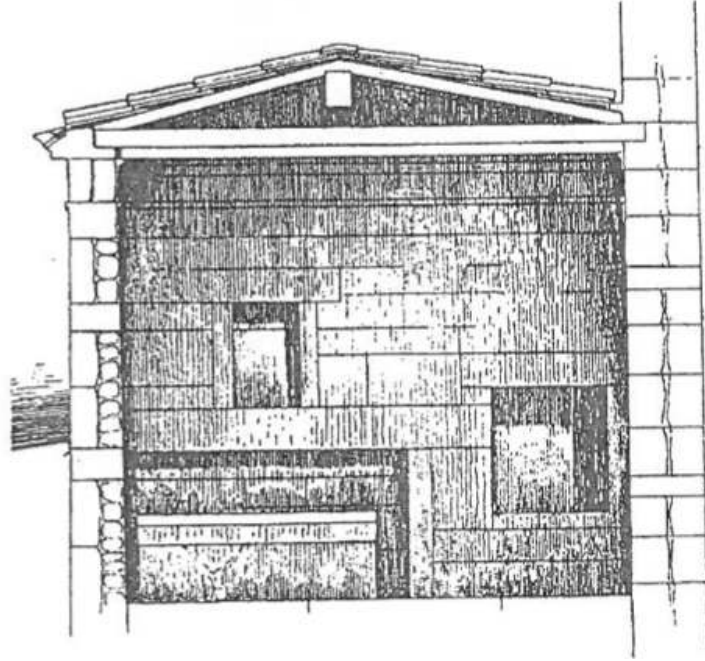
Resim 39: Ta Marmara Mezar Anıtı (Fedak, 1990: 334, fig.110).

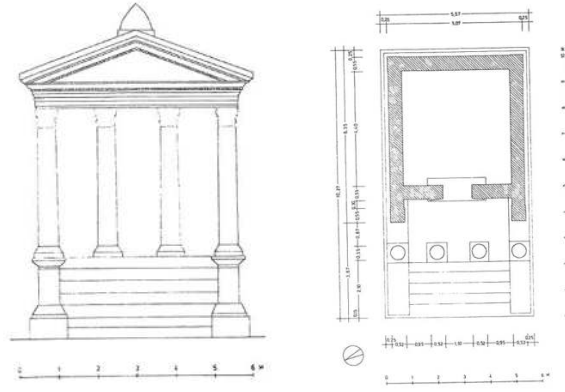
Resim 40: Ta Marmara Planı (Fedak, 1990: 334, fig.110).

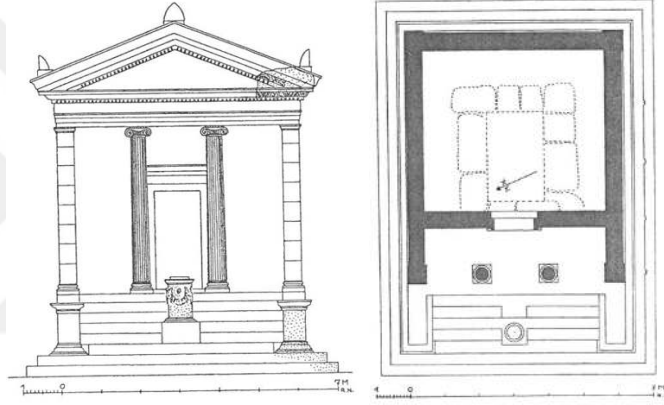
Resim 41: Assos Tapınak Mezarı (Cormack, 2004: 189, fig.50).

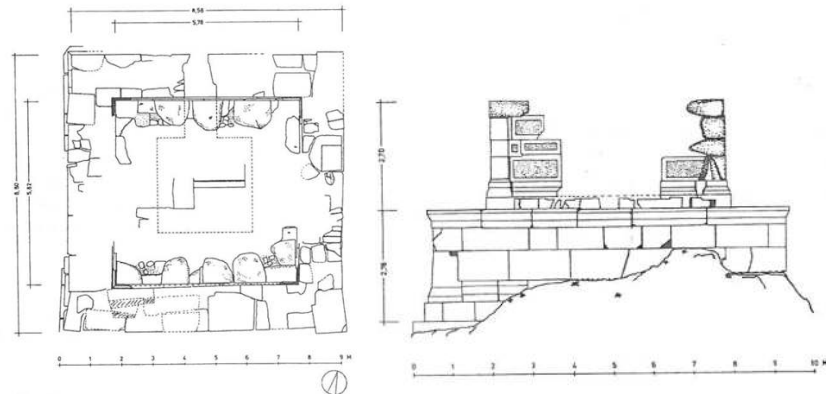
Resim 42: Assos Tapınak Mezarı İç Düzenlemesi (Cormack, 2004: 189, fig.51).

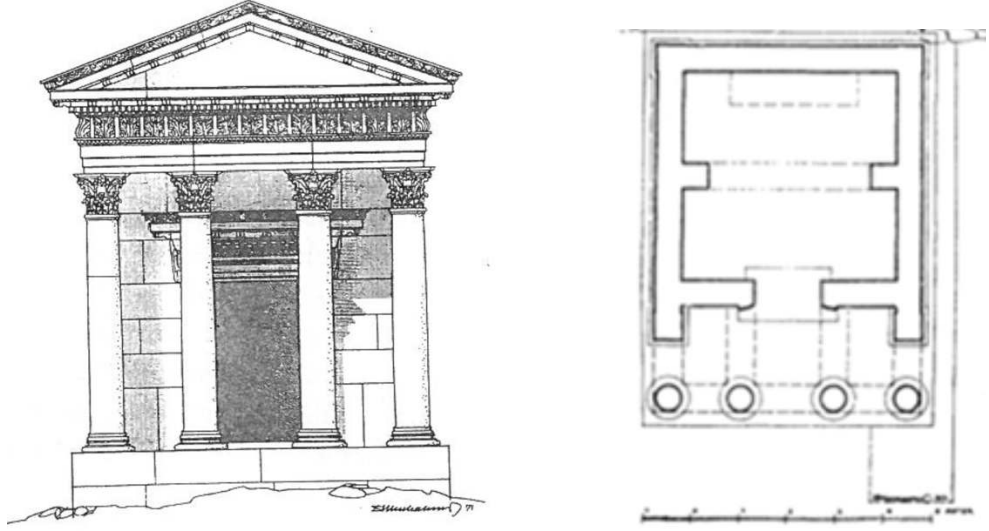
Resim 43: Adada Kuzey Tapınak Mezar (Cormack, 2004: 165, Fig. 16-18, Çizim: M.Büyükkolancı).

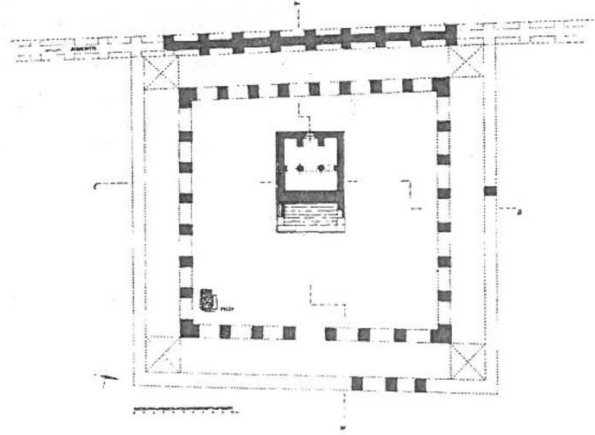
Resim 44: Aizanoi Heroonu (Cormack, 2004: 167, Fig.20-21, Çizim: Rudolf Naumann)

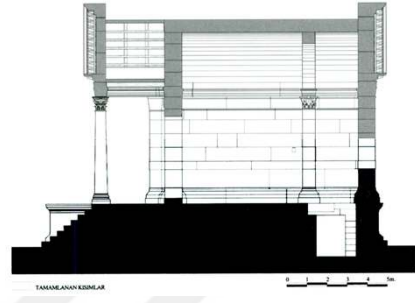
Resim 45: Ariassos N8 Tapınak Mezarı (Cormack, 2004: 177, Fig. 27-29)

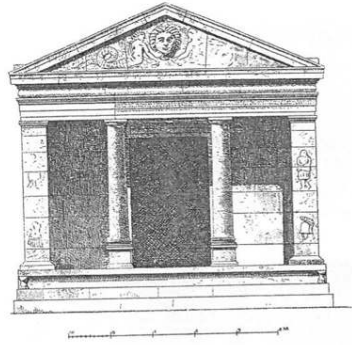
Resim 46: Demircili 1'nolu Tapınak Mezar (Cormack, 2004: 205, Fig.72-74).

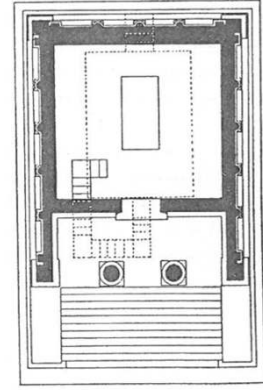
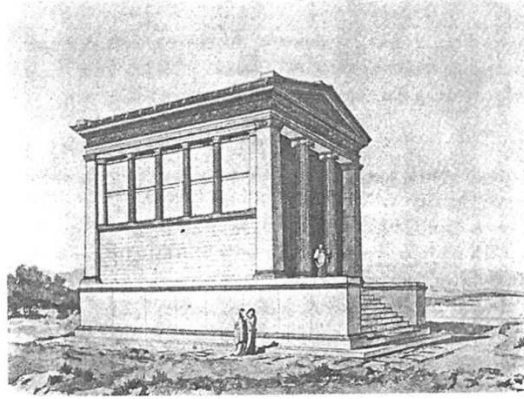
Resim 47: İasos Tapınak Mezar ve Temenosu (Fotoğraf: Kişisel Arşiv, Çizim: Cormack, 2004: 229, Fig.103).

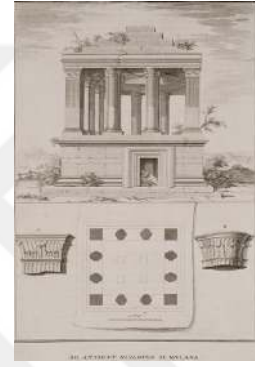
Resim 48: Felahiye Tapınak Mezar (Öztaner, 2012: 388-400, Çiz.11,13, Res.4).

Resim 49: Kitanaura Trokondas Tapınak Mezarı Kitanaura Tapınak Mezarına Ait Cella Duvarı Kabartmaları (Cormack, 2004: 281, Fig.167a).

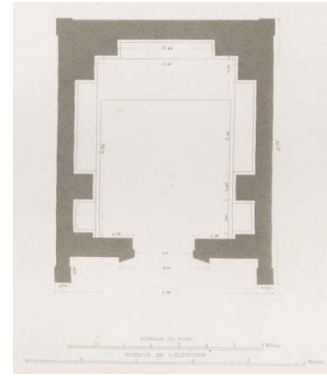

Resim 50: Miletos Tapınak Mezar (Cormack, 2004: 244, Fig.118-119).

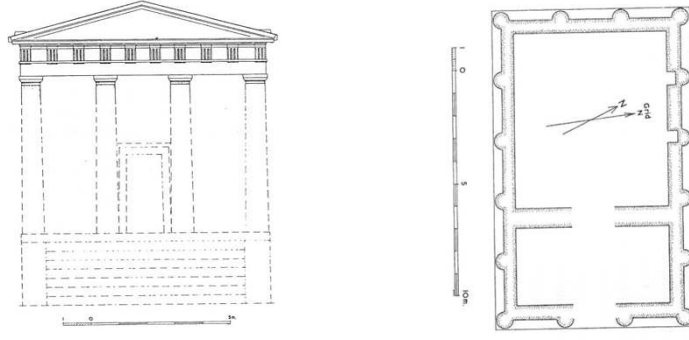

Resim 51: Gümüşkesen Anıtı Genel Görünüş

<http://www.milas.gov.tr/gumuskesen-mezar-aniti> (Son Erişim Tarihi: 16.07.2022). Gümüşkesen Plan Çizimi (Pococke, 1745, s. 62, LVI.).

Resim 52: Myra Tapınak Mezarı Planı ve Cella Görünüşü (Gülşen, 2010, Lev.54 a-c; Çizim: Texier, 1849, pl.213).

Resim 53: Oinoanda MK-2 Tapınak Mezarı Plan ve Görünüş (Coulton 1982: 48, Fig.3; s.54, Fig.7).

Resim 54: Akdam Tapınak Mezarı Görünüş (Gülşen, 2010, Lev.42a)

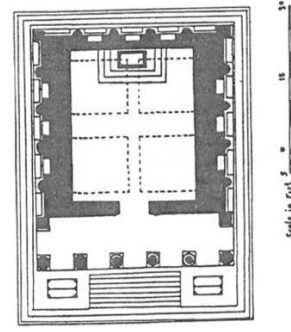
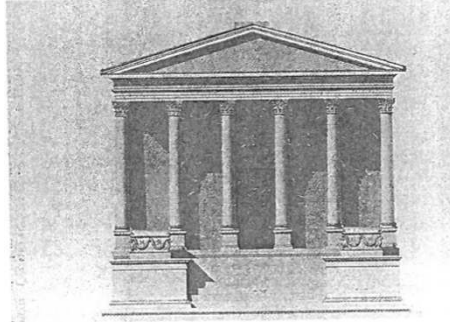
Resim 55: Akdam Tapınak Mezarı Cella (Gülşen, 2010, Lev.42e).

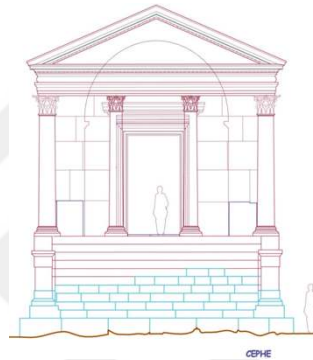
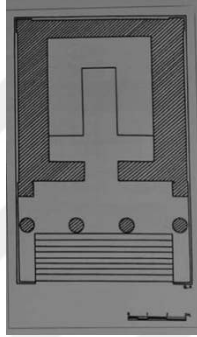
Resim 56: Akdam Tapınak Mezarı Cella Üst Örtüsü (Gülşen, 2010, Lev.42f).

Resim 57: Akdam Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu (Işık, 1995: 179, Abb. 3c)

Resim 58: Pseudodipteros Tapınak Mezar Plan ve Görünüş (Işık, 1995: 177,Abb.1a-c.

Resim 59: Kurşunlutepe Tapınak Mezarı Planı ve Genel Görünüşü (Gülşen, 2010, Lev.50-a; Plan Çizim: Işık, 1995: 180, Abb.4)

Resim 60: Markia Tapınak Mezarı Restitüsyonu ve Genel Görünüşü (Gülşen, 2010, Lev.36a; Lev.8d).

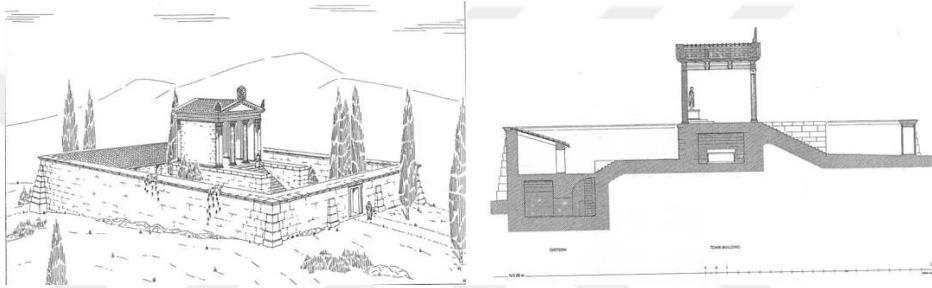
Resim 61: Markia Tapınak Mezarı Hyposorion Girişi (Gülşen, 2010, Lev.12-a).

Resim 62: Markia Tapınak Mezarı Hyposorion Görünüş (Gülşen, 2010, Lev.12-c).

Resim 63: Günlük Tapınak Mezarı Görünüş ve Plan (Gülşen, 2010, Lev.49a;
Plan: Işık, 1995: 180, Abb.5a-b).

Resim 64: Niyazitepe Tapınak Mezarı Plan ve Görünüş (Cormack, 2004: 268-269,
Fig.156-157).

Resim 65: Perge M-58 Tapınak Mezarı
(Kılıçay, 2022: 211, Lev.15, Res.18).

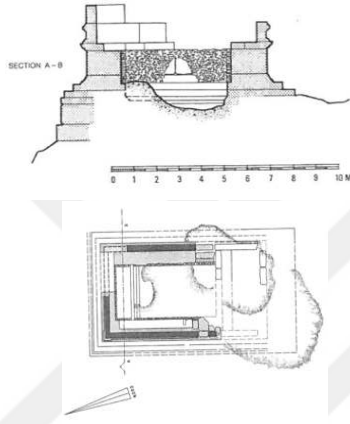
Resim 66: Perge M-58 Tapınak
Mezarı Hyposorionları (Kılıçay,
2022: 224, 226, Lev.26, 28, Res.32,
37)

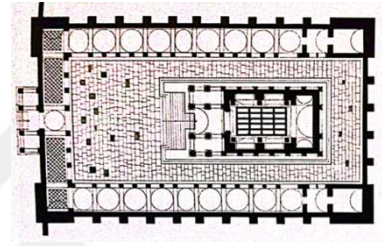
Resim 67: Perge M-59 Tapınak Mezarı
Genel Görünüş(Kılıçay, 2022: 253,
Lev.55, Res.70)

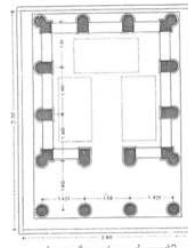
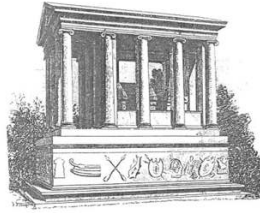
Resim 68: Rhodiapolis Tapınak Mezarı
Genel Görünüş (Gülşen, 2010, Lev.55a).

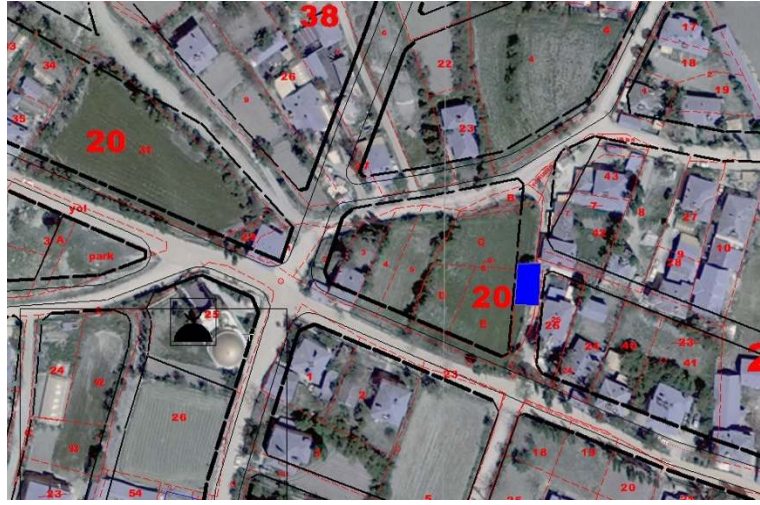
Resim 69: Selge Tapınak Mezarı Plan
ve Görünüş (Machatschek ve Schwarz,
1981, Pl.XXI).

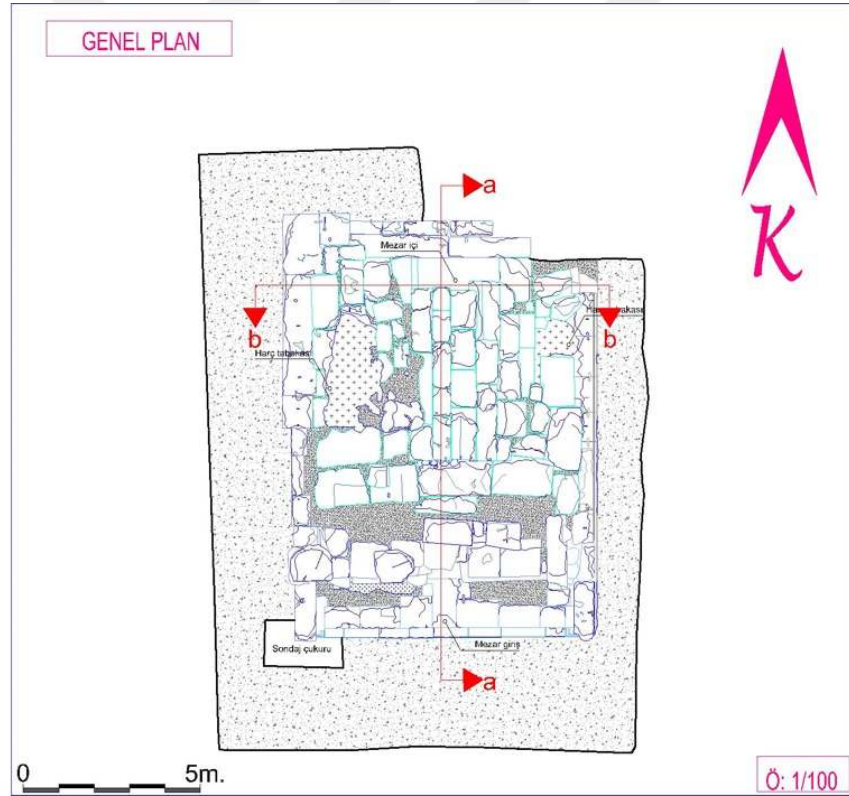
Resim 70: Side Mausoleum'u Planı ve
Görüşü (Mansel, 1960: 440, Res.42;
427, Res.17; 429, Res.22

Resim 71:Termessos Tapınak Mezar
Plan ve Görünüş (Heberdey ve Wilberg,
1900, Fig.52,55).

Resim 72: Kibyra Tapınak Mezarı Konumu.

Resim 73: Kibyra Tapınak Mezarı Plan Rölövesi.

Resim 74: Euthynteria ve Podyum alt kısmı.

Resim 75: Güney Cephe Podyum Alt Örgü Sistemi.

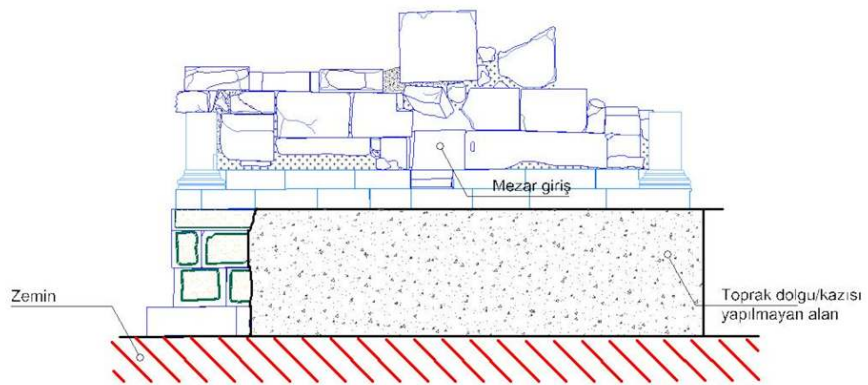
Resim 76: Podyum Üst Bölümü (Batı Cephe).

Resim 77: Podyumun Üst Bölümünün Yerleşimi (Batı Cephe).

Resim 78: Podyumun Profilli Üst ve Alt Kısımları.

Resim 79: Güney Cephe Merdiven Alanı ve Güney Cephe Rölöve Çizimi, b-b kesiti.

Resim 80: Hyposorion Girişi.

Resim 81: Hyposorion Koridoru.

Resim 82: Hyposorion ve Hyposorion Koridoru Rölöve Çizimi.

Resim 83: Hyposorionda Yer Alan İki Adet Lahit Altlığı.

Resim 84: Hyposorion Güney Duvar Köşesinde Çıkıntı Yapan Bloklar.

Resim 85: Hyposorionun Tonoza Üst Örtüsü.

Resim 86: Cella ve Pronaos Zemini Hava Fotoğrafı.

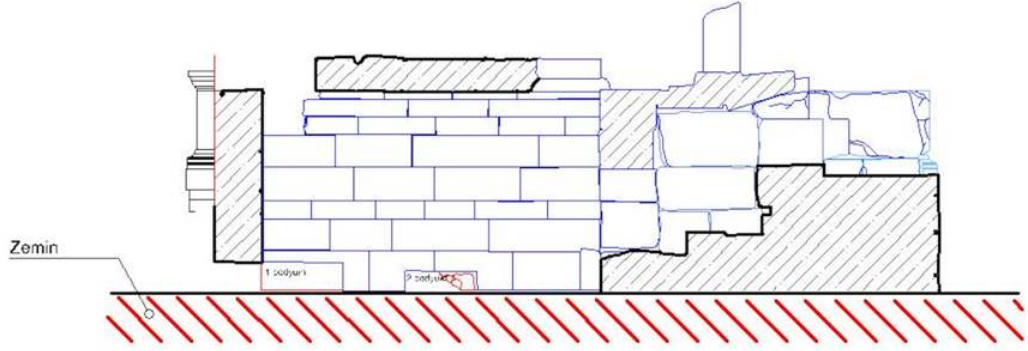
Resim 87: Pronaosa Ait Korunmuş İki Zemin Bloğu.

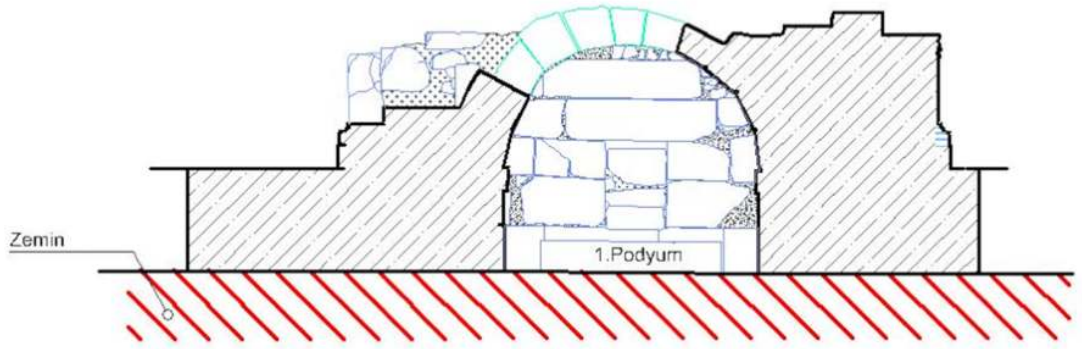
Resim 88: Bloklar Üzerinde Yer Alan Dübel Delikleri ve Akıtma Kanalları.

Resim 89: Cellanın Batı Kısımında Yer Alan Harçlı Zemin.

Resim 90: Yapı Rölövesi A-A Kesit Görünüşü.

Resim 91: Yapı Rölövesi B-B Kesit Görünüşü.

Batı Yüz

Güney yüz

Resim 92: Güney Batı Köşeye
Gelecek Olan Korinth Ante Başlığı
ve Bezeme Detayı.

Resim 93: Ante Friz Bloğu ve
Bezeme Detayı

Resim 94: Korinth Pilaster Başlığı

Resim 95: Arşitrav- Friz Bloğu ve Bezeme Detayları

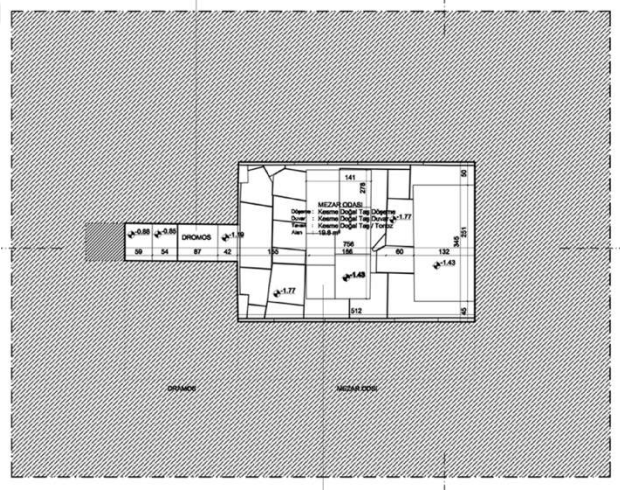
Resim 96: Korniş Bloğu

Resim 97: Alınlık bloğu

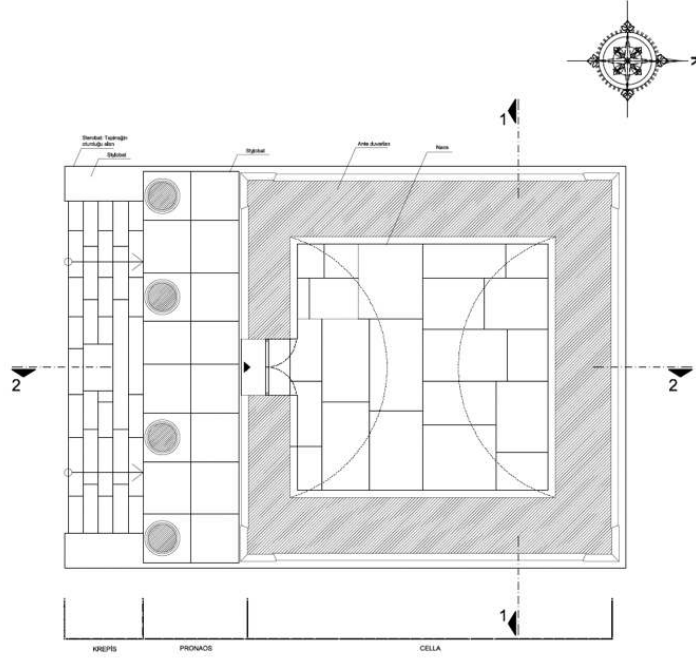
Resim 98: Hyposorion girişini kapatan merdiven bloğu.

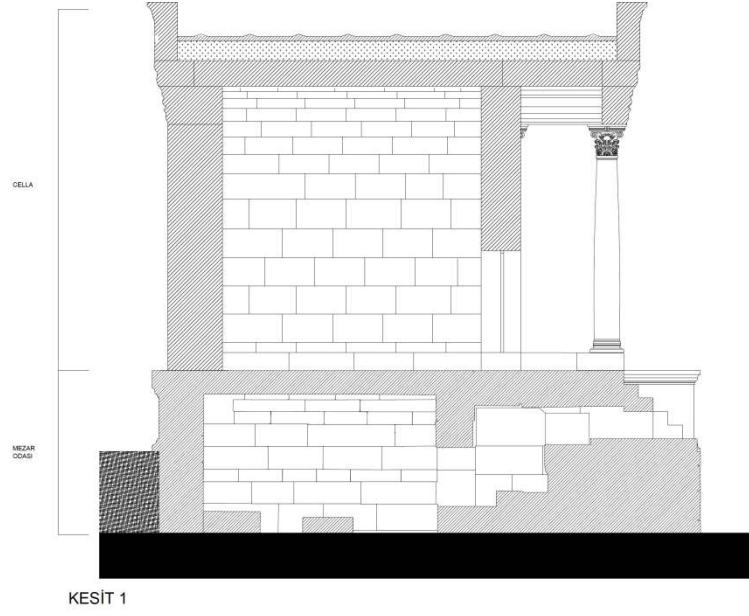
Resim 99: Hyposorion Rekonstrüksiyon Planı.

Resim 100: Hyposorionda Yer Alan Lahitlere Ait Figürlü Parçalar.

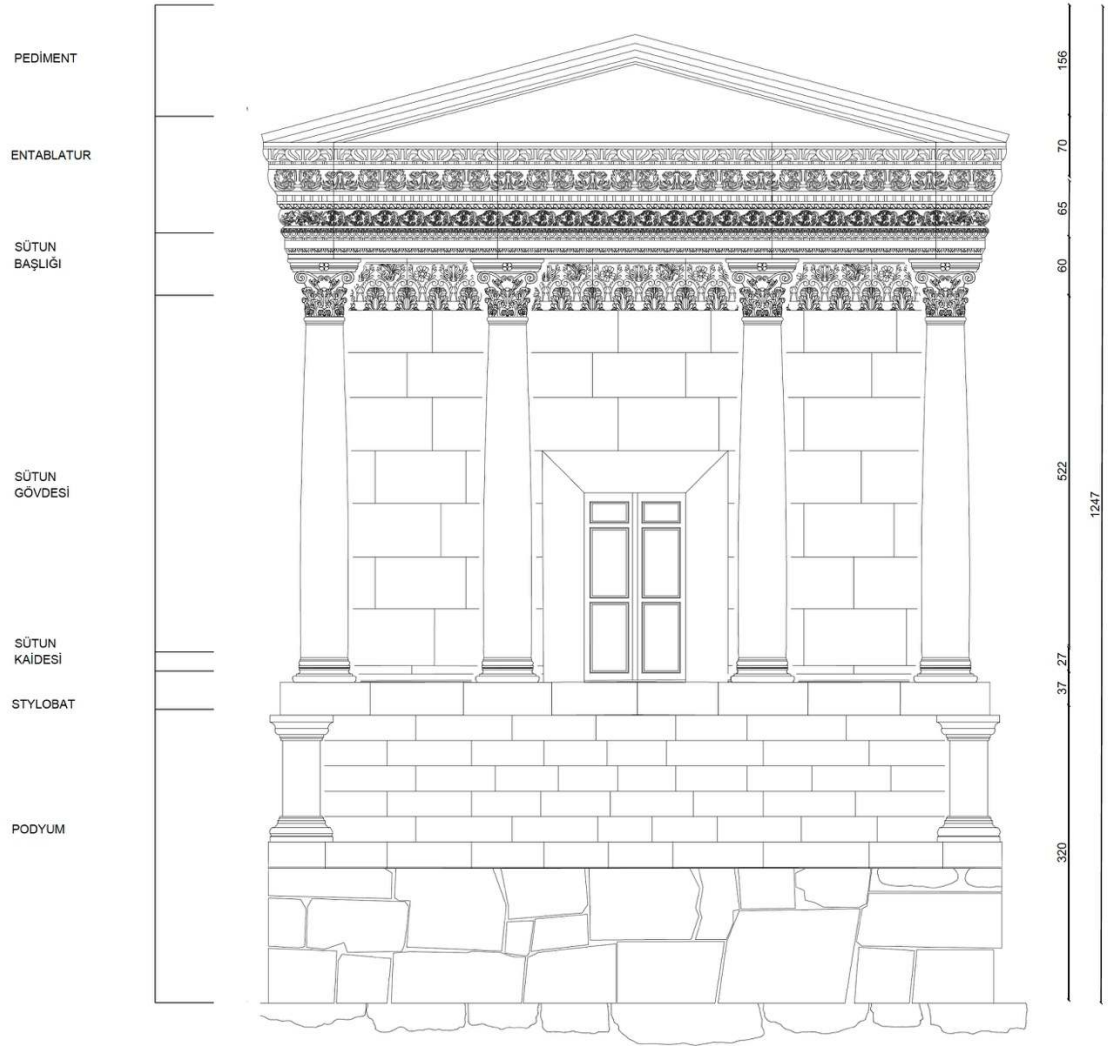
Resim 101: Kibyra Tapınak Mezar Rekonstrüksiyon Planı.

Resim 102: Kibyra Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu Kesit 1

Resim 103: Kibyra Tapınak Mezarı Rekonstrüksiyonu Kesit 2

Resim 104: Kibyra Tapınak Mezarı Güney Cephe Rekonstrüksiyonu

Resim 105: Korinth Ante Başlığı Bezeme Detayı.

Resim 106: Kibyra Yukarı
Agora 1'nolu Teras Doğu Stoa
Korinth Başlığı (Kaya, 2011, s.
64, Kat. No. 6).

Resim 107: Stratonikeia'da Kuzey
Caddeye Ait Korinth Ante Başlığı
(Taşkiran, 2011, s.126, Kat.No.38).

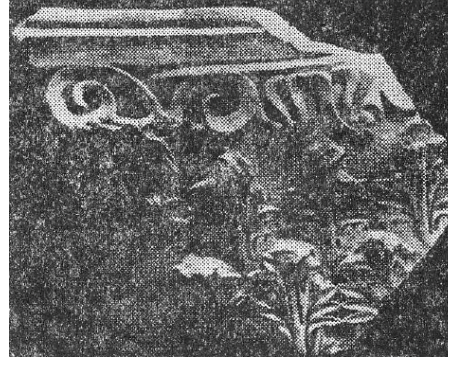
Resim 108: Smyrna Agora
Bazilikası Korinth Başlığı
(Yolaçan, 2013, Ek s.44,
Lev.44-b).

Resim 109: Demircili 1 No'lu
Tapınak Mezar Ait Korinth Ante
Başlığı (Kaplan, 2013, s. 282, Kat.
No. 117, Lev.31e-d).

Resim 110: Anabartzos Takı Plaster Başlığı (Kaplan, 2013, s.228, Kat. No.4, Lev. 1c-d).

Resim 111: Pergamon Asklepios Tapınağı Pilaster Başlığı (İdil, 1984, s.45, Lev.11, Fig.3).

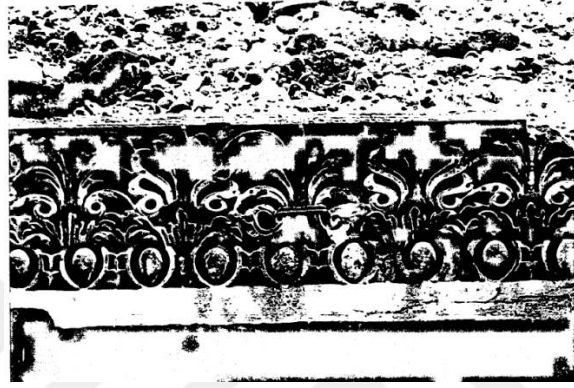
Resim 112: Rhodiapolis Tiyatrosu Batı Paradosta Tespit Edilen Korinth Başlığı (Kökmen-Seyirci, 2016, s.395, Lev.19, Kat.No.51).

Resim 113: Soli/Pompeiopolis Korinth Başlığı (Kaya, 2016, Ek s.103, Kat. No.62).

Resim 114: Ante Frizi Bezeme Detayı.

Resim 115: Aspendos Tiyatrosu Alt Kat Saçaklık
Siması (Can, 1999, Lev.13a)

Resim 116: Friz Tacı Bezeme Detayı.

Resim 117: Friz Süslemesi Detayı.

Resim 118: Arşitrav Fasciası Detayı.

Resim 119: Arşitrav Tacı İnci-Boncuk, İon Kymationu ve Açık-Kapalı Palmet Detayı.

Resim 120: Fasciayı sınırlayan Lesbos Kymationu Detayı.

Resim 121: Kibyra Agora 1'olu Terasın Batı Stoasına Ait Arşitrav-Friz Bloğu (Kaya, 2013, Lev.9, Kat.No.24)

Resim 122: Laodikeia Tapınak A Batı Portik Arşitrav-Friz Bloğu (Yener, 2019, s.335, Kat.No.TA-AF 1, Lev.76)

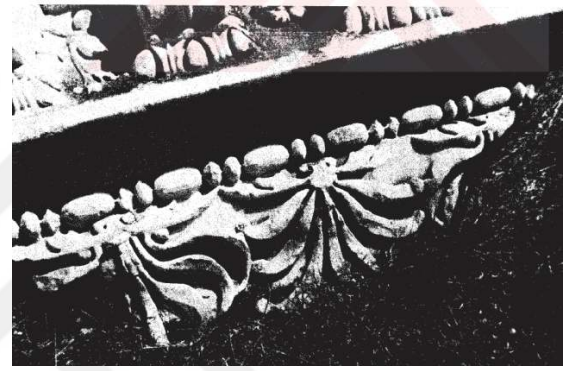
Resim 123: Korniş Blokları Süsleme Detayı.

Resim 124: Sima Süsleme Detayı.

Resim 125: Kibyra Yukarı Agora 1'nolu Terasta Bulunan Korniş Blokları (Kaya, 2013, Kat.No. 81)

Resim 126: Hierapolis Agorası Konsollu Geison-Sima Bloğu (Sezgin, 2004, s. 52, Kat.No.13, Res.22).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı :Semagül YALÇIN

Eğitim Durumu

Ön Lisans Öğrenimi :Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi- GMYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı

Lisans Öğrenimi :Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı :Arkeoloji

Yüksek Lisans Tez Konusu :Kıbyra'dan Tapınak Tipli Anıt Mezar

Yüksek Lisans Tez Danışmanı :Doç. Dr. Şükrü ÖZÜDOĞRU

Yabancı Dil(ler) : İngilizce

İş Denevimi

2014-2020 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı- Pamukkale Üniversitesi, Aizanoi Kazısı

2021 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kıbyra Kazısı

2022-... T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı- Pamukkale Üniversitesi, Sillyon Kazısı

Bilimsel Yayın ve Çalışmalar

- Özcan, S.,- Yalçın, S.,- Yılmaz, F., (2021), "Covid-19 Pandemisinin Arkeolojik Alanlara Etkisi: Aizanoi Antik Kenti Örneği", *İnternational Confeence on Covid-19 Studies in Social Sciences (Sosyal bilimlerde Covid-19 Çalışmaları Kongresi)*, 30 Eylül 2021, İstanbul, Turkey.
- Yalçın, S.,- Özüdoğru, Ş., (2023), "Kıbyra'dan Köpek Biçimli Askos", *Phaselis*, IX, Elektronik Yayın: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7785048>